

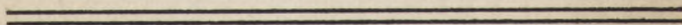
MAGYAR KATOLIKUS IRÓK KÖNYVEI

SZERKESZTIK

JUST BÉLA LIPPAY LAJOS NYISZTOR ZOLTÁN

J U S T B É L A

HAJNALI KETTŐ

J U S T B É L A

HAJNALI KETTŐ

7. EZER.

MAGYAR KATOLIKUS ÍRÓK KÖNYVEI

ÖTTÖZ HATÁR

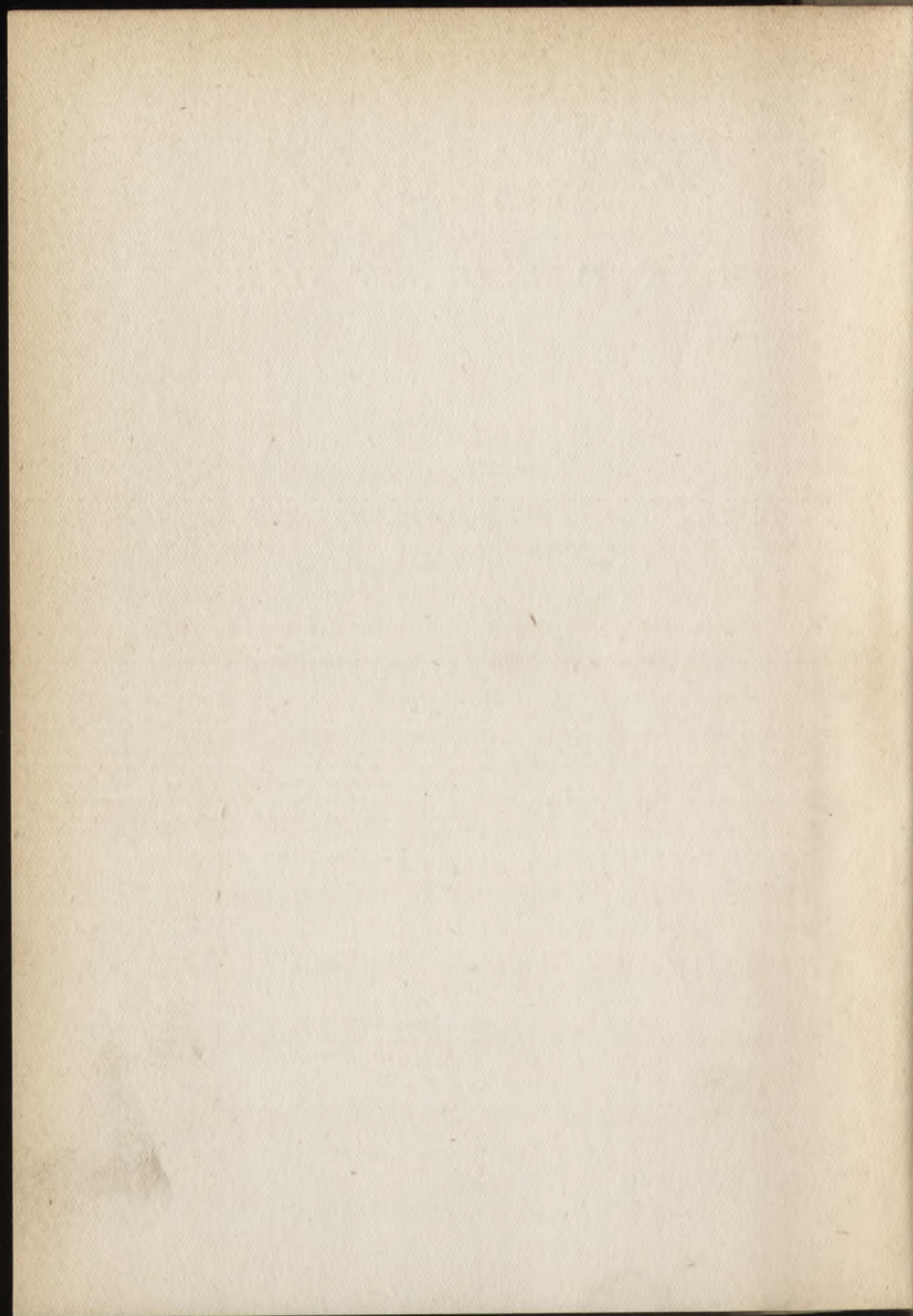
13723/8a

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR		
Növekedéskönyv		
193	9 év	11302 sz.

ELSŐ RÉSZ

A K O L O S T O R

Tamié, 1934 június 16.

A kolostor, ahol most élek, örökké árnyékban van. A nap néha áttör a fákon és megpihen a sötétszürke falon, de a győzelem csak pillanatokig tart: szél kerekedik s a felhő még mélyebb árnyékba borítja a tájat. Kora reggel pedig vattás köd csavarodik az épület köré, behatol a szobákba s annyira benedvesíti a párnát, hogy amikor felébredek, azt hiszem, éjjel sírtam álmomban. Ez a köd minden hajnalban feljön a völgyből, a tikkasztó nyári napokon épúgy, mint februárban, amikor a mosdóvíz megfagy. Mondtam is tegnap Robert atyának, aki a kolostori vendégek ügyeit intézi: „Csodálom, hogy maguk olyan egészségesek itt a hideg falak közt. Nem érzi reggel, hogy nyirkos a párnája?” — „Szerencse, hogy nincs párnánk és a mellett már rég a templomban vagyunk, amikor a maga köde megjelenik.” Ha hozzám szól, arcáról minden mosoly eltűnik és olykor mintha némi gúnyt éreznék hangjában. De lehet, hogy csak képzelődöm. Ez a hat hónap rendkívül érzékennyé tett s ami azelőtt közömbösen hagyott, most napokig nyugtalanít; a magány,

cellám csendje, a kolostor légköre kifinomította érzékszerveimet: éjjel gyakran felébredek valami távoli lépés neszére, meggyújtom a gyertyát és már nem tudom, mi keltett fel. Otthon is megtörtént a dolog, de a következő pillanatban fáradtan zuhantam vissza az öntudatlanságba; itt csak fekszem a hátamon, s míg a bútorok körvonala lassan kiválik a sötétből, míg a templom órája — egyetlen élőlény a végtelen éjben — érzéketlenül jelzi az időt, egész életem rámnehezedik. Régen elfelejtett dolgok nyugtalanítanak, s az első pillanatban szinte értelmetlenül állok velük szemközt: mit akar tőlem ez a sötétkék filckalap és mögötte a Gare de l'Est csarnoka? Hideg kíváncsisággal nézem az éjtszakán keresztül és amikor már-már ez a kíváncsiság is szétfoszlik, hirtelen megkapom a választ, mely feltámasztja multam egy darabját, nyugtalanít, gyötör. Ha fáradt vagyok, megadom magam és engedem, hogy a képek, hangok, illatok megkínózzanak, mint a beteg, aki tudja, hogy a fájdalom legjobb ellenszere a szenvedés; de olykor szembeszállok velük, felülök ágyamban, olvasni kezdek, vagy zárt szemmel a fák zúgását hallgatom, amíg a szerzeteseket ébresztő harang meg nem szólal.

Cellám keskeny és sötét folyosóra nyílik, mely a templom oldalkórusával érintkezik. Mindig hallom lépteik kongását, majd a zsolozsma hangját, élesen vagy elmosódva, a szélzúgás ereje szerint. Azután beáll az a

perc, amikor már nem tudom szétválasztani a két hasonló hangot: lágyan elborít, mintha tiszta, természetfeletti fény lenne s végtelen jóérzéssel alszom el megint. Ha néha álmodom, mindig havasokon járok, szédület nélkül lépek oromról oromra, lábam alig érinti a földet, arcom lángol a hideg levegőben és olyan erős fény vesz körül, hogy szemem belefájdul.

Hetenkint egyszer-kétszer én is felkelek a szerzetesekkel egyidőben és végighallgatom a matutinumot. Mikor januárban idejöttem, elhatároztam, hogy legalább külsőségekben alkalmazkodom a kolostori életrendhez: kettőkor keltem, hétkor feküdtem és napközben is résztvettem minden közös imában; de néhány nap múlva különböző érvek hatása alatt, lemondtam a tervről. Azóta már rájöttem, hogy nem annyira az én erőtlenségemen múlt a dolog, mint inkább a feladat nagysága és szándékom kétségtelenül tiszta, de terméketlen lelkesége közötti aránytalanságon. Mert a képzelet, a kíváncsiság, az ismeretlen varázsa egy ideig magával viszi az embert, de a lelkesedés rohamosan csökken és az első akadály megbénítja az akaratot; csak a vágy tud mindent leküzdeni és célhoz vinni: a kutató vágya az ismeretlen, homályosan sejtett világrész után, a szerelmes égető, nyugtalanító vágya, mely mint valami piros virág szökken a magasba, és a szent hideg kíméletlen vágya a Fény után. Mikor azt hiszed: vége, — ők frissen, könnyedén repülnek tovább,

mint önmagát hajtó rakéta, mely mindig könnyebb és könnyebb lesz.

Tegnap este Claret abbé odafordult hozzám a vacsora végén: „Nem vesz részt az Úrnapi matutinumon? Ha akarja, szívesen felkeltem.“ Nem merem bevallani neki, hogy két hét óta mindig ébren vagyok, mikor a matutinumot jelző harang megszólal, mert túlságos jelentőséget tulajdonítana a dolognak és fürkésző tekintete előtt elpirulnék. Megköszönöm szívességét s udvariasan almabort töltök poharába. Egy hónapja van Tamieban, nem tudom honnan és miért jött, meddig marad, mit akar itt, két-három nap is eltelik, a nélkül, hogy az étkezésen kívül találkoznánk. Ha egymásba botlunk a kertben vagy az erdőbe vezető ösvényen, néhány szót váltunk és folytatjuk útunkat. Valami öntudatlan, állati szomorúság csillog tekintetében, amit még fokoz hangjának erőltetett könnyedsége. Azt hiszem, senki sem lepődne meg, ha egyszer zokogva borulna az asztalra.

Mikor ma hajnalban megzörgette cellám ajtaját, már régen ébren voltam. Sietve felöltözködtem és lebotorkáltam a templomba. A sötétség olyan áthatolhatatlan volt, hogy a padok és mellékoltárok körvonalát sem lehetett látni, az ember csak sejtette, merre kell mennie. A szentély örökmécse a rács mögött kétségbeesetten viaskodott a zajtalan fekete hullámokkal, melyek átfutottak rajta, meglobogtatták, de nem tudták kioltani: láthatat-

lan hajó lámpása az éjszakában. A szerzetesek stallumait magas rács választja el attól a résztől, ahol a kolostor vendégeinek padsora van. Leültem és vártam, hogy a szentély melletti ajtó kinyíljék és az árnyak bevonuljanak a templomba. A csendet (még az örökmécs kanócának izzadását is tisztán lehetett hallani) hirtelen erőlyes kopogás törte meg, azután harminc fehér árnyék felemelkedett és az Úrnapi matutinum elkezdődött. Olyan némán feküdtek a földön a stallumok mentén, mint a halottak; de mikor az apát jelzése elhangzott, felébredtek titokzatos álmukból, melyben a látható világ belezuhan a láthatatlanba, s amint a gyermek, mihelyt kinyitotta szemét, még szorongva a leírhatatlan látomástól, anyját keresi, ők is az oltár feletti mélyedésben megbújó Mária-szobor felé fordultak, Anyjukhoz és álmuk őrzőjéhez.

A sor szélén álló novicius kilépett a stallumból és az örökmécs lángjával meggyújtotta a könyvtartók mellé helyezett nagy sárga gyertyákat. A böjttől és virrasztástól fakó arcok mégjobban elsápadtak a fényben, mintha a vér megfagyott volna bennük; csak a szemükben táncoló árnyék s a zsolozsma lágy, simogató hangja jelezte, hogy testük mozdulatlanságán túl a lélek legmagasabb ormán lobog a láng. A redőnyszerűen aláhulló öltöny eltakarta összekulcsolt kezüket s még növelte alakjuk szoborszerűségét. A szembenálló két sor úgy felelgetett egymásnak, mintha valami folyam partjairól üzennének a hömpölygő ár fe-

lett. Egy láthatatlan karmester parancsára időnkint csend lett, majd félénk, erőtlen *Deus in adiutorium meum intende* hangzott a homályból, de mint könnyörgést a diadalmi zaj, rögtön elnyomta a győztes *Dominus ad adiuvandum me festina*. Azután megint zsoltárok következtek, antifonák és válaszok hullámai kergették egymást és súlytalanul ringattak hajjaikon. Egy fehér árnyék most meggyújtotta a rács előtt függő méceszt s fényénél megpillantottam Claret abbét, aki mozdulatlanul térdelt a homályban és imádkozott. Vagy talán ő is a lámpa láncának körforgását nézte a falon és arra a pillanatra várt, amikor az árnyék majd találkozik az örökmécs lassú vonalával: így kergetik egymást idegen sorsok egy életen át s nem is sejtik, mikor érintkeznek olomfelhős ég vagy tavaszi nap alatt. A lánc szeszélyesvonalú árnyéka elért a szélső pontra, megpihent, s újból megindult lomhán, majd a tehetetlen testek fenyegető gyorsulásával, átfutott rajtam, túljutott a zsolozsmázókon és érzéketlenül beleszaladt az örökmécs veszteglő vonalába.

A szerzetesek most elhallgattak és mereven néztek az oltár felé, mintha feleletet várnának valamire. Megkereksem Anselme atyát (baloldalt középen áll) s figyelem mozdulatlan arcélét, melyet a gyertya szinte átvilágít. A titkát kémlelem, az egykori toulouse-i vegyész-mérnök titkát, aki harmincöt éves korában, rögtön anyja halála

után lépett be a rendbe s akiről legendák keringenek Tamiában. Mikor az apáttól egyszer Anselme atya után érdeklődtem, Dom Alexis derűs arca elkomorult egy pillanatra, aztán mosolyogva csak ennyit válaszolt: „Miért keresnek titkot ott, ahol minden nyílt valóság. Anselme atya titka az, hogy nincs titka.“ Lehet, hogy Dom Alexisnek van igaza, de kívülről nézve a dolgot, az ember józan ésszel nem tud magyarázatot találni bizonyos nyugtalanító problémákra, melyeket csak az nem vesz észre, aki maga is szent vagy a szentség útján halad. A légtornász természetesen találja társa salto-mortaléit és nem érti a közönség elismerő moráját. De valószínűleg voltak pillanatok, amikor az apát is másképpen vélekedhetett, legalább is erre vall az a néhány szó, melyet régi barátja, a valsainte-i kartauziak priorja előtt ejtett ki, amikor az meglátogatta: „Tudja, olykor félek Anselme atya szemébe nézni, olyan feneketlen mélység tátong kék tükre mögött, hogy szédület környékezik. Jelenléte nagyon megnehezíti dolgomat Tamiában...“

Almodozásomból a kopogó éles hangja riaszt fel: a harminc szerzetes egy másodpercig kiegyenesedik, mint a katona, akit éjjeli őrség közben golyó ért s végső erejével egyensúlyát akarja megtartani, — azután élettelen me-revséggel zuhan a földre. Homlokuk olyan robajjal ütődik a stallum fapadlójához, hogy az oltár feletti ablak megkoccan. Most ott fekszenek mozdulatlanul, arcuk

szinte befúródik a földbe, a pirkadatban csak öltönyük fehérsége látszik, mint mikor a fedélzeten szétterített vitorlát játékos könnyű szél cibálja. Hol az az emberi szó, mely ki tudná fejezni mindazt, ami eltakart homlokuk mögött végbemegy? De milyen fogalmat ad a Szaharáról egy maréknyi homok?

Lassanként virrad. A színes ablakrózsákon keresztül szürkés fény árad a templomba, körüllegi az élettelen testeket, kirajzolja az oltár síma vonalait és visszaszorítja odúba a sötétséget. Egy fenyőfa ága leng a jobboldali ablak mögött a kezdődő szélben, mely felhajtja a ködöt a völgyből. „Szerencse, hogy nincs párnánk és a mellett rég a templomban vagyunk, amikor a maga köde megjelenik.“ Az ébredő erdő ezer zaja áttöri a templomfalat és viaskodni kezd a szerzetesek áhítatos énekével, mely ünnepi tömjénfüstként száll a magasba. Gyámoltalan madárcsipogás hallatszik, majd a hajnali rigók kamaszos fütyörészése; és ez a pogány hangverseny az erősödő szélzúgástól kísérve elvegyül az énekkel, szembeszáll vele, megzavarja, legyőzi. Az elhagyott élet féltékeny üzenete, — gondolom magamban és kíváncsian nézem az arcokat, hátha valami fáradtságot vagy szomorúságot olvashatok le róluk. De csak érzéketlenséget tükröznek, mintha süketek és vakok lennének, s a lelki öröm, mely mellett minden világi boldogság eltörpül, szívük mélyén rejtőzne, hogy emberi tekintet ne lophassa el tőlük. Az erdő zúghat kö-

rülöttük évszázados fáival, a rigók is füttyörészhetnek megrészegülten a júniusi levegőtől, — ők nem hallanak semmit, mert a Hang egész lényüket átjárja...

*

Amikor az ünnepi ebéd után elszéledtünk a folyosón, Claret abbé utánam sietett s kissé zavartan, de kedvesen sétálni hívott. Négy hét óta először történt, hogy valakit megszólított. Kezdetől fogva érdeklődéssel figyeltem különös szomszédomat, s most annyira meglepett váratlan közeledése, hogy alig tudtam válaszolni. Szótlanul haladtunk egymás mellett a hegyi úton, mely a kolostor bejáratától indul el és a Sambuy oldalán elterülő fenyvesen át kisebb tisztásig vezet, ahonnan az egész épülettömböt látni lehet. A csend néhány perc múlva annyira kellemtelen lett, hogy a pap iránti figyelemből megszólaltam, s mert zavaromban más nem jutott eszembe, visszatértem az ebéd végeztével félbemaradt vitatkozáshoz. Az út keskenyedni kezdett, előre engedtem.

— Abbé úr bizonyára elítél bennünket és hasztalanul tartja az ilyen beszélgetéseket, ha némaságából szabad valamire következtetnem. Pedig nagyon érdekelt volna véleménye, mert Chastel kanonok úr elbástyázta magát szép szólamok mögé és nem győzött meg senkit.

Claret hirtelen megállt, hátrafordult és színtelen hangon így válaszolt:

— *Téved. De ne beszéljünk erről. Ön azt mondta többek között, hogy könnyebb megérteni az aposztatát, mint a középszerű papot: szeretném, ha ezt megmagyarázná. Természetesen itt mindenkitől elvonatkoztatva beszélünk és egyikünk sem fog arra gondolni, hogy a másik véleménye viselkedésének leszűrt eredménye. Azt hiszem megértett.*

— *Istenem, — válaszoltam — ön lehetetlent kér tőlem. Amit mondtam, inkább csak valami belső sejtés, meghatározhatatlan érzés, aminek az igazsága erősen él az emberben, a nélkül, hogy bizonyítani tudná önmagának vagy másnak. A hitehagyott papot úgy képzelem el, mint valami nagy bűnöst, aki tudatosan megüti Istent s tette után szegyenében elbujdosik; de ha visszatér, holta napjáig arra törekszik, hogy kiengesztelje megsértett Urát és nemesebben él, mint az, akinek sohasem jutott volna eszébe a szörnyű mozdulat, ugyanakkor azonban a kapzsiság, érzékiség, keményszívűség észrevétlenül körülfonja, mint a pók a legyet.*

— *És ha nem tér vissza?*

Kérdése egy pillanatig meghökkentett s valami átvilant agyamon, de eszembe jutott előbbi kijelentése: „Egyikünk sem fog arra gondolni, hogy a másik véleménye viselkedésének leszűrt eredménye“ és nyugodtan válaszoltam:

— *Ha nem tér vissza, valószínűleg egy szerencsétlen*

nőszemély köti le, s az a sors vár rá, mint előtte ezer másra: nyomor, keserűség, vasárnap alázatos térdreborulás a templomajtó mellett, nevetlen gyerekek. Azt gondolja, akadt pap, aki nem átkozta azt a percet, amikor ledobta magáról a reverendát?

A fenyőerdő mélyén úgy néztünk egymásra, mint két ellenség, aki mindjárt birokra kel. De a pap csaknem szelíden kérdezte:

— Szóval ön nem tudja elképzelni, hogy valaki egyszerűen azért tegye le a reverendát, mert bizonyos kétélyek erősebben élnek benne, mint mindazt, amit gyerekkorában és a szeminárium négy éve alatt beléneveltek, a nélkül, hogy a későbbi veszélyekre figyelmeztették volna? Nem tartja lehetségesnek azt az esetet, amikor a negyvenéves férfi kételkedni kezd abban, aminek valóságát húszéves korában a kötelező alázattal elfogadta?

Belső felindultságát csak remegő keze árulta el. De igyekezett uralkodni magán és folytatta gondolatát:

— Azt merem állítani, hogy azok, akik két szép szem miatt dobják le magukról a reverendát, már előzőleg elvesztették hitüket. De ők maguk sem tudják ezt, és ha a véletlen nem hoz eléjük valakit, talán holtuk napjáig papok maradnak. De milyen lelki étellel? A megszokás helyettesíti a hitet és a kényelemszeretetet az őszinteséget. Higyje el, az már csak az utolsó állomás, amikor begabalyodnak valakibe, aki legtöbbször ostoba és szentimentá-

lis. De a szentimentalizmus megszűnik az anyakönyvvezetőtől kijövet és csak a butaság marad meg. Ami utána következik, igazat adok magának. Nincs szomorúbb látvány, mint a kiugrott pap, amint fekete kaftánszerű kabátban kullog élettársa oldalán vagy kopott gyerekkocsitól maga előtt.

A kép olyan tisztán élt benne, hogy akaratlanul is maga elé tartotta két kezét, mintha láthatatlan tolórudat szorítana. Arca leírhatatlan elhagyatottságot tükrözött. Rojtos reverendáját néztem és a szöges cipőket, melyek zajtalanul lépkedtek a fenyőtüvel borított ösvényen.

— Mit gondol, — kezdte el megint rövid szünet után — melyik a férfiasabb és jellemesebb eljárás: ha az a pap, akiről beszélünk, minden egyéni s külső szempontot kikapcsolva levonja a következményeket, vagy ha anyagi okból s talán, hogy a botrányt elkerülje, továbbra is hordja a reverendát? Szeretném, ha erre felelne, de minden kertelés nélkül.

Válaszomban talán volt valami kihívó él, mert az volt az érzésem, hogy Claret megbánta a kérdést.

— Egyik sem becsületes dolog — feleltem. — Ön elefelejtí, hogy a papot minden eskünél súlyosabb eskü köti, melyet senki sem követelt tőle. Ha elvesztette hitét, az minden bizonnyal saját hibájából történt: mihelyt ezt belátja, nem fogja magát hamis érvekké állatni és visszariad az utolsó lépéstől. Persze, abbé úr most megint azt

kérdezhetné: és ha nem látja be, hogy önhibájából halt meg benne a hit? ... Egyébként azt hiszem, mindketten helytelenül okoskodunk, mert minden esetben más lelki-alkatú egyén problémáit kell tekintetbe vennünk és a külső körülmények is eltérők. Nem az aposztata pap kérdését kell megvizsgálni, hanem egy határozott esetet. Hogy történeti példákat említsek, Lamennais más okból lépett ki, mint Loisy és Hyacinte atya esete megint más.

A tisztás széléhez értünk. Lent, a kolostort övező kertekben ünnepdélutáni sétájukat végezték a szerzetesek, némán, magányosan. Felhajtott kámzsájuk elrejtette arcukat, s ha megálltak, innen a magasból olyanok voltak, mint nagy fehér palánták. Szótlanul néztük őket egy-ideig, azután megszólaltam:

— Látja, abbé úr, e z e k megoldották a bennünket nyugtalanító problémákat és nem vitatkoznak világi pap-ságról meg aposztáziáról. De azért érdekelné, hogy Dom Alexis vagy Anselme atya mit válaszolna az ön utolsó kérdésére. Azt hiszem ...

— Ne felejtse el, — vágott szavamba — hogy mérhetetlen távolság választja el őket nemcsak az egyszerű világi emberektől, mint ön, hanem a világi papoktól is. Ha a tamiéi szerzeteseket veszi, láthatja, hogy nagyrészüik nem gyerekfejjel határozta el magát. Ön mesélte a multkor az asztalnál, hogy Guerric atya huszonnyolc éves korában lépett be, miután katonai évét leszolgálta, hat évig

orvosi tanulmányokat végzett és apja jóvoltából bejárta Európát. Gondolhatja, hogy mielőtt sítalpán ide érkezett, látott egyetmást és hivatása nem pillanatnyi szalmaláng volt. Pierre Jaillot nem titkolja, hogy öccse évekig kommunistákkal barátkozott és többet forgatta Marxot, mint a Bibliát. Vagy itt van Anselme atya példája, és Hugues atyáé, aki biztosítási tisztviselőből lett misszionárius és Tibeten át érkezett Tamiéba. Tudták, miről mondanak le s mit kapnak érte cserébe. És ha látták, hogy nem bírják ki a kolostor légkörét vagy nélkülözéseit, még idejében visszatértek a világba. Dom Alexis mondta egyszer, hogy tíz posztuláns közül legfeljebb három marad itt végleg. De a többi hétnek sem ártott az a néhány hónap vagy év. Ezzel szemben, a szemináriumokba tizen-nyolc éves gyerekek lépnek be, tiszta lélekkel és jószándékkal, de tapasztalatlan fejjel. Mindez még nem lenne baj, hiszen a korai kolostori hivatások is gyakoriak, megint csak az itteni fiatalokra gondolok, Róbert atyára és a többiekre; de amíg a kolostori nélkülözések és az embertelenül szigorú életmód alapos próbát jelentenek, a szemináriumokban gyakran kényelmesebb élet vár a kispapra, mint otthonában. S mi sem könnyebb, mint megszoknia a központi fűtést, a ruganyos ágyat és a jó konyhát. Amikor kikerül egy eldugott faluba, ahol nincs vasút, villany, parkett, csak kétszáz eldurvult paraszt és ráadásul egy földesúr, aki nem rajong a papokért, képzelheti,

milyen arcot vág a mi fiatal káplánunk. Ha tőlem függne, elrendelném, hogy felszentelése előtt minden kispap köteles legalább hat hónapot kolostorban tölteni. Valami szigorú kolostorban, a kartauziaknál vagy a trappistáknál. Esetleg abban a még nem létező kolostorban, ahol majd maradéktalanul fogják megvalósítani Szent Benedek Reguláját mely mindenben a krisztusi szegénység eszményét követi és elveti a mortifikáció gondolatát.

— Abbé úr is hallott már erről a tervbevetett kolostorról. Azt mondják, Dom Alexis ebben az ügyben utazott tavaly Rómába.

— Igen — felelte és egész arckifejezése megváltozott. — A dolog úgy áll, hogy a trappisták Rancé abbé reformja következtében bizonyos dolgokban túltesznek még a Regula szigorúságán is: nem esznek tojást és halat, nem beszélnek, pedig Szent Benedek mindezt megengedi. Rancé abbé harminchat éves koráig pap létére elég botrányosan élt, majd 1662-ben megtér s két év múlva visszavonul a Trappe-i kolostorba. Kétségtelen, hogy a trappisták sokat köszönhetnek neki, de szigorúsága gyakran a janzenizmus határát érinti. Ma sem nagyon rajonganak érte: kérje meg Dom Alexist, mutassa meg a kolostor történeti képeit. Cîteaux alapítója előtt azt mondja: „Szent Bernát atyánk“ és Rancé előtt: „Rancé abbé“, esetleg: „Rancé úr“. Ezért gondolnak a

trappisták között többen néhány év óta egy új rend alapítására...

A litániára hívó harangszó már elhangzott. Lefelé szótlanul haladtunk, valószínűleg mindketten tovább folytattuk magunkban a beszélgetést. S ha most számot kellene adnom Claret abbéről, zavarban lennék: azt reméltem, belátok kissé lelkébe, de ebben a pillanatban még kevésbé ismerem ki magam. Néha úgy beszél, mint aki elvesztette hitét, de a következő percben lehetetlen erre gondolnom. Csak azt érzem csalhatalan bizonyossággal, hogy valami titok nyugtalanítja a lelkét.

Este, completórium után, még egyszer elolvastam B. levelét, mely napok óta hever asztalomon s várja, hogy válaszoljak rá. Egy mondat különösképpen elgondolkoztatott. A betűk árnyéka nyugtalanul imbolygott a papíron a gyertya fényében, az írás megnyúlt s szinte fenygetett. „Érzem, — írja — hogy Isten nagyon szeret bennünket, mert szeretetével együtt olyan dolgok is kerülnek szívünkbe, melyek azt könnyen ki tudnák oltani...” Amikor először olvastam levelében ezt a mondatot, azt hittem, általában beszél, s csak most vettem észre, hogy kettőnkre céloz. Milyen szomorúsággal és tehetetlenséggel írhatta ezeket a sorokat egy kávéházi asztalon vagy szobájában Lisieux-i szent Teréz rejtelmes mosolya alatt! S

eszembe jutott egy éjszakai autótúrnk Savona és Génua között. „Az életnek csak egy célja van: rájönni minden földi öröm és szenvedés haszontalanságára s feltűnés nélkül visszavonulni egy kolostorba.“ — „Igen, de mi erről csak beszélünk, mint valami nagyon távoli, ködös, talán nem is létező célról, s közben falánkul nyújtjuk kezünket a hatalom vagy a pénz után.“ A tenger felett az augusztusi éjszákak párája lebegett, a távolban már Génua fényei csillogtak. „De hát mit csináljunk? — kérdezte, vagy inkább kiáltotta, mintha válaszom mindent megoldana. — Tudod hogy kedvem lenne visszafordulni s megállás nélkül rohanni Valsainte-ba?“ — „Tudom. Minden gondolkozás nélkül veled mennék. De mi történik, ha néhány hónap vagy év múlva kiderül, hogy csak nosztalgia élt bennünk a kolostor iránt s nincs igazi hivatásunk?“ — „Hát igen“, mondotta szomorúan s megállította az autót. Ha vitatkozásainkban zsákutcába értünk vagy beszélgetéseink folyamán elhagytuk a valóság és valószerűség medrét, ez a „hát igen“ jelentette, hogy a téma minden változtatát kimerítettük. De akkor rámnézett és hangja elárulta, hogy komolyan beszél: „Néha félek magamtól, mert nem félek a haláltól. Egy szép, Isten akaratából jövő halál mindent megoldana“. „Lehet, de én még szeretnék élni“, feleltem s fázósan magamra húztam a plédet. Nem szólt egy szót se, elindította a gépet s olyan vad vágatásba kezdett, hogy azt hittem, elvesztette az esztét.

„Isten nagyon szeret bennünket...” Nincs erőm ahhoz, hogy most válaszoljak levelére, s talán nem is fontos ez a válasz. A szerzetesek már alszanak, én is lefekszem, mert a mai hajnali felkelés nagyon kifárasztott. Isten nagyon szeret bennünket, de miért engedi, hogy néha rosszabbak legyünk annál, aki vagyunk?

II

Tamié, ez a nyolcszázéves trappista kolostor a francia Alpokban fekszik, közel az olasz határhoz, két hegy, a Belle-Étoile és a Sambuy között, ezer méter magasságban. Párizsban akadt véletlenül a nyomára: valami folyóiratban olvasott a szavojai kolostorokról és amikor nyáron mindegyiket meglátogatta, hogy nyugtalan lelkét megpihentesse, valamennyi közül Tamié ragadta meg legjobban: a chambéry-i dominikánusok parkettás, gőzfűtéses kolostora megbotránkoztatta és amikor a tenispályát meglátta, riadtan elmenekült; a hautecombe-i bencések apátsága, a Lac du Bourget partján néhány napig lebilincselte, mert a táj komor szépsége, a templom pompája, az officiumok örök költészete balzsam volt szívére, de az Aix-les-Bains-ból áthajózó turisták szüntelen áradása és léha érdeklődése elűzte. Nem volt nagy kedve Tamiéba menni: idegenkedett a trappista szellem ridegségétől, a hiányos táplálkozástól s csak akkor határozta el magát, amikor pünkösöd szombatján az autók százai lepték el Annecy-t és tűrhetetlenné tették számára az ottartózkodást. Érzéketlenül hagyta maga mögött a csodálatos annecy-i tavat, zárt szemmel ült a kisvasút fapadján, nem

látta a havasokat, melyek szelíden hajoltak a tó sötétkék tükre fölé s csak akkor riadt fel, amikor a vicinális faverges-be ért. Kis hegyi falu fogadta, hűvös templommal, melynek követ térde megérintette egy pillanatra, azután elindult gyalog Tamié felé. Nyole kilométer az égető koradélutáni napsütésben, amikor nincs árnyék, ahol legalább egy pillanatig megpihenhetne és nincs forrás, mely felüdítené tikkadt, keserű száját. Csak menni, menni a meredek hegyi úton, míg a kilométerkövek lomhán vánszorgnak mellette és idegesítő, komisz legyek kísérik félórahosszat. Talán sohasem volt olyan perzselő a szavojai nap, mint azon az emlékezetes délután, mintha a régi ember szívét akarta volna kiegészíteni és nevetségesen egyhangú vétkeket elhamvasztani. Minden útfordulónál azt hiszi, a kolostor következik, melynek falai alatt megpihenhet, mielőtt szorongó szívvel meghúzná a csengőt; de csak újabb hegyekbe ütközik és váratlan szakadékok riasztják vissza. S amikor már arra gondol, legjobb lenne visszafordulni, feltűnik Tamié négy tornya — mintha középkori vár lenne — és a templom csillogó keresztje. Megáll s míg a tájat nézi, a napfényben sütkérező hegyeket, a fák mögött megbújó kolostort, villámként átfut rajta egy megmagyarázhatatlan sejtés: ez a kolostor lesz a végzete.

Sohasem felejtí el a szeretetteljes fogadtatást: nem kérdezték honnan jön, miért, meddig akar ottmaradni. Az apát, akiről csak később tudta meg, hogy püspöki

rangban van és korlátlan ura Tamiénak, felvezette egy cellába és saját kezével törölte meg csuromvizés hátát, melyről alig lehetett lehúzni az inget. „Érezze magát itt-hon, ha valamire szüksége van, szóljon Róbert atyának. Most magára hagyom, mert a generálist várjuk Rómából és sok a dolgom. Nyolcszáz év óta először történik, hogy a trappisták feje meglátogatja Tamiét, különös véletlen, hogy ön is aznap érkezik. Később majd bővebben beszélgethetünk mindenről.“

Ha később visszagondolt az ott eltöltött két hétre, kis cellájára, melynek ablaka a kolostor belső kertjére nézett, ahol éjjel-nappal forrás csobog, az egyszerű templomra, az apáttal folytatott beszélgetésekre, a tiszta nyári délelőttökre, amikor a hegytetőn hevert és nézte a lent dolgozó barátokat, míg az Angelus nem hívta ebédelni, a könyvtári eső délutánokra Keresztes Szent János vagy Ruysbroeck társaságában (ekkor sejtette meg először a misztikusok igazi jelentőségét), az esti Salve Regina melódiájára, mindig leküzdhetetlen vágyat érzett a kolostor után. Egy januári reggelen megundorodva magától és mindenkitől, a nélkül, hogy bárkitől is elbúcsúzott volna, felült a trieszti gyorsra és harmadnap délután türelmetlenül rántotta meg Tamié csengőjét, Dom Alexis elé vezették, megcsókolta az apát gyűrűjét s csak ennyit mondott: „Megint eljöttem, de most szeretnék hosszabb ideig ittmaradni.“

Amikor cellájának ajtaja becsukódott mögötte és egyedül maradt, leborult a szegényes, keskeny faágyra, mely fölött csupasz fekete kereszt függött és csendesen sírni kezdett, mint régen gyermekkorában, ha éjjel felébredt és az ismerős tárgyak helyett alaktalan sötétség vette körül. Talán a hetek óta tartó feszültség oldódott fel így benne, talán a boldogság és meghatódottság jele volt a könny, vagy a vigasztalan egyedüllét szomorúsága nehezedett rá ólompalástjával s egész életét siratta. Arra ébredt fel, hogy valaki áll az ágy mellett és mozdulatlanul nézi. Ijedten felugrott s majdnem kiütötte Dom Alexis kezéből a petróleumlámpát, mely homályban hagyta kettőjük arcát s csak az ágyat és a keresztet világította meg vöröses fényével: a nedves párna és az összegyűrt szürke pokróc mindent elárult. Az apát csak nézte az ágyat, mintha valaki feküdne benne, okos szemében megesillan a lámpa lángja s valami különös fény, mely éppúgy lehetett a gúny jele, mint nagy szeretetének kisugárzása. Öröklött intelligenciája, mindent átfogó műveltsége, huszonöt évi szerzetesi élet tapasztalata, fölényes fegyelmezettsége előtt nem volt titok. Tamié kapuja, Szent Benedek szelleméhez híven, mindenki előtt megnyílt a drótesengő hangjára: a vendégek refektóriumában gyakran ült egymás mellett pihenni vágyó miniszter és rongyos csavargó, híres író s egyszerű falusi káplán; az élet gögös urai és nyomorult hajótöröttjei adtak itt talál-

kát egymásnak, nevetségesen nagyképű bábok feküdtek ugyanabban az ágyban, mely előző éjjel olasz favágók izzadt testét tartotta. Dom Alexis egyforma szeretettel nyújtott kezet mindenkinek, de a legjelentéktelenebb mozdulatból, néhány szürke szóból megérezte, kivel áll szemben és ha valakire ráemelte tekintetét, az illető egész sorsát kiolvashatta belőle. A szerzetesek közül senki sem látta haragudni, de amikor a miseutáni *capitulum*-ban egy-egy trappista nyilvános gyónást végzett és az apát dorgáló szó helyett némán nézett rá, az jobban szenvedett, mint a zuhogó korbácsütések alatt, s még a legöregebb barát is torkában érezte szívét.

Tizenkét évvel ezelőtt azzal a megbizatással küldték Rómából, ahol az alig harmincéves Alexis atya a francia tartományi kiküldött mellett dolgozott, hogy az egykor virágzó tamiéi apátság néhány öreg tagját vigye át a Notre-Dame des Neiges-i trappistákhoz és a kolostort zárja le. Az 1880-as szerzetesüldözés végzetes csapást mért Tamiéra: tagjainak egyrésze a svájci Valsainte-ban talált otthont a kartauziaknál, néhányan Dél-Amerikába vándoroltak ki s bár a világháború után a francia kormány megengedte visszatérésüket, — a régi Tamié negyven szerzetese közül huszonkettő harcolt a keleti fronton s négy hősi halált halt a mostoha hazáért — az apátság utánpótlás híján csendesesen haldokolt. Mikor a római kiküldött 1922-ben megérkezett, siralmas állapotban találta

a kolostort: a szétszóródás alatt szabadabb élethez szokott trappisták sehogysem tudtak beilleszkedni a régi szigorú keretek közé és magukra hagyatva úgy tengődtek a sok vihart látott apátság falai között, mint az őszi legyek. A műhelyek táját benőtte a gaz s maga a főépület is olyan rongált volt, hogy esős időben a víz becsurgott a hálóterembe. Dolgoztak, hogy éhen ne haljanak, gyártották a sajtot és annak árából éltek nyomorúságosan. Közös officiumra, capitulumra nem gondolt senki.

Alexis atya küldetéséről nem tudtak Tamiében. Mikor Faverges-be érkezett, a falu kocsmája előtt egy trappista fráterrel találkozott, aki élelmet vitt szekeren a kolostorba. A fiatal feketereverendás szerzetes megkérte, hogy vegye fel kocsijára, mert egy az útjuk, de a másik mogorván elutasította és értésére adta, hogy Tamiében nem nagyon örülnek a kenyeretfogyasztó idegen papoknak. Alexis nem szólt semmit, nekivágott az útnak és előbb ért a kolostorba, mint a fráter, aki minden alkalmat megragadott, hogy az útszéli kocsmák borát megkóstolja. Este összehívatta a szerzeteseket és bejelentette küldetése célját. Mikor Leon testvér megtudta, hogy ki a fiatal pap, leborult előtte a földre és zokogva kért bocsánatot. Tamié jövőendő abbéja felemelte és szelíden csak ennyit mondott: „Barátom, ne térdepeljen előttem, nem vagyok Krisztus, sem szent. Meg kell dicsérnem, hogy

annyira kíméli a lovakat, de szeretném ha ezentúl nem a csapszékek előtt pihentetné őket...”

Még aznap este elrendelte, hogy amíg Tamié kapuja be nem zárul, a szerzetesek (a fráterek kivételével) minden officiumot közösen végeznek el és mindenben alkalmazkodnak a trappista kolostorok életrendjéhez. A testvérek (itt Léon testvér felé fordult, aki gyorsan lesütötte szemét) a matutinumot és completoriumot kivéve nem vesznek részt az officiumokon, napi tíz órát dolgoznak, de máskülönben életrendjük ugyanaz, mint az atyáké. Másnap hajnalban Alexis atya, a francia tartományi kiküldött helyettese és a kánonjog doktora úgy kalapált a háztetőn két fiatal szerzetessel, mintha azért küldték volna ide Rómából. Segített leszedni a templom pókhálóját, a műhelyek megváltoztak dolgos keze alatt, térdig felhajtott öltönyében mindenütt megjelent és varázsszávára megindult a vérkeringés a halálraítélt apátságban. Olykor egész délutánokra eltűnt, senki sem tudta, hol jár, mit csinál, de amikor a kertben kapáló szerzetesek megpillantották a kolostor felé vezető úton, amint gyors lépteivel közeledett, mindenki tudta, hogy a másnapi capitulumon megint valami jó hírt fog bejelenteni. Mikor látta, hogy a tehenek csak felesleges gondot és rengeteg kiadást jelentenek, eladta őket és megállapodott a Tamiéhez legközelebb eső tanyákkal, hogy az apátság télen-nyáron átveszi az összes tejet. Léon testvér reggel négykor már útban

volt az üres kannákkal megrakott kocsival s amikor a toronyóra elütötte a hetet, a tej a pincében forrt. Egy délután meglátogatta André de Chevron-t, akinek őse Tamié alapítói között szerepelt, a Chevron-kastély dolgozószobájában megint a símamodorú, fegyelmezett római diplomatává alakult át, és amikor kétórai beszélgetés után elbúcsúzott a földesúrtól, nagy szellős zsebében a rózsafűzér mellett ötvenezer frankos csekk pihent.

Két hét múlva a felszámolást bejelentő értesítés helyett hosszú levél érkezett Rómába, melyben Alexis atya arra kéri a generálist, hogy változtassa meg Tamié bezárásának tervét, mert remélni lehet az apátság újjászülésében. „Azt hisszük, — írja többek között a jelentésben — hogy a jelenlegi adottságok céltudatos felhasználásával és az André de Chevron úr által megígért új gépekkel sikerül a közösség életét biztosítani és a nagymultú apátságot teljesen rendbehozni. Ha az utánpótlás nehéz problémáit megoldjuk, Isten segítségével remélni lehet, hogy Tamié egy-két évtized múlva elérje régi fényét.“

A jóváhagyó válasz után a szerzetesek összegyűltek *capitulumra* és apátjukul választották Alexis Presse atyát. Küzdelmes évek következtek: a fiatal Dom Alexis mellől sorra elhullottak társai, a templomban mindig halkabb lett az ének és a megmaradtak alig bírták elvégezni a rájuk nehezedő munkát. A csüggedés fekete óráiban nem egyszer kísértette a gondolat: jobb lett volna aláza-

tosan végrehajtani Róma parancsát és nem meggondolatlan kijelentésekkel ámítani feletteseit s önmagát. Ha a látogatót jelző csengő megszólalt, titokban mindenki azt remélte, hogy posztuláns jön; de mindig szállástkérő kirándulók vagy éhenkórász kalandorok előtt nyílt meg az ajtó, akik megriadva a kemény fekhelytől és a még keményebb kenyértől másnap sietve elköszöntek. Míg egy nap...

Dom Alexis éppen a kapus-testvér fülkéjében tartózkodott, amikor erélyes, szinte sürgető csengetés hallatszott, mintha valaki üldözői elől menekülne és minden pillanat életet vagy halált jelentene számára. Az apát sietve nyitott ajtót és majdnem összeütközött a belépővel, aki a külső fényben alig látszott középtermetűnek; de amikor az ajtó bezárult mögötte, alakja úgy megnőtt a folyosó homályában, hogy Dom Alexis két lépést hátrált a meglepetéstől. Az idegen fekete ruhát viselt, ami még karcsúbbá tette alakját és kiemelte arcának vonásait; egyik kezében kalapját tartotta, másikban kis utazóbőröndjét. Tamié ura úgy nézett erre a sápadt, vékony arcra, mely valami ismeretlen érzést tükrözött, mintha már látta volna valahol, s most emlékeinek pincéjében kutatna utána nagy fáradsággal. Vagy talán álmában látta ezt az arcot, azért tűnik olyan ismerősnek? Valami ismeretlen zsibongásfélét érzett a mellében, mint amikor gyenge villanyáram fut át az emberen és csaknem el-

érzékenyült arra a gondolatra, hogy valamikor már találkozott ezzel az idegennel. A hajótörött érezhet így, ha évtizedes egyedüllét után beleütközik az ismeretlen emberbe, aki anyanyelvén szól hozzá, míg köröskörül az óceán zúg és nagy fehér madarak repülnek felettük.

A jövevény mélyen meghajolt, majd amikor az apát feléje nyújtott kezén megpillantotta az ametisztgyűrűt, kezetesókkolt neki s így szólt:

— Yves Joriorz vagyok, a toulouse-i Molé-gyár mérnöke. Ha korom nem akadály, (harminenég éves múltam) kegyeskedjék posztulánsnak felvenni s ha megfelelő, a noviciátusi évet engedélyezni. Gyermekkorom óta vágyódom erre, de amíg anyám élt, nem hagyhattam magára. Négy nappal ezelőtt temettem el és lelkiatyám tanácsára ezt a kolostort választottam.

Dom Alexis egy pillanatig arra gondolt, hozzálép és megöleli, de legyőzte ellágyulását és csaknem érzéketlen hangon kérdezte:

— Szabad tudnom lelkiatyja nevét?

— Deslanes abbé, a katedrális kisegítő lelkésze. Ha megengedi, átadom ajánlólevelét.

Az apát megnézte a borítékot, majd minden megjegyzés nélkül zsebébe csúsztatta, ellenkezést nem tűrő mozdulattal átvette a mérnök bőröndjét és elindult a klauzura felé. De mintha valami gondolata támadt volna, hirtelen megállt és így szólt:

— Előbb bemegyünk a templomba s hálát adunk Istennek, hogy önt ide vezérelte. Imádkozzék a halottakért is.

Egy órával később a könyvtár ablaka mellett állt és a megindult hóhullásban Deslanes abbé levelét olvasta. Az egész épületben csak itt fűtöttek, de Dom Alexis arca nem a külső melegtől pirult ki.

„. . . Ha a kolostori hivatás kifejezésnek van megkülönböztető értelme, nyugodtan állíthatom, hogy Joriox mérnök úr lelkében legyőzhetetlenül él ez a hivatás és a mai napig csak a kötelességérzet tartotta vissza. A Molégyár legképzettebb mérnökei közé tartozott, nyitva állt előtte minden út, de anyja halála után egy pillanatig sem tévovázott. Azt hiszem, tisztelendő Atyám, hogy a közeli jövő igazolni fogja mindazt, amit csak homályosan sejtek Yves-ről és a tamiéi apátság éppolyan büszke lesz rá, mint egykori lelkiatyja és az ön alázatos szolgája: Deslanes abbé,“

Kétszer is elolvasta az utolsó sorokat, azután visszaesúsztatta a levelet zsebébe és sokáig nézte a havas fenyőfákat, melyek csaknem súrolták a könyvtár boltíves ablakait. „Deslanes abbé, Deslanes abbé, — mondogatta magában — sohasem hallottam ezt a nevet. Mindenesetre még ma írok neki és köszönetet mondok jóságáért.“

Hat hónappal később Anselme atya, az egykori toulouse-i mérnök megkezdte újoncévét és teológiai tanul-

mányait a kolostor magiszterének, Bernard atyának vezetése alatt. És amikor öt év múlva Chambéry püspöke, Monseigneur Ferrand nagy pompával pappá szentelte, Dom Alexis és az öregek mellett kilenc egyszerű fogadalmas trappista és öt novicius énekelte meghatottan a *Te Deum*-ot. André de Chevron, felesége és leánya, Marie-Louise társaságában az alapítók részére fenntartott pad-sorból nézte a szertartást, de mindhármuk tekintete gyakran fordult a baloldali stallum első sorában éneklő fiatal szerzetes felé, aki a kolostorban Róbert atya nevet viselte, miután tizenkilenc évig Georges de Chevron-nak hívták.

A fiatalember belépését hosszas harcok előzték meg. André de Chevron hallani sem akart a dologról s amikor felesége egy alkalommal kérlelni kezdte, a mindig nyugodt és halkszavú férfi a türelmetlenségtől remegő hangon válaszolta: „Nem elég magának, hogy André-t évekig nem látja, s ha repülőgép bűgását hallja, szívdobogást kap a nyugtalanságtól? Most Georges-ot is el akarja veszteni? Mit tudja egy tizenhétéves gyerek, hogy mire vállalkozik, amikor bezárkózik négy hideg fal közé. Majd elküldjük néhány hónapra utazni s elfelejti az egészet.“ De a Chevron-család második fiúgyermeké kitartott elhatározása mellett és Dom Alexis közbenjárásához folyamodott. Amaz emlékezetes nap óta, amikor a nyári vakáció kezdetén először találkozott az apáttal, aki teljesen meg-

hódította, Georges állandó vendége lett a kolostornak és a hivatásérzet fokozatosan erősödött benne.

Chevron szokott udvariassággal fogadta Tamié urát, de magában szilárdul elhatározta, hogy nem enged. „Szívesen odaadom neki kastélyomat vagy birtokomat, de a fiam az enyém marad!“, mondotta magában, míg látogatója elé sietett. Dom Alexis minden kertelés nélkül rátért jövetele céljára, mert tudta, hogy a taktikázó és gyáván elővigyázatos ember csak önmagát csapja be. A másik szótlantul hallgatta s hol az apát mellén lévő finomfargású keresztet nézte, hol ősenek nemrég restaurált képét, mintha tanúnak akarná hívni, hogy nem hátrál meg ebben a különös párviadalban.

— Chevron úr, — kezdte halkán Dom Alexis és ellenfele nem érzett remegést hangjában — ön tudja, hogy ezúttal nem pénzt kérek, sem közbenjárását a kormánynál. Megértem álláspontját és tiszteletben tartom. De engedje meg, hogy minden kegyeskedés nélkül Szent Bernát szavait idézzem, aki tudta mit mond, amikor így szólt egy ellenszegülő apához: „Ha Isten elveszi gyermekét, hogy fiává fogadja, mit veszít ön ebben a dologban és mit veszít gyermeke? Gazdag volt, de még gazdagabb lesz; nemes családból származott s most még nemesebb lesz. Ha birtokába akarja venni azt az országot, melyet a világ kezdete óta elkészítettek számára, dolgoznia kell s ezért jó, ha fia velünk marad addig a rövid időig, amíg a

földön él. Gyermeké Istené lesz; így hát ön nem vesztí el. Sőt, általa sok más gyermeket kap, mert mindnyájan testvérünkül fogadjuk s önt is úgy tekintjük, mint apánkat. Talán a szigorú életmódtól félti gyermeke törékeny testét? De félelme alaptalan, és az Írás, mely e félelemről beszél, kijelenti, hogy „rettegtek ott, ahol nem volt ok rá“, Bízson bennünk és vigasztalódjék. Atyja leszek és ő fiam lesz, amíg a könnyörület Atyja és minden vigasztalás Istene magához nem szólítja. Ne sopánkodjék tehát és ne sírjon. Gyermeké az öröm öltönyét veszi magára és nem a gyászét. Atyja leszek, anyja, testvére és nővére. Kiegyenesítem számára a kígyózó ösvényeket és elsimítom útjait. Úgy fogom enyhíteni a szigorúságokat és olyan figyelmes leszek vele szemben, hogy lelke majd mindenből hasznot húz, a nélkül, hogy teste megtörne a küzdelemben.“

Mikor ez a különös beszéd elhangzott, André de Chevron az apát szemébe nézett, mintha ellenfelétől kérne segítséget, azután a legyőzött félénk mozdulatával kezét nyújtotta és a rejtett megindultságtól kissé fátyolozott hangon válaszolt:

— Apát úr, én azt hittem, hogy önnel kell fiamért megküzdenem és nyugodtan vártam érkezését, De ön pánccélban áll ki ellenem és kímélet nélkül leszúr. Megadom magam.

Vacsora után a parkban sétált feleségével s amikor

elmesélte a délutáni jelenetet, félig komolyan, félig tréfásan hozzátette: „Most már csak az hiányzik, hogy Malou is kedvet kapjon a karmelita élethez és egy bibircsókös főnöknőt küldjön a nyakamra, aki Szent Teréz szavával próbáljon megatni. Egyelőre nem félek ettől, mert jobban érdekli az autó és a tánc, mint a középkor összes misztikusa és a legszebb gregorián ének...”

Önkénytelenül felnéztek a kastély második emeletére, ahol a kitárt ablak mögött Marie-Louise de Chevron a tegnapi érkezett angol lemezek közül másodszor tette fel a „Room facing the sea” kezdetű újdonságot, mely dobogó ritmusával elnyomta a fák halk zúgását.

*

Dom Alexis felemelte a petróleumlámpát, a fiatalember arcába világított, azután őszinte csodálkozással a hangjában:

— Hát maga azért jön Tamiéba, hogy sírjon? Várjon csak, ezt elmondom Róbert atyának, lesz majd mit hallania. De itt megfázik, jöjjön velem a könyvtárba, ott elbeszélgethetünk s elmondja mi fekszik a szívében.

Elindult a folyosón, melyet a lámpa csak félig világított meg és a másik engedelmesen követte. Az utóbbi napok feszültsége, a hosszú utazás, a hideg, mely a kolostor falai közt az embert még jobban átjárja, könnyű, szinte jóleső lázt idézett elő benne. Csak akkor kezdett el

vacogni, amikor a könyvtár ajtaja becsukódott mögöttük és a nyitott tűz mellé ült. Az apát megfogta kezét s mintha hosszú útról visszatért fiához beszélne:

— Szívesen megengedem, hogy köztünk maradjon, ameddig kedve tartja, de tudni *akarom*, mi hozta ide...

III

Dom Alexis becsukta maga mögött az ajtót, leült a számára fenntartott magastámlájú faragott székre, mozdulatára a többiek is követték példáját és a mindennapi *capitulum* elkezdődött. A szerzetesi élet egyik legfontosabb órája ez, amikor mindenki megszólalhat, elmondhatja panaszát, előadhatja kérését, mert a kolostorban teljes egyenlőség uralkodik: a legfiatalabb atya ugyanazokat a jogokat élvezi, mint az apát, aki a Regula szerint a többiek szolgája. Gyakran előfordult, hogy Dom Alexis órákhosszat feküdt nyitott szemmel kemény deszkaágyán és az anyagi nehézségek megoldásán töprengett, amíg a többiek nyugodtan aludtak s a dormitórium csendjét csak Luc testvér horkolása zavarta. Az adófizetést megelőző éjtszakákon a küzdelmes munkával összegyűjtött pénzt számolta hajnalig, mert napközben nem volt rá ideje: olyan féltő gonddal rakosgatta a húszfrankos ezüstöket, mint a mániákus fősvény, mert csodák ritkán történnek és az adófelügyelő úr nem ismer kíméletet.

A szerzetesek moccanás nélkül hallgatták a martírológiumot. A nyitott ablakon beáramlott a reggeli köd s alig látták egymást. Azután a Szabály magyarázata kö-

vetkezett: az apát felolvasta a kijelölt pontot, megállt, mintha időt adna, hogy a szerzetesek átgondolják, majd meleg hangján, mely Vittoli kanonok urat, aki Rómában egy szobában dolgozott vele, mindig a gordonkára emlékeztette, magyarázni kezdett. Szerette a példákat, hogy a tanulatlan fráterek is megérezzék a dolgok lényegét, s néha, minden célzatosság nélkül, odafordult valamelyik szakállas öreghez vagy a noviciusokhoz, mert irtózott a félig végzett munkától. („Étienne testvérem, megértette Szent Benedek atyánk tanácsának szellemét? Még egyszer felolvasom, igyekezzenek mélyen a lelkükbe vésni és mindig a szerint cselekedni: *Ne akarjuk, hogy szentnek tartanak bennünket, mielőtt azok lennénk, hanem először legyünk szentek és ilymódon majd több joggal mondhatják azt rólunk.* A szentség szót vegyék tágabb értelemben: mindnyájan tagjai vagyunk a szentek közösségének és kötelességünk kiérdekelni ezt az előlegezett adományt...”)

Beesukta a Regulát, karját összekulcsolta öltönyének redőnye alatt és rövid szünet után néhány szóban beszámolt a nagyvilág őket érdeklő eseményeiről. A kolostorba újság is jár, de csak az apát és a prior olvassa kötelességből.

— Mexikóban megint fellángoltak az üldözések: egy karmelita-kolostor harminckét tagjából harmincat meggyilkoltak és a kettő is csak úgy menekült meg, hogy két

napig a kút kávéjában rejtőzött el. Mindenki imádkozzék a békéért. Anglia tízmillió fontot szavazott meg repülőgépek és tengeralattjárók építésére. Ausztriában nagy nyugtalanságot keltett a németérzelműek tüntetése. Dolfuss kancellár újabb párizsi útjáról beszélnek. A pápa Őszentsége kinevezte az új grenoble-i püspököt Tarbes kanonok úr személyében, aki tavaly két hetet töltött Tamieban és őszinte barátja kolostorunknak. Mindnyájunk nevében üdvözöltem őt.

Azután ugyanazon a hangon, mintha csak a híreket folytatná, utasításokat adott a napi munkára. A teljes egyenlőség értelmében a szerzetesek minden nap más munkát végeztek.

— Benoît atya a kertben dolgozik, Louis atya segít a konyhában, Bernard atya a belső kert virágait öntözi, Guerric atya fát vág az erdőben, Anselme atya befejezi a könyvtár átrendezését...

Anselme atya úgy kapta fel a fejét, amikor neve a teremben elhangzott, mintha álmából riasztotta volna fel valami váratlan ütés. Pedig a *capitulum* kezdetétől fogva minden szóra figyelt s arckifejezése sem árulta el, hogy legfelsőbb lénye szinte kiszakadt testéből és az előző esti completorium óta időn és téren kívül éli titokzatos életét. A kolostor vendégei nem tévedtek, amikor maguk közt Anselme atya titkáról beszélgettek, jóllehet senki sem tudott semmi biztosat a különös szerzetes életéről. De te-

kintetében, legjelentéktelenebb mozdulatában és szavában volt valami nyugtalanító kisugárzás, ami elsősorban azokra hatott, akik nem éltek közvetlen közelében. Szerzetestársai kevesebbet tudtak róla, mint a kolostor vendégei, Dom Alexis pedig egy-két meggondolatlanul kiejtett szón kívül mindig megőrizte fölényes némaságát. S ezek a gyorsan továbbterjedt kijelentések is csak akkor csúsztak ki a száján, amikor az egykori vegyész-mérnök rejtélyes viselkedése a végletekig felzaklatta nyugalmát. A dologban az volt az érdekes, hogy ha valaki előtt számot kellett volna adnia Anselme atya „különös“ viselkedéséről, aggályai épúgy nevetségesnek tunktek volna fel még önmaga előtt is, mint magasztaló szavai. Mert a kolostoron kívülálló ember legfeljebb különiséget és szabálysértést lát abban, ha egy szerzetes éjtszakai pihenés helyett a templom hideg kövére borulva imádkozik vagy a könyvtár padlóján fekszik ájuláshoz hasonló révületben.

Dom Alexis nem járt messze az igazságtól, amikor e nyugtalanító jelekből arra következtetett, hogy szerzetestársa Isten különös kegyelméből eljutott a lelki élet ama magaslatára, ahol a kezdeti nyugalmat és kiegyensúlyozottságot a megpróbáltatás kísértései váltják fel: a lélek sötét éjtszakája ez, melyről a középkor nagy misztikusai rémülettel emlékeznek meg, a fekete szélesend, mely minden viharból veszélyesebb. Valami ismeretlen erő minden

éjjel kitaszította ágyából s arra kényszerítette, hogy áthágva a szabályt leosonjon a templomba s hajnalig ott vergődjék remény és kétségbeesés közt. Anselme atyának kezdetben az volt az érzése, hogy ez a lelki elhagyatottság csak káprázat, mert Isten nem fordulhat el tőle, de amikor a kétségek minden bizodalmat és akaraterőt kiöltek lelkéből, az a tudat lett úrrá benne, hogy az emberek elhagyták s még Ura is megveti. Mária szelíd arca, mely azelőtt végtelen megértéssel nézte a hozzá fohászzkodó szerzetest, most érzéketlen maradt, és a sötétség olyan áthatolhatatlan volt körülötte, hogy még az örökmécs vigasztaló fénye sem jutott el hozzá. Jézus Krisztus szenvedhetett így a keresztfán, amikor teljesen magára maradt s még Atyja is úgy tekintett rá, mintha valóban *bűnös* lenne. A tanítványok hűtlensége, a zsidók gyűlölete, a töviskoszorú, a keresztfeszítés, mind semmi ahhoz az érzéshez képest, mely átjárja abban a pillanatban, amikor a kétségbeesés szavai hagyják el ajkát: *Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem!*... Anselme atya szembeszállna Istennel, de a lázadáshoz erő kell, s ő tehetetlenül fekszik, mint a halálos sebtől vérző ember. Nem tudja hol van, szenvedése időtlen és feneketlen.

De mielőtt hajnalanta az ébresztő harang megszólal, már deszkaágyán fekszik s testében nem érez semmi fáradtságot. Csak a lélek vérzik sötétben, s szemében lassan megfagy az alázat fénye. Dom Alexis tekintete egy pilla-

natra elkapja ezt a különös nézést, de gyorsan továbbfut, s valamivel emeltebb hangon folytatja a *capitulum* iránítását:

— Loquamur de ordine nostro.

„Beszéljünk rendünkről.“ A noviciusok és a testvérek mélyen meghajolnak és elhagyják a termet, mert a nyilvános gyónás következik, melyen csak a fogadalmat tett atyák vehetnek részt. Amikor az ajtó bezárul, három szerzetes feláll, azután mintha elkaszálnák őket, úgy hullnak a földre: ez jelentette, hogy valamiben bűnösnek érzik magukat és készek a nyilvános gyónásra. Dom Alexis érzéketlenül nézte a mozdulatlan tetemeket, szemével jelt adott, hogy valaki tegye be az ablakot, azután a szabály szerint kiválasztott közülük egyet:

— Augustin atya!

Az egyik elnyúlt szerzetes megmozdul, felemelkedik, kiáll a középre, szemben az apáttal és színtelen hangon elkezd a gyónást. Olyan csend van, mint földalatti mély barlangokban alkonyat után.

— Mindenki előtt azzal vádolom magam, hogy tegnap délután jogtalan haragomban megütöttem Blaise testvért, olyan erősen, hogy lezuhant a pince lépcsőjén és elájult.

Dom Alexis éles tekintete már este észrevette, hogy Augustin atya feltűnően komor és ma, amikor két társával leborult, arca leírhatatlan szorongást tükrözött.

Nehéz sajtosládákat cipeltek a pincébe. Az öreg Blaise testvér, aki Léon testvérrrel még a Dom Alexis előtti időkből maradt itt, elvesztette egyensúlyát és Augustin atya lábára ejtette a terhet. Fájdalmában és hirtelen haragjában úgy meglökte a szerencsétlen frátert, hogy az lebukfencezett a lépcsőn s majdnem kitörte a nyakát. Percekig tartott, amíg a megrémült szerzetes magához térítette az öreget, aki néma szemrehányással nézett rá és dadogó bocsánatkérésére sem válaszolt. Tehetetlenül álltak egymással szemben s csak akkor ocsudtak fel zavarukból, amikor lépéseket hallottak fejük felett.

Az apát most szótlanul nézte a fiatal atyát, tekintete inkább szálnalmat s valami megvetésszerű érzést tükrözött, mint haragot. A terem forogni kezdett, Augustin atya szeme előtt összefolyt a mozdulatlan apát és a feje felett függő hatalmas Szent Bernát kép, a fal mellett álló szerzetesek dülöngéltek, mintha részegek lennének, s minden úgy zúgott körülötte, hogy alig hallotta az ítéletet:

— Augustin atya, itt mindnyájunk előtt megkorbácsolja magát, azután megkeresi Blaise testvért és megcsókolja kezét. Egy hónapig minden este gondoljon arra, hogy gyilkosa lehetett volna.

A szerencsétlen szétnyitotta öltönyét, legyúrta a durva vászoninget, átvette az apát kezéből a szeges, kenderből font korbácsot, letérdelt s csukott szemmel ütni kezdte csípőjét és meztelen hátát. Percekig csak a játék-

szerű szerszám zaja hallatszott, mintha kígyó sziszegne és utána közvetlenül apró kavicsokat dobálnának egy mozdulatlan tóba. A korbács hajlékony ágai engedelmesen tapadtak minden ütésnél a testhez, függén keresték a helyet, ahol behatolhatnak a bőr alá és megindíthatják a vérpatakokat. De amikor egy vad ütés nyomán a hónalj felett kibuggyant a vér, Dom Alexis majdnem ijedten kiáltotta: „Elég“ és sietve elvette a még mindig térdeplő szerzetes kezéből az álnok szerszámot.

Augustin atya felvette ingjét, begombolta öltönyét, felállt s lehajtott fejjel lassan visszament helyére. Teste sajgott a fájdalomtól, mintha ezer hangya futkároznék felszaggatott bőrén; az ing érintése kíméletlenül égette, de ajkába harapott és arca nem mutatta szenvedését. Az apát elhagyta a termet, az atyák követték és munkahelyükre siettek.

Kint egy pillanatig elkápráztatta a nap, mely a kolostort övező fákon túl hevíteni kezdte a mezőket s lejtős szántóföldeket, ahol a barnaruhás testvérek ebben az időszakban reggeltől estig dolgoznak s csak akkor pihennek meg, ha a harang officiumra hívja az atyákat. Ilyenkor az ásó és a kapa kihull kezükből, némán a templom felé fordulnak és együtt imádkoznak azokkal, akik a stallumban magasztalják az Istent. Azután folytatják a munkát, testük szinte ráhajol a földre, mely rövidesen őket is befogadja kegyes öleléssel. Nem néznek soha az égre, mert

az eget szívükben hordják és felhő csak nagyritkán suhan át rajta.

Augustin atya már messziről felismerte a megbántott testvért, amint a mezők mellett elhúzódó utat javítja felgyúrt csuhában. Minden lépés égető fájdalmat jelent, de az elkövetkező perc még jobban gyötri: nem a bocsánatkéréstől retteg, szívében már százszor megtette ezt tegnap délután óta, — Blaise testvér vizenyős, szürke szeme kínozza, mely époly riadtan és alázatosan néz rá, mint amikor a pincében magához tért. Odaért, megállt az öreg előtt, megfogta durva, földes kezét és mély alázattal megcsókolta, mintha a názáreti Asztalos keze lett volna. Blaise testvér értelmetlenül bámult rá, majd világosság támadt fejében és szípgva átölelte Augustin atyát, de az nem mert a szemébe nézni.

IV

Marie-Luise de Chevron még egy utolsó pillantást vetett a tükörbe s miután megállapította, hogy a kis fehér szalmakalap kifogástalanul áll fején, nyugodtan lement a lépcsőn, beköszönt apjának, aki a reggel érkezett leveleket olvasta, és anyja keresésére indult a kertbe. „A rózsák közt lesz, vagy hátul a gazdasági udvarban.“ Félített gyöngytyúkjai között talált rá.

— Mama, felmegyek Georges-hoz, mert nem biztos, hogy elutazásunk előtt még meglátogathatom. Délre itthon leszek. Mit üzen neki?

Chevronné kérdőleg nézett rá és nem tudta elképzelni, hogyan öttött Malou eszébe ez a gondolat. De mert ismerte lányát és évek óta lemondott saját akaratának érvényesítéséről, feleslegesnek tartotta megjegyezni, hogy helyesebb lenne, ha mindnyájan egyszerre búcsúznának el Georges-től és csak ennyit felelt:

— Mondd meg neki, hogy apával elutazás előtt meglátogatjuk és sokszor csókolom. Ha az apáttal találkozol, add át üdvözetemet. Kérdezd meg Georges-től, nem hiányzik-e valamije.

Ezt minden látogatás alkalmával megkérdezi, mint

régen, amikor fia Lausanne-ban volt intézetben, pedig tudja, hogy a válasz mindig ugyanaz: „Köszönöm, mindennem megvan“. Az anyák meglegedett tekintetével nézi Malou karesú alakját és még utána kiáltja:

— Lassan hajts és vigyázz a fordulónál, mert az út biztosan sikos.

Kétévi kitartó ostrom után, idei névnapjára megkapta az annyira áhított gépet, illetőleg atyai engedéllyel maga választhatta ki Párizsban, milyen gyártmányt és színt akar. Malou számára két hétig megszűnt minden más foglalkozás, összes lovagjai csak arra voltak jók, hogy tanácsot kérjen tőlük, a nélkül, hogy azt még is fogadná. („Nem, Delahaye-t nem *veszek*, mert túlságosan hangos a motorja; a kis Duesenberg otromba karosszériájával minden hatást lerontana. Papa haragszik a németekre: Mercedest nem vehetek; a Lancia furesán hat a városban; nincs türelmem várni, amíg az új kétüléses Hispanok megérkeznek...) és álmatlan éjszakák után nagynehezen megállapodott egy zöld Auburn-ben, mely nagy-szerűen illik barna hajához és szeméhez. „Édesanyádnak ünnepélyesen megígéred, hogy nem hajtasz nyolevannál gyorsabban, nekem pedig, hogy amíg férjhez nem mégy, megelégszel ezzel a kocsi-val.“ Malou mindent megígért, de azért a sebességmérő gyakran mutatott száztíz kilométert.

Marie-Louise áprilisban ünnepelte huszonegyedik

születésnapját. Az életből csak azt ismeri, amit megmutattak neki, de néha szűknek érzi a Monceau-parkra néző lányszobát, idegenként járkál kastélyuk termeiben, valami más után vágyódik és minden szabadság kevés. Anyja, akit majdnem az apácák karjaiból ragadott ki André de Chevron, léhának tartja és alig titkolt aggodalommal gondol a jövőjére. Malou tudja ezt s nem igyekszik az aggodalmat eloszlatni, pedig nem lenne nehéz, mert már unja mindazt, amiben anyja veszélyt sejt: a főváros társasági életét, a téli szezónt Chamonix-ban és Cannes-ban, a barátnők és az udvarlók körét, nyáron a baszk tengerpartot, és szülei nagyon elcsodálkoznának, ha megtudnák, hogy legjobban ebben a vidéki környezetben érzi magát. A kastélyt nem szereti, de értékelni tudja a magányt, melyben nem zavarja unt társasága, a vidéket, ahol naphosszat bolyonghat, a nélkül, hogy pásztoron és szénéégetőn kívül valakivel találkozni, az Alpok nagy-szerű autóútvonalait, melyeken ilyenkor júniusban órákig száguldozhat egyedül. De szíve mélyén azért valami más után vágyik és szép barna fejében néha különös gondolatok kavarnak. Robert atya arra az ósre ütött, aki mielőtt a Szentföldre indult, kolostort alapított Tamiében és meghagyta, hogy a barátok mellé temessék; Marie-Louise ereiben Jacqueline de Saint-Thierry-nek, dédanyjának vére keringet, aki a Napkirály udvarába vágyott és amikor könnyű lába a versailles-i vörös márványlépcsőn jár-

hatott, csillogó szemmel gondolt a palota királyi hálószobájára: nem nagyravagyásból vagy hiúságból, hanem mert valami ismeretlen után vágyódott s az ismeretlen Franciaország ura volt.

Az autó úgy kúszott a hegyoldalban, mint valami kővér hernyó. Ragyogó júniusi reggel volt, amikor a nyár mozdulatlan levegője még nem fekszi meg a tájat és a havasok éles szele vág időnként az ember arcába. Malounak eszébe jutnak a régi vakációk és a reggeli kirándulások: mezítláb szaladtak Georges-zsal a park mellett folyó patakig, mely júniusban megduzzad és a térdigérő vízben borzongva élvezték a fagyos víz sodrát. Az emlék olyan erősen él benne, hogy önkéntelenül nyom egyet a pedálon és az autó szinte a föld felett suhan. Gyermekkorából csak ez az emlék él igazán lelkében és a másik, melynek hasztalanul keresi értelmét: a rekkenő nyári délutánokon, amikor a nap majdnem lángra gyújtja a bodzabokrokat, kiszöktek a kastélyból és a patak partján elterülő kövekkel borított homokos sávon abban versenyeztek, hogy ki tud hosszabb ideig az átizzott lapos kövön állni. Georges olyan komolyan végezte ezt a műveletet, mint a kőoszlop tetején álló mozdulatlan remete, elszántan összeszorította ajkát s csak akkor lépett le, ha Malou feladta a versenyt. A szőke kislány (csak később sötétedett meg a haja) hőiesen tűrte, hogy a forró kő megperzselje gyenge talpát, nem akart szégyenben maradni bátyja előtt, de amikor a

fájdalom térdéig hatolt, csaknem aléltnan csuklott össze, majd nyálával enyhítette az égető fájdalmat. Visszafelé mindig szégyenkezve mentek, homályos büntudat szorította össze szívüket, de néhány nap múlva folytatódott a játék. Chevron-né maga szokta gyermekeit megfürdetni és hajukat megmosni, s nem tudta elképzelni, mitől foltos a talpuk. Ha faggatta őket, lopva egymásra néztek és a *titok* végtelenül édes volt. De sohase mertek beszélni róla és Malou-nak még később sem volt bátorsága Georges előtt felidézni ez az emléket.

Nem pusztá szeszély vezette, amikor elhatározta, hogy testvérét egyedül látogatja meg. Ha szüleivel jött fel Tamiéba, banális szavakon kívül nem mondhatott semmit Georges-nak, és azzal kellett megelégednie, hogy anyja háta mögül nézze a mindinkább idegen férfit. Tudta, hogy az apát megengedi a látogatást és amikor a drótesengőt megrántotta, könnyű szívdobogást érzett. „Kíváncsi vagyok, mit szól Georges a váratlan látogatáshoz.“

A kapus-testvér fehérremeszelt szobába vezette. Néhány szék és kerek asztalka állt benne. Azután bejelentette a kovácsműhelyben dolgozó Dom Alexis-nek a látogatót. Malou eléje sietett, megcsókolta gyűrűjét és előadta jövelele célját. Az apát mindig talált néhány kedves szót, André de Chevron reumája után érdeklődött és netvetve hozzátette:

— Mondtam tavaly a papának, hogy ha meg akar gyógyulni, jöjjön közénk néhány hónapra és ne menjen Aix-les-Bains-be. De maga nem azért jött, hogy velem beszélgessen. Rögtön ideküldöm Robert atyát s egészen sexta-ig együtt lehetnek.

Könnyen meghajtotta okos fejét, mely a Notre-Dame des Neiges-i apáttársát mindig a szentéletű Foucauld atyára emlékeztette, aki négy évig trappista volt. Az ajtóból félig tréfásan, félig komolyan hozzátette:

— Aztán nehogy megzavarja fivére lelkét!...

Robert atya egy pillanatra meghökkent, amikor a kapus-testvér két ujját végighúzta homlokán és a kolostor felé mutatott, ami trappista nyelven női látogatót jelent, arra gondolt, hogy valószínűleg anyja jött fel gyónni és Dom Alexis megengedte, hogy pár szót váltsanak; de amikor anyja helyett húgát találta, akit csaknem egy évvel azelőtt látott utoljára, nem mutatott semmi meglepetést és mosolyogva nyujtott kezét. A vérségi kapcsolaton kívül gyerekkori emlékek kötötték Malouhoz és még a testvéri érzésnél is tisztább szeretet, mely talán akkor fogamzott meg benne, amikor észrevette, hogy húgát valami elválasztja a többiektől; de gondosan elrejtette ezt a szeretetet, mintha a külső fény árthatna neki és majdnem hidegen viselkedett vele szemben. Néha arra gondolt, hogy helytelenül cselekszik, megfogadta, legközelebb különleg is éreztetni fogja érzelmét, s amikor sor került volna

rá, ijedten visszariadt. Sőt, tavaly pirulva kérte Maloutól, hogy magázódjanak, amire nem nagyon volt szükség, mert inkább szüleivel beszélt s húgával alig váltott néhány színtelen szót. André de Chevron minden megjegyzés nélkül fogadta Georges kérését, de amikor hazafelé mentek, angolul mondta feleségének és lányának, hogy a soffőr ne értse meg: „Legközelebb majd engem kér meg, hogy ne tegezzem, azután értésünkre adja, hogy a látogatások terhelik, inkább levelezőlapon érintkezzünk. Dom Alexis jobban megnevelhetné csemetéit.“ Igaza volt, de Malou megérezte, hogy ezek a külső megnyilatkozások nem jelentenek semmit Georges-nál, legfeljebb gyerekségek és még erősebben vonzódott hozzá.

— Ne nyugtalankodjék, — kezdte és elmosolyodott a magázásra — nincs semmi baj otthon. Június végén Stephanie nénihez megyek két hétre és csak közvetlenül elutazás előtt jövök vissza, amikor esetleg már nem tudnám *magát* meglátogatni. Apáék júliusban jönnek fel, Mama azt kérdezteti: nem hiányzik-e valamije?

— Köszönöm, mindenem megvan. Mama azt hiszi, hogy még mindig Lausanne-ban vagy Bornemouth-ban vagyok, ahol valóban szükségem volt sok mindenre. De itt — a csupasz falakra mutatott, melyek e pillanatban az egész kolostort jelentették — nem hiányzik semmim. Ha kedve van, kimehetünk az erdőbe sétálni.

Előreengedte Malou-t, aki elhatározta, hogy ezúttal

nem a trappista szerzetest nézi bátyjában, hanem a régi Georges-ot, mert szerette volna valaki előtt kiönteni a szívét és senki mással nem tudott őszintén beszélni. Ugyanakkor Róbert atya arra gondolt, hogy ma közvetlen lesz hűgával s amíg végigmentek a folyosón, a régi szavakat kereste, melyek valamikor két ártatlan gyermek lelkéből gazdagon buzogtak. De valami megmagyarázhatatlan szégyenérzet mindkettőjüket visszatartotta és hosszú ideig csak jelentéktelen dolgokról beszéltek. Csak amikor a nyaralásra került a szó, akkor tört ki Malou-ból:

— Únom az ottani életet, a fürdést, vitorlázást, a százszor megmászott hegyeket, a visszatérő areokat, mindent. Alig telik el két hét, sorrendben elmondom a saint-Jean-de-Luz-i és biarritz-i zenekarok összes számát és szívesebben hallgatom szobámban saját lemezeimet. Azt hiszem, még maga is nevetne, ha ilyenkor látna: félrelököm a szőnyeget, előveszem Mama gyapjúkabátját, úgy tartom, mintha egy férfi lenne és csukott szemmel táncolok órahosszat. Néha nekiütközöm az ajtónak vagy a falnak, de ez még mindig kellemesebb, mint amikor az embert nevetlen spanyolok és kedélyes amerikaiak lökdösis a kaszinóban. A biarritz-i zenekereskedő meghozatja a legújabb lemezeket és belőlem tartja el családját. Az esős napok külön szenvedést jelentenek, mert Mama és éltés barátnői ilyenkor bridzsezni óhajtanak és legtöbbször én vagyok a

negyedik áldozat. A mellett olyan rosszul játszanak, hogy ha akarnám, sem tudnám bosszantani őket szándékos ügyetlenséggel. Néha arra gondolok, jobb lenne Apával Aix-les-Bains-ben tölteni a nyarat, ott csak megrokkant öregurak bókjait kellene hallgatnom s még ebben is szellemesebbek, mint tengerparti lovagjaim.

Robert atya érezte, hogy Malou őszintén beszél és szótlanul hallgatta. Amikor nővére megállt s kérdőleg nézett rá, mintha válaszát várná, megszólalt és Marie-Louise érezte, hogy évek óta először nyitja meg a szívét:

— Ha azért mondja el ezt nekem, hogy szánakozzam magán, nem éri el a célját, Malou, mert higgye el, könnyű elképzelni szomorúbb sorsokat is. Alig ismerem az életet, de nem felejtettem el a párizsi februári délutánokat, amikor egy fiatal tanárunk, a helyett, hogy a Luxembourg-kertbe vagy a Champs de Mars-ra vitt volna bennünket sétálni, felültetett a földalattira és megmutatta a külvárosi nyomortanyákat. Ha egyszer nem tudja, mit csináljon Párizsban, menjen ki Clignancourt-ra vagy a szépenhangzó La Chapelle negyedbe, de nem ajánlom, hogy autóval tegye meg az utat. Ha van szíve, este nem lesz kedve leülni a vacsorához és könnyebben fogja elviselni a tengerparti szenvedéseket. Azt hiszem...

Malou kipirultan vágott közbe:

— Mintha összebeszéltek volna Papával. Ha néha már nem bírom a tétlenséget és panaszkodni merek, kész

a válasz: „Mások boldogok lennének...“ Érzelmi érvekkel csak az ostobákra lehet hatni.

Arra a helyre értek, ahol néhány nappal azelőtt Claret abbé hidegen kérdezte az idegentől: „S ha nem tér vissza?“ Robert atya nyugodtan folytatta, mintha nem is hallotta volna Malou közbevetését:

— Szeretném, ha meghallgatna és megérezné, hogy nem hideg fölénnyel prédikálok. Homályosan sejtem lélekállapotát és igyekezni fogok egyszerően válaszolni. Ne higgye, hogy magában ez az unalom vagy fásultság csak arra vonatkozik, amit ostobán társasági életnek neveznek: kislány korában épúgy únta játékszereit, s legszebb babáit nekem akarta adni, ha magammal viszem szarvasbogár-vadászatra az erdőbe, vagy megengedem, hogy a lucernásban mellettem hallgassa hátonfekve a kaszáló távolodó, majd rejtelmesen közeledő lépéseit és szerszámának hangját. És maga talán már elfelejtette, de bennem még tisztán él a „hídjáték“, amikor a patak sodrát élveztük és a másik, melynek nem adtunk nevet. Papa azt hiszi, hogy az ő természetét örökölte és hosszú ideig én is ezt gondoltam; de itt, távol maguktól rájöttem, hogy természetünkben alig van eltérés. Magában épúgy él a vágó valami *más* után, de nem tud elszakadni attól, amit halálosan ún. Valami idegen elem keveredik nemes nyugtalan-ságába és megbénítja azt; ezért nem hajlandó lemondani az annyira megúnt tengerpartról, udvarlókról, tánerről.

és ha tényleg Aix-les-Bains-t választaná egyszer, néhány nap mulva éhesen menekülne vissza Saint-Jean-de-Luz-be.

Malou nem válaszolt. Elnézte ezt a fiatal fehérruhás szerzetest, aki olyan távoli világban él és mégis közelebb áll hozzá, mint a többiek. Robert atyán keresztül érdekelte is ez a világ, és André de Chevron tévedett, amikor azt gondolta, hogy lánya számára csak autó és tánc létezik; de ez az érdeklődés sohasem jutott el arra a fokra, ahol minden más háttérbe szorul. „Csodálom őket, elismerem, hogy a jobbik részt választották, de megmaradok a csodálatnál“, mondta lelkiatyjának, amikor az a szerzetesek lemondását magasztalta előtte. Robert atyának igaza volt: valami idegen elem keveredett Marie-Louise elégetlenségébe és meggátolta, hogy az lelkileg javára váljék.

— És legyünk csak egészen őszinték: maga tisztában van testi és szellemi kiválóságaival, tudja, hogy a férfiak könnyen megbolondulnak egy szép lány közelében, főleg ha az illető okos is s papájának néhány *Suez*-résztvénye van és úgy érzi, kegyetlenség lenne megfosztani őket az óhajtott jelenléttől. Tehát feláldozza magát és mégis elmegy Saint-Jean-de-Luz-be. Ha a bókokat hallja vagy a tükör előtt gyönyörködik önmagában, jusson eszébe, hogy azok a szép szemek és vállak nemsokára megfeketednek s férgeknek szolgálnak majd csemegéül...

— Igen, — válaszolt Malou és hangjában a fiatal-

ság győzelme csengett — de addig jólesik, ha mást elszédítenek és elnézhetem őket a tükörben.

Háromszáz évvel azelőtt ugyanezzel az érveléssel akarta legyőzni egy udvari abbé a merészálomú dédanyát és ugyanezt a büszke választ kapta. Minden nőnek eszébe jut néha a vénség és a halál elrémitő képe, megborznak egy pillanatra, azután diadalmasan mondják: „Addig is szédítsünk másokat és gyönyörködjünk önmagunkban“.

Marie-Louise megleégedetten pillantott testvérére, szeretne volna megsimogatni arcát vagy legalább a kezét megfogni, de Robert atya komolysága visszariasztotta. Kislányosan kérdezte tőle:

— Csak nem bántottam meg?

A szerzetes megállt, szembefordult vele és csendesen mondta:

— Tudja, Malou, itt a kolostorban az ember mindent máshogyan lát, s néha sajnálja azokat, akik kint élnek a világban. Mindíg arra gondolok, hogy valami hályogszerű van a szemükön, de nem érzik és azt hiszik, tisztán látnak. Szeretnék segíteni rajtuk, imádkozom értük, ha tudnám, hogy eredménye lenne, itt hagynám ezt a helyet és visszamennék közéjük hirdetni az igazságot. Érzem: kinevetnének és ez a tudat elszomorít. De legalább magukat szeretném oldalamon látni, mert néha úgy jelennek meg előttem, mintha égő házban lennének és csak én látom, hogy mindjárt ruhájukba kap a láng

és a mennyezet fejükre szakad. Kiáltanék, de hiába, mert nem hallja senki és kitátott szájam nevetséges lenne. Akik lent élnek, elismerik, hogy mi itt más világban élünk, de nem sejtik, hogy ennek a világnak...

Nem fejezte be gondolatát, mert a kanyarban feltűnt az idegen alakja és nem akarta, hogy az meghallja, miről beszél. Malou kérdőleg nézett fivérére, aki viszonozta a fiatalember köszöntését és amikor hozzájuk ért, megállította.

— Bemutatom magának, Malou, kolostorunk külső tagját, aki hat hónapja él velünk, a nélkül, hogy be akarna lépni a szerzetbe. Nagyon jó barátok vagyunk és örülök, hogy maga is megismerheti.

Marie-Louise de Chevron ráemelte az idegenre barna szemét, kezét nyújtott és a nagyvilági lány gyakorlott hangján mondta:

— Arról már hallottam, hogy csalódott fiatalemberrek szerzetesek lesznek és így büntetik meg az egész női nemet, de amire ön határozta el magát, újabb változat. S örökké itt akar maradni?

Az idegen nyugodtan válaszolt s hangjának fínom gúnyát csak Robert atya vette észre:

— A női nem örülhet, hogy megszabadult tőlem s ameddig valamelyik képviselője nem csábít el innen, azt hiszem, itt maradok. De Robert atya mindjárt megbotráncozik beszédünkön.

Később, a biarritzi tengerparton egy felejthetetlen augusztusi estén egyszerre jutott mindkettőjük eszébe a válasz, mely ebben a pillanatban valószínűtlen esetnek látszott. A lány nevetve mondta:

— Amíg Tamié környékén nem építenek valami luxusszállót vagy strandfürdőt, nem fenyegeti veszély. Mert ide csak öreg nénik és elemista lánykák jönnek apácaikkal. Ha mégis veszélyes lenne valaki, Robert atya bizonyára megvédené...

Marie-Louise nem sejtette, hogy igazat mond.

Amikor a zöld autó eltűnt a fák között és a két férfi visszatért a kolostorba, Robert atya mintha mentetetni akarná Malou-t, így szólt:

— Most némileg megismerte azt a világot is, ahonnan kiszakadtam. A távolság csak látszólag nagy: húgom közelebb áll hozzám, mintsem gondolná, s a mai beszélgetés arról győzött meg, hogy nemcsak vérségi kapcsolatok fűznek össze bennünket. De azért nem valószínű, hogy apácakolostorban fogja befejezni életét.

S amíg az autó Tamiéből a Chevron-kastély kapujáig ért, vezetője elhatározta, hogy az idegen velük ebédel jövő héten; s amit Marie-Louise eddig elhatározott magában, mindig valóra vált.

V

A Chevron-kastélyban tett látogatás után három nappal Tamié fiatal szerzetesei és néhány vendég délutáni kiránduláshoz készülődtek. Amióta Dom Alexis volt az apát, a növendékek minden június végén felmászhattak a Belle-Étoile tetejére valamelyik idősebb szerzetes vezényletével. Ez volt a jólsikerült vizsgák jutalma. A nyugati égen felhők gyülekeztek, de a szerzetesek jégesőben is nekivágtak volna a hegynek, és Anselme atya, akit az apát kísérőnek rendelt ki, jelt adott az indulásra. Egy év óta nem mozdultak ki a kolostorból, a délutáni séta a magas falak közt vagy a bástyán csak éppen arra volt elég, hogy tüdejük kissé megtisztuljon, s a tanulmányok még a délelőtti testi munkától is megfosztották őket, amikor a szabadban lehettek volna. Hetek óta vártak erre a kirándulásra, mely az újéven kívül az egyetlen nap volt, amikor beszélniök is szabad. Örökké egymás mellett élnek, még éjjel is hallják szomszédjuk lélekzetét, ha felébrednek és ha ez a két nap nem lenne, annyit sem tudnának egymásról, mint a vasúti utas szomszédjáról, akivel néhány órát együtt töltött a szűk fülkében. Mert a trappista szerzetes csak apátjával beszél.

het és a szavakat helyettesítő jeleket is csak megokolt esetben használhatja. Dom Alexis apátsága óta szigorúan betartották a némaságot és amikor az egyik vendég, a valence-i gyáros, aki minden nyáron néhány napot tölt Tamiében, mesélni kezdett egy jelenetet a változás első napjaiból, a fiatalok hangosan nevetni kezdtek s még Anselme atya is elmosolyodott. Az idegen rögtön megállapította, hogy ez volt az első mosolya hat hónap óta.

— Amikor az apát úr megérkezett, — kezdte a gyáros — amint tudják, a kolostorban nem éppen eszményi állapot uralkodott. Első dolga volt, hogy megkövetelte a feltétlen némaságot, még az öregektől is, akik úgy elszoktak tőle, mint maguk a beszédétől. Egy délelőtt a konyhába vezető folyosó végén két atyát lát (nem mondom meg a neveket, de az egyik ma is önök közt él), akik széles mozdulatokkal „beszélnek“ némán. „Bizonyára valami mondanivalójuk van“, gondolta magában Dom Alexis s örült, hogy jelekkel érintkeznek. Félóra múlva visszatért kis szobájába, ahol iratait őrzi és a két öreget ugyanazon a helyen találja, az előbbi nagy mozdulatokkal. Odamegy hozzájuk s megkérdezi, miről beszélnek ilyen hosszan. Az egyik ránéz és a világ legtermészetesebb hangján válaszolja a megrökönyödött apátnak: „A verdun-i ütközetet mesélem el neki“. Ha nem hiszik el, hogy megtörtént, kérdezzék meg Dom Alexistől újév napján.

Elérték az országutat, mely elválasztja a két hegyet s rátértek a Belle-Étoile-ra vezető ösvényre. A csapatot Anselme atya vezette, s bár a fiatalokat a szabadság érzése szinte előre lendítette, alig tudtak lépést tartani vele. A vendégek a szerzetesek közé vegyültek, Pierre Jaillot Henri atya mögött haladt s csendesen beszélgetett vele. A harmadik hetet töltötte Tamiéban, ahová öccse látogatására jött és az algiri Fehér Atyák értesítését várta, hogy Marseille-ben hajóra szálljon. A vendégek közül senki sem ismerte multját, de mindenki érezte, hogy ez a szikár, villogó szemű, kékinges férfi egy másik világba tartozik, melynek légköre elviselhetetlen lenne számukra. Külsőleg még öccséhez sem hasonlított, s nehéz lett volna megmagyarázni, milyen erők következtében lett az egyiktől kalandor, aki harmincöt éves koráig minden mesterséget végigpróbált, a nélkül, hogy hosszabb ideig megmaradt volna valamelyiknél, s a másiktól trappista szerzetes. Vagy talán éppen ez mutatta, hogy ugyanaz a vér folyik bennük: mert bármit is gondoljon a nyárspolgár és az ostoba ember, kétségtelen, hogy a nagyálmú, nyugtalan kalandor mindenkinél közelebb áll a szenthez. Mindkettő kicsinynek érzi a földrészt, ahová sorsa vetette, s lemondva a polgári boldogságról, valami *más* után vágynak. És Pierre Jaillot, aki az idegenlégió tisztje, marhakereskedő, tuniszi idegenvezető és matróz volt, változatos élete végén eljut ugyanarra a pontra, ahová Henri atya érke-

zik el egy kívülről talán eseménytelenebb és színtelenebb, de legalább olyan merész élet után.

A gyáros kifulladt a beszédben és szuszogva haladt egy durvaarcú szerzetes mögött, aki azelőtt a párizsi Renault-gyár tisztviselője volt. Nagy fejével, kiálló arcsontjaival s lapos, megtört orrával boxolóra emlékeztetett. A vendégek csak Carnerának nevezték egymás között. A gyárban reggeltől estig munkásokkal érintkezett, aminek az volt az eredménye, hogy ha megszólalt, a leg-tisztább argót beszélte, s Jaillot-n kívül a többiek csak sejtették, mit mond. A turistákról volt szó, akik a nyári napokon elárasztják az egész vidéket és a hegytetőről még a kolostor belső kertjébe is belátnak. Egy alkalommal valami megjegyzést tettek az erdőben dolgozó Carnerára:

— Ha nem ez a csuha van rajtam, — meséli — olyan frászt kenek le a pasasnak, hogy holta napjáig megemlegeti.

Pierre Jaillot hátrakiáltott:

— Most mesélje el az egészet franciául, hogy mindenki megérthesse.

André-Carnera atya nevetve válaszolta:

— Inkább latinul dumálok, az könnyebben esúszik. De ha megható történetet akarnak hallani, erdőzzék be Robert atyát, hogy mesélje el Bonaventure testvér esetét a lakzis mukikkal.

Bonaventure testvér négy évvel ezelőtt halt meg, hetvenegy éves korában. Tizennyolc éves volt, amikor Tamie ajtaja becsukódott mögötte és ettől a perctől addig a pillanatig, amikor négy testvére vállán átlépte a küszöböt, egyetlen egyszer lépett ki a kolostor kapuján. Az is negyvennyolc évi szerzetesi élet után történt. A konyhában segített François atyának, amikor hirtelen, minden szó nélkül letette a kést, mellyel a zöldséget tisztította, felment a dormitóriumba, magára vette körgallérját és nyugodtan kísértált a kapun. Nem akadályozta meg senki, mert a szerzetesek a kertben vagy a műhelyekben dolgoztak és a kaput csak egyszerű retesz tartja. A nehéz lakatok és a kolostori börtönök csak a középkorban voltak divatban, amikor a szerzetesek úgy szöktek ki az apátságból, mint fegyencek a börtönből és hol őket zárták be az erre a célra épített kazamatákba, hol ők az apátot.

Bonaventure testvér lassan elindult az úton, gyönyörködve nézte az ismeretlen vidéket, minden Mária-szobor előtt elmondott egy ájtatos Ávét s kedvesen viszonozta a mellette elhaladók köszönését. Delet harangoztak, amikor elérte a kolostortól hat kilométerre fekvő Plancherine falu első házát, ahol a kegyes véletlen szélyéből Heudebert gazda egyetlen lányának lakodalmát tartották az udvaron és a folyondárral befuttatott verandán. Az öreg megállt a kapuban s szótlánul nézte az elébetáruuló képet. Ilyen csodálkozó szemekkel bámul-

hatta Ádám a paradicsom ismeretlen kincseit az első fényes reggelen, amikor a bűn még nem rontotta meg szívét. Homályosan felrémlt benne egy gyerekkori emlék, de az a másik falusi lakodalom olyan régen volt, hogy csak kúsza vonalak maradtak meg belőle. A lakodalmások észrevették és Heudebert gazda nagy tisztességgel meghívta; s mert pap nem volt közöttük, a főhelyre ültették az öreget az örömanyák közé, akik mindjárt gondozásba vették. Negyvennyolc évi koplalás után először lakott jól, de úgy, hogy kénytelen volt vékony derékszíját, melyen a rózsafüzér függött, megoldani. Beszélni nem sokat beszélt, csak szemét jártatta fürgén a lakodalmak népen, mely a lakoma végeztével énekelni és táncolni kezdett. Közben csak ivott és ivott, kiszáradt torkán nektárként folyt le a bor, néha valamit motyogott s megsimogatta hosszú szakállát. „Úgy evett az öreg, — mesélte később a gazda a tamiéi levélhordónak — mintha két hétig böjtölt volna előtte.“ S a postás nevetve válaszolta: „Alaposan megrakhatta a gyomrát, mert utána két hétig betegen feküdt és böjtölt.“

Ebédnél hiába keresték a kolostorban Bonaventure testvért, átkutatták az egész épületet, még a kutat is megnézték, de hiába. François atya, a szakács, nem tudott bővebb felvilágosítást adni és Dom Alexis (mert a kaland az új apát második esztendejében történt), miután hasztalanul kerestette az erdőben, elhatározta, hogy más-

nap reggel lemegy Faverges-be és bejelenti a csendőröknek a rejtélyes eltűnést.

Közben az öreg szépen elaludt. A házbeliék bevitték az egyik szobába, ahol a tartalék ételek tornyosodtak az asztalon és lefektették a díványra. Az örömanya még be is takarták gondosan, nehogy megfázzék a hűvös éjszakában. A lakodalom zavartalanul folyt tovább, de Bonaventure testvér nem hallotta a zeneszót, sem a táncolók kurjongatását: még akkor is aludt, amikor a postás bejelentette az apátnak, hogy Plancherine-ben látta az eltűnt barátot. „Azt hittem, az apát úr küldte a lakodalmas házba, olyan nyugodtan ült az asztalfőn...” Dom Alexis Faverges helyett Plancherine-be hajtatott és hazahozta a szökevényt. Amikor megkérdezte tőle, hogyan jutott eszébe ez a kirándulás, az öreg félénken pislogott apró szemével és nagynehezen kibökte: „Nem tudom magam se... kíváncsi voltam, milyen lehet kint a világ és nem tudtam ellenállni a csábításnak...” Az apát örült, hogy épségben visszakapta az elveszett testvért s nem tudott őszintén haragudni. Megesóválta fejét és korholólag csak ennyit válaszolt: „Magának is elment a józan esze. Ötven évig nem kíváncsi a világra s vénségére ilyen kalandba keveredik.” „Nomen est omen”,* tette hozzá kisvártatva, de eszébe jutott, hogy Bonaventure testvér csak az imádásokat tudja latinul és elengedte.

* Célzás Bonaventure testvér nevére, mely jó kalandot jelent.

Amikor Robert atya befejezte a történetet, még hozzátette:

— Az egészet másnak kellett volna elmesélnie, mert a mai délután, amíg a többiek beszélnek, hallgatnom kellene. Eleget beszélek nyáron a vendégekkel.

— A többiek valószínűleg irigylik is kiváltságát — jegyezte meg az idegen, aki mellette haladt — s az apát úr bizonyára minden évben mást rendel a vendégek mellé.

Egy gyerekarcú szerzetes megszólalt:

— Azt hiszem, téved. Az apát úr két-három évig ugyanazt a szerzetest hagyja a vendégek mellett, s Robert atya megérti, ha azt mondom, hogy ez nem jutalomból történik. Az örökös némaság nem olyan nehéz dolog: csak az első lépés kerül fáradságba. S aztán itt van újév napja, amikor mindenki kibeszélheti magát egy teljes esztendőre. A fiataloknak még addig sem kell várniok.

Az út mély szakadék mellett vezetett a magasba. Lent patak zuhogott, nagy fehér sziklák tornyosultak a partján s helyenként egészen befedték a medret. Az idegen szeretett volna Anselme atya közelébe férközni, hogy meghallja, miről beszél; de az ösvény keskeny volt, nem előzhetett s mikor feljebb a fák között haladtak, a szerzetes elhúzódott a csapattól s ő nem mert utána menni. Mindez bizonyára véletlenül történt, de az idegen szándékosságot látott benne és szótlanul kapaszkodott a meredeken, néhány lépés távolságra a többiektől. Csak akkor

kapta fel a fejét, amikor a fiatalok közül valaki Huysmans nevét ejtette ki: Henri atya magyarázott valamit a gyárosnak, aki úgy látszik valamivel kapcsolatban megemlítette az *Útban* híres íróját.

— Először húsz éves koromban olvastam regényét s annyira tetszett, hogy rögtön elküldtem bátyámnak, aki akkor Tuniszban dolgozott. A noviciátus után még egyszer elolvastam s csalódottan tettem le. Figyelmen kívül hagyom az első részt, melyben megtérésének első állomását írja le, s felejtethetlen lapokat szentel a Saint-Séverin templomnak és a gregorián éneknek. De ami a trappisták életére vonatkozik nem más, mint egy kitűnő író riportja, nyolcnapos ottartózkodás és néhány könyv áttanulmányozása után. Mások megbotránkoznak az érzéki víziókon és a gyónási jeleneten, amikor részletesen leírja különböző bűneit; ezek a részek annak az iskolának ízléséhez tartoznak, melynek Huysmans is tagja volt. Ma már csak mosolyogni lehet rajtuk.

— Azt hiszem, — vágott közbe az idegen — Henri atya kissé szigorúan ítél. A *Là-Bas* szörnyűségei után valóságos oázis ez a regény s nem egy kolostori hivatás elindítója. Azóta sem írtak szebb könyvet a trappistákról s általában a kolostori életről.

— Valószínűleg igaza van — válaszolt Henri atya. — Nem akarom kétségbevonni a regény jelentőségét s hozzáteszem, hogy néhány mély gondolat sok mindenért

kárpótol. Amikor például szembeállítja a szellemi műveltséget és a lélek műveltségét s az utóbbit tartja lényegesnek.

— „Durtal megértette, — idézte az idegen — hogy a szellem műveltsége semmi s hogy a lélek műveltsége minden.“ Henri atya valószínűleg ismeri másik híres szavát is a gazdagokról. „Gyakran beszélnek rossz gazdagokról, — én nem is ismerek másokat. Ha jók lennének, nem lennének gazdagok, hanem megfosztanák magukat mindentől.“

— Ezt nem ismertem, de megjegyzem magamnak — válaszolt elgondolkozva a fiatal szerzetes.

A gyáros is megszólalt, mert az emelkedés egy darabon alig volt érezhető s már kifújta magát:

— Irigylem magukat, fiatalokat: ezerméteres hegyet másznak meg s közben a verduni ütközettől Bonaventure testvéren át Huysmansig és a gazdagokig mindenről beszélnek. De remélem, — fordult az idegenhez — a második idézet nem rám vonatkozott?

Nem volt ideje válaszolni, mert elértek az utolsó emelkedéshez és Anselme atya csendet parancsolt: a szerzetesek elmélkedése következett, hogy a vesperást minden földi dologtól távol, nyugodt lélekkel mondják el. Az idegen arra gondolt, hogy a hegytetőről látni fogja a Chevron-kastélyt, Marie-Louise karcsú alakja tűnt fel előtte, amint a lépcsőről integet és „Viszontlátás“-sal búcsúzik. Az ilyen meggondolatlanul kiejtett szavak néha felkavarják az ember nyugalmát, mintha valami titkos

értelmük lenne s csak a kulesot kellene megtalálnia. „Viszontlátásra“. De hol és mikor? Saint-Jean-de-Luz nyolcszáz kilométerre fekszik Tamiétól, tizenkét óra a leggyorsabb vonattal. És a baszk tengerpart szellemét nem költi össze egyenes vonal a tamiéi kolostor szellemével.

Negyedórás küzdelmes kapaszkodás után a kis csapat felért a Belle-Étoile tetejére és körülállta a hatalmas fakeszttet, melyet Anselme atya állított fel társaival novicius korában. Az idő alaposan megviselte, de még mindig le lehetett olvasni az évszámot: 1 9 2 5. Rövid pihenő következett, néhányan leheveredtek a szegényes, kurta fűre, ahol nemrégén még hó fehérlett, Anselme atya egy kiugró szikla tetejéről a tájat nézte s mozdulatlanságában szobornak látszott. A kolostor a szemközti hegy oldalában olyan volt, mint fehér-fekete kockákból épített játékház, a kertben dolgozó barátok a szélben ideoda hajladozó margarétákra emlékeztettek. Harangszó foszlányait hozta a szél, a fehér virágok elindultak, hogy jelenlétükkel feldíszítsék a csupasz szentélyt s ugyanakkor fent a hegytetőn is elkezdődött a vesperás. A szél néha elkapta a szerzetesek ég felé szálló hangját, elvitte a távoli ormokig és a hegyek, erdők, vízesések, a völgyben álmodó falvak, a láthatár felett nyilazó nyári nap, az ég világoskék vizében úszó lomha fellegek úgy kísérték ezt a hangot, mint hatalmas zenekar szordinója a magányos hegedűszót.

VI

Tamié, 1934 július 12.

Este kilenc. A szerzetesek hálóterme már sötét s az ablakkal szemközti falra vetődő árnyékból látom, hogy a vendégek közül csak Claret abbé szobájában van világosság. Soha ilyen türelmetlenül nem vártam a completóriumot, mely már a magány kezdetét jelzi, és az utána következő egyedüllétet cellám négy csupasz fala között. Hónapokig tartott, amíg sikerült a közös imádságok alatt minden zavaró momentumot kiküszöbölve gondolatomat az imára összpontosítani, és még azokat a félig tudatos, szándéktalan elkalandozásokat is megszüntetni, melyek alig különböznek az elalvást megelőző állapottól, amikor képzeletünkben méhrajként szállnak ki az összefüggéstelen képek. De ma este nem is hallottam a Salve Reginát és csak a completórium elmélkedés végét jelző kopogás tértett magamhoz.

Ha naplómát valaki olvasná, a mai résznél kétségtelenül a lélekhasadás jellegzetes tüneteit fedezné fel, vagy azt hinné, hogy képzeletem betegesen felfokozott és hallucinációk gyötörnek. S ha nem tudná, hogy amiről

beszámolok, valóban megtörtént, talán én is patológikus képzelgésre gondolnék. Mindenesetre soha senkinek, még gyóntatómnak sem mondom el a mai délutánt, mert ki-nevetnének vagy azt hinnék, hogy különleges kegyelmeket tulajdonítok magamnak. Vannak bizonyos érzések és élmények minden ember életében, melyek a lélek hűvös homályában gazdagon virágzanak, de mihelyt napfényre kerülnek, elsápadnak és összefonnyadva, minden illatukat elvesztik. A barátság és a szerelem, ez az ösztönös cinkosság, közel hoz egymáshoz két embert de a szívekben mindig marad valami közölhetetlen titok: élmény vagy érzés — s amikor ledobjuk magunkról ruhánkat és elkattintva a villanyt a sötétbe nézünk, ijedten vesszük észre, hogy egyedül vagyunk ezen a világon s az emberi érzelmek csak pillanatnyilag tudják elbódítani szívünket és agyunkat.

Ma reggel Chambéry-be mentem, hogy tartózkodási engedélyem meghosszabbítását kérjem és néhány könyvet vásároljak magamnak. Nem vágyódom el a kolostorból, de néha jólesik egy-két napra elhagyni önkéntes fogságot és elvegyülni megint az emberek közé, egy kávéház teraszáról az életet nézni, vagy egyszerűen a kirakatok előtt ácsorogni. Ilyenkor az az érzésem, hogy szökevény vagyok és ijedten fordulok hátra: nem követ-e valaki? Július elején Annecy-ba mentem le, és este az a gondolatom támadt, mi lenne, ha az Imperiál parkjában zenét hall-

gátnék. Az egyik asztalnál magányos angol nő ült s nézte a táncolókat: néhány percnyi belső küzdelem után felkértem s amíg a párok közé vegyülve szótlánul forogtam vele, Marie-Louise de Chevron gúnyos megjegyzése járt eszemben, melyet nevetve vágott arcomba, amikor kertjünkben kettős lelkemről és ellentétekből összetett természetemről beszéltem: „Maga valami olyan kolostorban szeretne élni, ahol a szerzetesek napközben imádkoznak és dolgoznak, este pedig felveszik szmokingjukat és a Ritzben vacsoráznak. A noviciusokat külön táncmester tanítaná a legújabb táncokra, délután fekete mellett képeslapokat olvasnának és tenispályájuk lenne a kolostor szomszédságában. Ha megtudom, hogy valahol ilyen kolostort alapítanak, majd értesítem magát...” A dologban az a szégyenletes, hogy majdnem igaza van; a ma délutáni különös beszélgetés Anselme atyával is ezt igazolja, de amíg Marie-Louise megelégedett egy ártatlan fintorral, a másik kíméletlenül feltépte az elrejtett sebet.

Délután négykor ültem fel a vicinálisra Chambéryben és félórai dőcögés után Frontenex-től gyalog folytattam utamat Tamié felé, mely tizenkét kilométernyire fekszik a kis falutól. Az országút sokáig alig emelkedik, majd szerpentinben folytatódik a hegy nyakáig, ahonnan már látni lehet a kolostor tornyait. Lent a völgyben az Isère folyik Grenoble felé és egyes pontokról tiszta időben szép kilátás nyílik a Mont-Blanc-ra. Az út mellett tanyák terül-

nek el, drótsövény választja el a földeket, egy gőzfürésztelep zaja messzire kíséri a vándort, aki Faverges felé igyekszik a hegyeken keresztül vagy Tamiéba megy. A szerpentin kezdetén a régi kocsit nyoma még látható, amint meredekebben visz a hegytető felé, vízmosás mélyén, fenyőfák és málnabokrok közt: nehezen járható, mert a gyakori források átnedvesítik a talajt és kövek sértik fel az ember lábát, de aki négy kilométert meg akar takarítani és szereti az árnyékot, vagy siet, a szerpentin helyett inkább ezt választja. A két út időnként metszi egymást, néhány pillanatig elkápráztat a napfény, azután megint árnyék következik s csak a fűrésztávolság zűmmögése jelzi az életet. Időnként meglazult kődarab gurul le a vízmosás partján vagy ijedős gyík rezegteti meg a bokrot.

Frissen haladtam felfelé. A változás felélénkített és boldogan gondoltam arra, hogy két óra múlva megint a kolostorban leszek. Az út hirtelen emelkedni kezdett, majd néhány méteres meredek végén elérte a szerpentin: mintha villám sujtott volna, megtorpantam és csodálkozásomban majdnem felkiáltottam, mert fent az országúton egy trappista barát állt, nyugodtan, mintha várna valakire. Anselme atya volt s most már tudom, hogy rá voltam rá. A találkozás olyan váratlanul történt, hogy meglepetésemben elfelejtettem köszönni s néhány másodpercig értelmetlenül néztem rá, mint aki nem tudja, álmodik-e

vagy sem. Csak amikor megbiccentette fejét és rámnézett azokkal a sötétkek szemekkel, melyeknek titkát hiába kémleltem a Belle-Étoile-i kirándulás alatt, csak akkor hajtottam meg én is fejemet, a nélkül, hogy megszólaltam volna. Valami ismeretlen melegség csapta meg arcomat, mintha kohó ajtaját nyitották volna ki előttem, de éreztem, hogy ez a melegség megfoghatatlanabb, és forrása egy égő lélek túláradó szeretete.

Nem tudnám megmondani, meddig álltunk így egymással szemben szótlanul, csak arra emlékszem, hogy kezével az árnyékbavesző útra mutatott, mintha jelezni akarná: folytathatjuk, és megindultunk egymás mellett a vízmosság mélyén. Honnan jött? Hogyan lehetséges, hogy nincs rajta az a körgallérhoz hasonló fekete köpeny, melyet a szerzetesek mindig magukra vesznek, ha elhagyják a kolostor területét? Milyen különös véletlennek köszönhetem, hogy találkoztam azzal az emberrel, aki több, mint féléve izgatja képzeletemet és nyugtalanít? Mikor megtudtam, hogy a kiránduláson Anselme atya is velünk lesz, azt hittem, sikerült végre beszélnem vele, vagy legalább is hallanom, miről beszél a többiekkel. De mintha megérezte volna szándékomat, elhúzódott a csoporttól és én nem mertem csatlakozni hozzá. Amikor felértünk a hegytetőre és két sorba állva, mint a templomban, elrecitáltuk a vesperást, melléje kerültem és az egész ima alatt ugyanazt a különös melegséget éreztem arcomon, amelyet ma délután

a serpentinén. Amire álmomban sem mertem gondolni, megtörtént: összekerültem azzal a szerzetessel, aki a szentség hírében állt Tamiében és hat kilométert együtt tehettem meg vele. Bármennyire szerettem volna megszólítani, nem mertem, mert azt hittem, hogy a trappisták némasága a kolostoron kívül is kötelező. S amikor megszólalt, nem annyira ez a tény lepett meg, mint inkább az, amit mondott. Hangja (most hallottam először) kemény, majdnem durva volt:

— Ha idegenben vagyunk, a szabály megengedi a beszédet, nyugodtan megszólíthatott volna. T u d o m, hogy hosszú idő óta akar tőlem valamit: elérkezett az alkalom, ragadja meg, mert soha sem lesz rá többé módja. Mit szeretne tőlem és mit adhatok önnek?

A délutáni nap behatolt a fák közé, végigszaladt a vízmosás oldalán és megcsillogtatta a kövek közt folydogáló erecskét. Szerettem volna elrejteni zavaromat, mert én akartam Anselme atya titkába hatolni, s nem is gondoltam arra, hogy ez a beszélgetés döntő lehet életemre. Ezért színlelt nyugodtsággal feleltem:

— Örülök atyám, hogy személyesen is megismerhettem. Valóban, szeretnék különböző dolgokról beszélni, melyek érdekelnek vagy nyugtalanítanak. Magam sem tudom, hol kezdjem...

Válasza egy pillanatig késett, azután úgy ért, mintha mellbevágtnak volna. De utólag nem tudom megérteni, mi

volt az oka annak, hogy az első pillanatok meglepetése után, az egész különös beszéd alatt csak egyszer képedtem el szaván. Utólag arra kell gondolnom, hogy bizonyos képességek megbénultak bennem közvetlen közelsége miatt, mint ahogyan a nyúl megdermed az autó reflektorának fényében. Ezzel szemben tisztán él bennem a beszélgetés minden szava, mintha agyamba vésték volna.

— Egy pillanatig se áltassa magát azzal, — kezdte — hogy szürke életem szenzációt jelenthet az ön számára és megváltoztathatja útját. Jelentéktelen szerzetes vagyok, tele gyöngeséggel és emberi gyarlósággal, és csak szomorúságot érzek, ha másként tekintenek rám, mert ilyenkor mindig felmérem a távolságot, mely a tökéletességtől elválaszt s a távolság nagyon nagy. „Ezen a világon nincs más szomorúság, csak az, hogy nem vagyunk szentek“, mondta Léon Bloy és én érzem ezt a szomorúságot.

Hangja megváltozott, fokozatosan elvesztette kemény színezetét és olyan lett, mint a gyermeké sírás előtt. Valami megmagyarázhatatlan szánalmat éreztem iránta s szerettem volna megszorítani a kezét, de nem volt bátorságom hozzá és szóltanul haladtam mellette. A fűrésztelep zaja egészen elhalkult, már csak erőtlen zümmögés volt, melyet alig lehetett megkülönböztetni az erdő morajától és a fák koronájának örök zúgásától. Olykor előrelépett s ha ilyenkor arcába néztem, feltűnt sápadtsága és szinte

beteges soványsága, mintha hosszas betegség után most kelt volna fel először. Nem tulajdonítottam különösebb jelentőséget a dolognak s csak most utólag, Pierre Jaillot válasza után, kezdem sejteni az okát. De még ebben a percben is élénken él bennem az a leírhatatlan, szinte undorszerű érzés, mely akkor futott végig rajtam, amikor megfogta kezemet: olyan csontos és aszott volt a keze, mint az évek óta mozdulatlanul fekvő, gyógyíthatatlan aggastyánoké, vagy a holtaké, akik erőtlenül szorongatják a rózsafüzért, míg a gyertyák fénye táncol arcukon és a virágok illatával kevert különös szag lebeg a koporsó felett. De ez a kézfogás csak később történt. Halkan folytatta:

— Mi az oka annak, hogy az emberek mindig mások valóságos vagy képzelt titkai után érdeklődnek s közben nem törődnek önmagukkal? Mikor a világban éltem s igyekeztem olyan lenni, mint a többiek, vagyis sem jó, sem rossz: langy-meleg, akit az Írás szerint az Isten undorodva kiokád, azt hittem, hogy ez a szemérmetlen kíváncsiság szórakozást jelent, egyike az ember különös társasjátékainak; de később rájöttem, hogy a valóság lehangelőbb: az emberek azért szeretnek turkálni más életében, mert félnek önmaguktól és nincs bátorságuk saját lelkük mélyére nézni. Olyanok, mint a gyáva, aki füttyörész a sötétben, vagy önmagával beszél, hogy ne hallja szívének dobogását. Azt hiszik, ha más titkát kikémlelték és idegen

életek rákos daganataira rátették kezüket, megoldották saját életük problémáit s mindent elintéztek. Ön is helyesebben tenné, ha egyszer őszintén lelkébe nézne s nem mástól várná a megoldást. Tegyük fel, hogy igaz az, amit rólam beszélnek (ó, jól tudok mindent, megtanultam a szemekből olvasni!): mi haszna lenne, ha belelátna lelkembe, mennyiben változna meg élete és gondolkodásmódja? Vagy itt is csak élményt keres, „írodalmat“? Ha így van, sajnálom magát, mert eljutott arra a pontra, ahol minden érintkezés megszűnik a teljes, egészséges élettel és az élmény irodalomká, vagyis holt anyaggá válik. Csak szánalmat érzek a művész-lelkek iránt: szívüket és agyukat megfertőzte valami és emberi szempontból menthetetlenek. Nem véletlen, hogy az írók többnyire valami testi defektusban szenvednek (igen, a szentek is, de nézze meg a jellemüket és lelki életüket!) és mert bálványuk telhetetlen, végül őket is felfalja. Minden szenvedély gyógyítható, csak az ólombetűk szenvedélye nem. Mindezt maga is érzi néha, de mert azt hiszi, hogy más, mint a többiek, megokolatlan göggel és nevetséges elhatározással azon van, hogy életéből mindent művészetté alakítson át.

— Atyám, ez az élet elviselhetetlen lenne, ha nem igyekeznék mindenki valamivel elbódítani magát: a munkás iszik és mámorában mindennel megbékél, másoknak már egy szép láb láttára fejükbe száll a vér és a testi kényelmetlenség minden szenvedésüket, a morfinista vagy az

ópiumszívó szintén menekül az élettől, éppúgy, mint a kalandor, aki az örökös bizonytalanság és veszély szédítő légkörében él. Azt hiszem, hogy a szerzetesek aszkézise és Istenbe való elmerülése is menekvés az élettől.

Rámnézett. Kék szemében megcsillant a gúny hideg fénye:

— Csak ne káromolja Istent. Látom, hogy olvasta Malraux-t. De téved, ha azt hiszi, hogy az a magasabbrendű ember, aki az élettel szembefordul és valamilyen mámor káprázatában él. Azt is mondhatta volna, hogy másokat a szadizmus vagy a hatalomvágy lendít előre: nézzen szét azok között, akik ma a világot kormányozzák. (Igaz, hogy ez a világ nem is érdemel jobb vezetőket.) De az igazi hősiesség nem abban áll, ha elmenekülünk az élettől, hanem ha vállaljuk minden szürkeségével, közepszerűségével és kikerülhetetlen szenvedésével. Az igazi hős nem a kalandor vagy az örökös halálveszedelemben forgó repülő s még kevésbbé az erotizmus és a kábítószerek megszállottja, hanem a köznapi ember, aki öntudattal viseli sorsát és lázadás helyett a megnyugvást választja: nem az állati, bamba belenyugvást, mely a lélek halálát jelzi és a halál kezdete, hanem Jézus Krisztus és a szentek megnyugvását: *P a t e r m i, f i a t v o l u n t a s t u a . . .* A szerzetesek aszkézise, melyet ön menekvésnek gondol és az Istenbe való elmerülés a legtisztább példája a hőies megnyugvásnak: vállaljuk az élet min-

den nehézségét, nem idegen mámorokkal áztatjuk a testet és a lelket, mert megvetjük a hazugság eszközét, hanem teljesítjük az isteni parancsokat: testünk verejtékével keressük meg mindennapi kenyerünket, lemondunk a földi javakról, hogy beteljesedjék az Írás szava: „Mindig lesz szegény közöttetek“, elhagyjuk a világot s amit nyujtani tud: „Nem e világból valók vagytok“ és könnyörtelenül megfékezzük a testet, nehogy eszébe jusson a lázadás, melynek angyla nem az Úr trónja mellett áll. Önök mind a haláltól félnek és azt állítják, hogy az élet elviselhetetlen; számunkra a halál az igazi születést jelenti és éppen ezért nem riadunk vissza az élettől sem. Hazudnék, ha azt állítanám, hogy könnyen vívjuk meg harcunkat: vannak napok, amikor az elcsigázott test nyomorúságosan megtagadja az engedelmisséget és a lélek is szárnyszegetten vergődik, máskor a legörültebb gondolatok kavarognak az ember fejében, minden hiábavalónak látszik s egy hang suttogja alattomosan vagy ordítja vad dühvel: „Elhibáztad az életedet, dobd le magadról ezt a nevetséges maskarát és térj vissza a messzi városokba“, néha évek fáradságos munkája egy másodperc alatt leomlik s majdnem maga alá temeti az építőt, — kedves barátom, önöknek, akik a világban élnek, nincs fogalmuk arról a szenvedésről és küzdelemről, ami a kolostorokban végbemegy — de megint egy nálam méltóbbat idézek: „Nem azért jöttem, hogy a békét hozzam nektek.“ Egyes jámbor lel-

kek azt hiszik hogy a kolostor a kiábrándultak nyugalmas menhelye, ahol elvonulva a világi zajtól és tülekedéstől, az ember önmagának élhet és édes semmittevésben töltheti hátralévő napjait. Micsoda együgyűség! A kolostor a teljes, áltatások nélküli életet jelenti, heroikus megnyugvást minden nehézségben és harcot, küzdelmet a test ellen egészen a halálig. Jól jegyezze meg ezt és ne mondja meg gondolatlanul, hogy az élet a maga valóságában elviselhetetlen. Az élet csak Isten nélkül elviselhetetlen.

A vízmosság partja lejteni kezdett. Magaslatra értünk, ahol Anselme atya láthatólag kimerülten megpihent. Északkelet felé tisztán lehetett látni a Mont-Blanc ormát; az előtérben levő hegyeken már elolvadt a hó, csak a hajlásokban maradt valami szürkés folt, mintha kecskebőrt szárítanának havasi pásztorok. De a háttérben diadalmasan nyúlt fel az égig a fehér hegység, időtlen, megdöntöhetetlen nyugalommal. S a másik fehérség megint megszólalt mellettem de hangja távolról jött:

— Látja, ilyen Mont-Blanc-emberekre van szüksége Istennek és főleg a világnak, mely nélkülük régen meghaladt volna. Amíg lent a völgyben él, nem érzi a hullaszagot, annyira megszokta és olyan ügyesen fojtják el azaz, amit büszkén emberi kultúrának neveznek: színházak, mozik, könyvtárak, múzeumok, paloták, szökökutas parkok, fürdők mind csak azért vannak, hogy eltakarják a bomlást. De ha csak néhány hónapra is elhagyja a vi-

lágot és feljön a völgyből a hegyre, visszagondolva arra, amit innen nyugodtan szemlélhet, nem mondhat mást, mint Márta mondott Lázár testéről, mely harmadnapja feküdt a barlangban: *I a m f o e t e t*, már büzlík. Nem szeretném, ha azt hinné, hogy naív barát vagyok, aki minden ártatlan dolgot elítél és megbotránkozik az emberek örömein. Én is éltem a világban, olyan voltam, mint a többiek, beleharaptam sok ízes gyümölcsbe s néha még a fogam is belevászott. A bűn szomorú örökségül maradt ránk, felszívódott a vérünkbe és néha már nem is vesszük észre, annyira egy lett testünkkel. Talán megbotránkoztatom, ha azt mondom, hogy a bűnös ember szinte szükséges alkatrésze az Egyháznak és a szentek közösségének: „Minden a jóért munkálkodik“, mondta Szent Pál és Szent Ágoston, aki saját életéből tudta, mit mond, nyugodtan hozzáteszi: *E t i a m p e c c a t a*, még a bűnök is. A hullafoltok nem annyira a bűn következményei, mint inkább a lelki lagymatagság és közömbösség szomorú jelei és a bűz, mely minden nap erősebb lesz, ez az émelyítő, lélekzetelállító, szörnyű bűz annak a következménye, hogy a szeretet meghalt a világon. Amíg ez a szeretet él magában, testvérem, (ekkor fogta meg a kezemet) nem veszett el semmi és ha hite van, elmondhatja Szent Ágostonnal: *E t i a m p e c c a t a*, még a bűnök is a jóért munkálkodnak bennem. Mert majd elérkezik életében egy pillanat, amikor minden bűnt úgy hajít el magától, mint az égő

ruhát. Akiben a szeretet parányi szikrája él, nem veszett el s ha még halálos ágyán sem térne meg, Isten inkább egy angyalt küldene, semhogy megengedné lelki pusztulását.

Folytattuk utunkat. Most szótlannul haladt mellettem, mintha egyedül lenne. Azon a ponton voltam, hogy kérdezek tőle valamit saját életemre vonatkozólag, hogy feltárom előtte lelkemet, minden szégyenkezés és szépítés nélkül, amikor újból megszólalt s amit mondott, válaszként hangzott:

— Most rátérek az ön életére. A nélkül, hogy bármit is tudnék multjáról, azt hiszem, nem tévedek, ha azt állítom, hogy gazdag lelkiség mellett sekély erkölcsi érzék uralkodik lelkében. Sajnos, ez nem elszigetelt jelenség: a mai fiatalságban sok a spiritualizmus és megdöbbentően kevés a moralitás. Lelkesedésben, nemes lendületekben nincs hiány: még a hitetlenekben is él ez a lelkiség, de érthetetlenül megtorpannak, ha saját életükre kell alkalmazniok mindazt, amit meggyőződéssel s őszintén hisznek és hirdetnek. Ha tudná, milyen torz dolog ez a morál nélküli lelkiség, nagyon elpirulna szégyenében és minden gőgje megsemmisülne.

Arca leírhatatlan fáradtságot tükrözött s már megbántam, hogy újabb kéréssel terheltem meg, amikor megint beszélni kezdett. Szavait talán visszaadhatom, de hogyan érzékeltessem hangját és különös, különös nézését? Be-

csukom szemem, az éjtszakai nagy csendben tisztán hallok ezt a hangot és érzem, hogy tekintete rajtam nyugszik.

— Nem lehet egyszerre két úrnak szolgálni. Nem is érdemes. Ha tudná, mit nyújt az Isten annak, aki maradtalanul szolgálatába áll, tétovázás nélkül lemondana Mammon minden ajándékáról. Ha ugyan ajándéknak lehet nevezni azt, amit aranyból értékesebb pénzen vásárol meg. Nem érezte maga sohasem, hogy milyen kevés az, amit a világ adni tud az embernek? Szabadság? Mit gondol, hol szabadabb az ember: Krisztus igájában vagy a világban, ahol zsandárok és fináncok minden lépésére ügyelnek és a törvények labirintusában szédülten keringhet? — A gyomra? Kedves barátom, én bejártam fél Európát, sèvres-i porcellánból ittam a teát a Crillon tetején és Biarritz-ban annyit költöttem egy vacsorára, amennyiből ötven szegényt gazdagon meg lehetne vendégetelni; nos, ha leülök a cintányér elé este a refectóriumban és megeszem a sűrű levest és a darabka sajtot, nem hiányzik sem a porcellán, sem az ezüst, sem a kaviár. — A szeretkezés amit maguk gyalázatos módon szerelemnek neveznek? Nézze meg azokat, akik rabjai: ha azt mondom, állati kegyetlenség tükröződik arcukról, igazságtalan vagyok az állatokkal szemben. Mindegyik nagy halom bűdös pacal és büntetésük már itt a földön elkezdődik: az érzéklenség úgy égeti őket, mintha csalánban hemperegnének. Mérföldetlen árat fizetnek minden vonaglásért és az Isten

azzal sujtja őket, hogy mindig éhesebbek lesznek. — Az utazások, tájak, idegen országok? Csak arra jók, hogy kisebbségnek érezzük a földet és a végtelen felé vágyódjunk. Határtalan kíváncsisággal indultam mindig idegen tájak felé, de csak kettőben nem csalódtam: amit az Isten alkotott és amit az ember az Istennek épített. A tenger előtt a végtelenre gondoltam, a havasok között az örökkévalóság szele csapott meg, és csak a katedrálisokban tudtam zavartalanul gyönyörködni. A többi: unalom. Mit ad még a maguk világa? Barátság, szeretet, szerelem? De hiszen ezek az érzelmek csak azért szépek és nemesek, mert visszfényei az egyetlen Szeretetnek. A barátjában Krisztust szereti, és ha boldogságot jelent egy szőke vagy barna tündérrel holdfényes tengerparton andalogni, gondolhatja, mit érez az ember, amikor az isteni Jegyessel van együtt. Ha a világ tudná...

Szavának és tekintetének hatása alatt mindenben engedelmeskedtem volna neki. Megállt, mély lélekzetet vett, mintha minden erejét összeszedné, azután halkán folytatta:

— Most elválnak útjaink: ön egyenesen Tamiéba megy, én kis kerülőt teszek. Őrizze meg egy jelentéktelen trappista szavait, talán még szüksége lehet rájuk. Szerettem volna szavak helyett valami értékesebbet adni, a bennem élő bizonyosság részecskéjét, de ehhez emberi akarat nem elég. Isten békéje kísérje útjain...

Lassan felemelte kezét és keresztet vetett rám. Azután eltűnt egy keresztösvény homályában. Az egész olyan váratlanul történt, hogy nem volt időm megköszönni jószágát: egy pillanatig arra gondoltam, utána sietek és megcsókolom a kezét, de valami érthetetlen félelem visszatartott. Gondolatokba mélyedve folytattam utamat a hegy gerincéig, ahonnan már látni lehet Tamié tornyait. Félóra múlva a kolostorban voltam.

Nem volt maradásom a cellában, lementem a kertbe, ahol Pierre Jaillot a palántákat öntözte. A vendégek közül őt szeretem legjobban s amióta elmesélte hányatott életét, kétszeres rokonszenvet érzek iránta. Keztfogunk, megkérdezi mi újság a nagyvilágban és én szinte akaratom ellenére elmondom a találkozást:

— Nem tudja, hol járt délután Anselme atya? A hegy derekától kezdve együtt jöttem vele.

Rámnéz, elmosolyodik:

— Ta-ta-ta-ta, Ha érdeklődést akar kelteni magá iránt, mesélje ezt a többieknek. Egész délután itt dolgoztam vele, most ment a vesperásra.

Minden forogni kezdett körülöttem s ijedten kaptam karja után. Kérdőleg nézett rám, s úgylátszik nagyon sápadt lehettem, mert vizért szaladt. Azután felvándorogtam cellámba, végigfeküdtem az ágyon és a tető gerendáit néztem, amíg a vacsorára hívó harang meg nem szólalt. Éreztem, hogy Jaillot figyel engem az étkezés alatt, de

nem tekintettem fel tányéromból. „Ha leülök a cintányér elé este a refectóriumban és megeszem a sűrű levest, nem hiányzik sem a porcellán, sem az ezüst, sem a kaviár.”

Most egy óra felé járhat az idő. Az egész kolostorban csak én vagyok ébren és ha nem hallanám a forrás csobogását lent a kertben, azt hinném, álmodom. Valahol kinyílt egy ajtó, mert lámpámból kormos láng csap fel. Vajjon Anselme atya a kemény priccsen alszik-e vagy talán most is a hegyoldalt járja a vigasztalanul sötét éjszakában. Mit gondolhat rólam Pierre Jaillot? Ha szól Dom Alexisnek és az kérdez valamit, megtagadom a választ. Mintha lépéseket hallanék a folyosón: Claret abbé jön haza éjtszakai sétájából. Eloltom a lámpát.

VII

Robert atya elért a bástya végéhez, tekintete néhány pillanatig megpihent a hegyek sötétzöld brokátján, melyet a délutáni nap megcsillogtatott, azután megfordult és folytatta magányos sétáját a völgy felé eső falon. Ez a fal alig lehetett hosszabb ötven méternél, de mert elég széles volt, kényelmes sétaútul szolgált a szerzeteseknek, akik önkéntes rabságuk gyakran elviselhetetlenül fülledt légköréből szívesen menekültek ide, hogy kissé felüdüljenek s elnézzék a változatos tájat. Északkelet felé az Isère mély völgy tárult eléjük: innen fentről a folyó olyan volt, mint fűbe lefektetett meztelen kard, mely időnként megvillan s fénye végigszalad a hangyaboly-falvak fölött. Távolabb, az olasz havasok szakadozott vonalát alig lehetett megkülönböztetni a láthatár örökké mozdulatlan felhőitől. Nyugatra a két hegylány között a szem Faverges-ig követhette a kociút szeszélyesen kanyargó vonalát, és páratlan, tiszta délutánokon a bástya legmagasabb pontjáról az annecy-i tavat is látni lehetett. Viszont ha naplemente után a Mercurybe visszatérő kirándulók felnéztek a kolostorra, mely az egész völgy felett uralkodott,

azt hihették, hogy lakatlan vár unatkozó szellemei járkálnak fehér lepelben a falon.

Hosszú idő óta ma történt először, hogy Robert atya nem érezte azt a megmagyarázhatatlan nyomást, mely minden fájdalom nélkül, de rosszindulatú makacssággal nehezedett a mellére, mintha öltönye alatt állandóan páncélt hordana. Kezdetben azt hitte, valami betegség bújkál benne s mindennap várta a láz kitörését. De a nyomás nem erősödött s ő, a nélkül, hogy értelmét kereste volna, alázatosan elfogadta. Mint minden örömét és szenvedését, a fiatal szerzetes ezt is felajánlotta Istennek. „A szenvedés vagy az önsanyargatás önmagában értelmetlen és haszontalan dolog; csak akkor lesz jelentősége, ha valamilyen cél szolgálatába állítjuk, mint patak sodrát a mólnár“, mondogatta a noviciusok öreg magisztere, ha megtudta, hogy „báránykái“ közül valamelyik eltitkolja betegségét vagy túlbuzgóságból sanyargatja magát. S ma délelőtt miközben a kertben epret szedett a vendégek asztalára, nem csekély csodálkozással állapította meg, hogy a két hónap óta tartó kellemetlen nyomás megszűnt: a változás olyan váratlanul érte, hogy az első percekben úgy érezte, mintha kitéptek volna valamit melléből, mintha megfosztották volna valamitől, ami észrevétlenül lényének szerves részévé vált. „Most megint kérnem kell valamit Istentől, hogy felajánlhassam neki...“

Robert atya számára ezek a délutáni magányos séták

a falon majdnem bűnös örömet jelentettek s többször megtörtént, hogy áldozatból lemondott róluk és a belső kertben végezte mindennapi sétáját, a rózsafák mellett, melyek itt a hegyek között júliusban virágznak legdúsabban. De mintha ez a mai felszabadulás lelkileg is megkönnyítette volna, alig várta a hatórai harangütést, amikor a rekreáció elkezdődik és a szerzetesek szétszéledhetnek a kolostorhoz tartozó kerteken belül. Hajnali kettő óta egy pereig sincs magában, mindig együtt imádkoznak, dolgoznak, étkeznek, és ha vége a sétának, a közös élet folytatódik: vacsora, elmélkedés, completórium, lefekvés a dormitóriumban ahol két méter magasságú vékony deszka és könnyű függöny választja el szomszédjától. Soha őrizetlen! Micsoda szörnyű súllyal nehezedik az emberre ez az egyszerű szó. A bornemouthi és lausanne-i jezsuita intézetek egykori növendéke, akinek mindig külön inas állt rendelkezésére s akit Párizsban a Collège Saint-Stanislasból autó hozott haza esténként, hamar megszokta a korai felkelést, a téli húszfokos hidegeket, az augusztusi füledt éjtszakákat, amikor a vastag gyapjúöltöny, melyet a szerzetesek sohasem vesznek le magukról, átnedvesedik a padlósszerű dormitórium pokoli melegében verejtékező testektől, az egyhangú és sovány étlapot, melyről évszázadok óta számúztak húst, halat, tojást, az ádventi és nagybőjti hetekig tartó egyszeri étkezést, a nehéz fizikai munkát, az officiumok órákig tartó mozdulat-

lanságát, amikor az elesigázott test minden pillanatban maga alá temetheti a lelket, — akarata mindennél erősebb volt, de néha úgy érezte, hogy nem bírja tovább a többiek állandó jelenlétét, voltak pillanatok, amikor megrettent volna, ha a gyűlölettel telt tekintetet látja, melyet dolgozó vagy elmélkedő társára vetett. Még az örökös rablásra ítélt gyilkos is magára marad éjtszakánként és lelakatolt ajtaja mögött szabadon lélegezhet. Ó, hogy irigyelte néha a kartauziak magányos házacskáit, a négy csupasz falat, mely mindenkitől elválasztja a fehér barátot, aki talán nem is tudja, mit jelent számára a magány. Soha őrizetlen! Soha őrizetlen!

De lelkiatyján kívül senkinek se vallotta be ezt a gyötrő érzést és rengeteg erőt pazarolt arra, hogy társai ne sejsék a lelkében viharzó küzdelmet. Ha szülei félénként meglátogatták és anyja fürkésző szemmel nézte sápadt arcát, melyet a tonzura még szelídebbé tett, mosolya őszinte volt s nem hazudott, amikor gyermekes büszkeséggel kijelentette, hogy boldog és mindennel megelégedett. Mert ellentétben a középszerű lelkekkel, akik megkönnyebbülnek és megvigasztalódnak, ha szenvedésüket másnak megmutathatják, mint a gyermek fehér nyelvét az orvosnak, Georges de Chevron éppen azért bírta elviselni gyötrelmét, mert nem árulta el senkinek. Az a tudat, hogy akarata erősebb mindennél s mosolyogva mondja ki: „Boldog vagyok“, míg a szenvedés felvérzi lelkét, az

érzelmek ismeretlen kémiaja következtében boldogságot és megelégedést idézett elő tiszta szívében. De azért mindig némi félelemmel várta ezeket a szülői látogatásokat, s utána napok küzdelmes munkájára volt szükség, hogy visszanyerje megszokott lelkiállapotát s a hullámok elsímuljanak benne. Ha szülei mögött becsukódott a kolostor ajtaja, s ő visszatért munkájához, eszébe jutottak a bornemeouthi látogatások: apja gyakran utazott át Londonba, s hacsak lehetett, mindig megnézte Georges-ot, aki tizenkét éves volt abban az időben és angol arisztokrata gyerekekkel együtt nevelkedett. Mikor az autó eltűnt az intézet parki fái közt, felszaladt szobájába s könnyeivel áztatta az anyja által küldött bombónokat. De itt még sírni sem szabad, mert meglátnák arcán a könnyek nyomát és vége lenne a titoknak.

A könnyű, alkonyodó júliusi délutánon mindez olyan távolinak tűnik fel, mintha valaki másról lenne szó, s ő testvéri együttérzésből érdeklődnék iránta, a nélkül, hogy teljesen megértené a gyötrődés okát. Az ég roppant üvegburája alatt most ő az egyetlen élő lény. A hegyekre lassan árnyék borul, a kolostor zárt ablakaival és a fák közül kinyúló két tornyával hatalmas állathoz hasonlít, mely lomhán elnyúlt a fűben és elaludt. Faverges felé a völgy megtelik kósza árnyakkal, de távolabb a táj még napfényben úszik. Robert atya most ezt a távoli, nyugodt csillogást nézi és a mögötte megbújó kastélyra gondol,

ahol anyja és húga a tengerparti nyaralásra készülődnek. Holnap este Toulouse-ban lesznek s holnapután Saint-Jean-de-Luz-ben.

Messze lent a völgyben egy pont mozog csigalassan a tekervényes úton, majd nagyobbodni kezd, mozgása meggyorsul és a távoli méhzsongást berregés váltja fel, mely betölti a néma alkonyi tájat: egy autó jön Annecy felől és valószínűleg az olasz határ felé igyekszik. A fiatal szerzetes nekitámaszkodik a bástya kiugró szögletének és a nélkül hogy nyugalmas álmodozásából felriadna, tekintete belekapaszkodik az alig észrevehetően közeledő pontba, mintha meg akarná könnyíteni munkáját. És amíg félig álomban, félig ébren ezt a nevetségesen erőlködő bogarat nézi mely betolakodik a középkori környezetbe, ahol csak az évszázad változott, — ötszáz évvel ezelőtt ebben az alkonyi órában a kolostor ugyanolyan lomhán nyúlt el a fák között mint most, s talán a falon is egy fiatal barát sétált álmodozva, míg a hegyeken túl, messzi országokban egymást gyilkolták az emberek és pestis pusztított városokat — amíg az autót nézi, a hegyek, a kolostor, az út elvesztik éles körvonalukat, egymásraesnek, forogni kezdenek, szédítő kavargással alakatlan tömeggé sűrűsödnek, melyből hirtelen kivágódik egy templomtorony, egy híd, egy tér és körülöttük házak, utcák, terek, szobrok, szökőkutak, állomások magasulnak fel az ürben. A Szajna olajos vize megesillan a lenyugvó

nap fényében, mely rozsdavörösre festi a rakpart házsorát, mintha tűz lenne az ablakok mögött. A Notre-Dame harangja megkondul mély, komor kongással s válaszként a város minden pontján zúgni kezdenek a harangok: a Saint-Étienne-du-Mont lányos, törékeny hangja egy pillanatig megáll a levegőben, azután úgy hull alá, mint a permetező eső; a Saint-Sulpice harangjára szürke galambraj száll fel riadtan a magasba; a Saint-Germain-des-Prés ünnepi litániájának végét jelzi a kongás. És a város felett mint féktelen gyermekhad örömkialtása, a Sacré-Coeur új harangja diadalmasan szárnyal a végtelenbe. A külvárosok kis templomaiban is megkondul a harang, fáradtan, szegényesen, szomorúan és a hazafelé baktató munkás nem hallja testvéri hangjukat. A Madeleine jobboldali mellékoltára előtt gyászruhás nő térdepel és szomorú arc halálsápadt a gyertyák fényében; nesztelen alattomos léptekkel házasságtörő asszonyok surrannak homályos lépcsőházakban, könnyű ruhájuk alatt tüzel a testük s kis állati agyuk már tervezgeti a hazugságokat; a Boulevard de Sébastopol szegény lányai már készítik a rúzszt és a festéket, fáradt szemet mutat a tükör, mely fülledt szobák ragasztott ablakán függ; a kórházakban minden percben új élet születik, özvegy anyókák agonizálnak s már nem is érzik, amikor az apáca letörli homlokukról a halál verítékét; a Morgue-ba új hulát hoztak, nagy zöldes légy zümmög dolgosan, majd rá-

száll a Szajnából kihalászott lány ajkára; fürge pincérek ugrálnak szeszélyes vendégek parancsára a Pré Catelan teraszán, hangszereiket próbálgatják a zenészek és Solange de Naillac eperfagylaltot rendel; a zsebtolvaj felébred padlásszobájában álmából s elindul esti körútjára, kedvesére gondolva, aki most lépi át egy piszkos szálloda küszöbét egy fiatal holland diákkal; a körutakon embertömeg tanyáz az újságok hírei előtt, várják az auteuil-i löverseny eredményét, s mindenki háborútól retteg; gazdag kirakatok kínálgatják magukat jó pénzért s a bámészkodó nők sarka az aszfalthoz ragad a rekkenő melegben, mely napok óta ránehezedik a városra; a Luxembourg kertben két diák sétál Verlaine szobra előtt és az országhatáron bielekliverseny várható győzteséről vitatkozik míg körülöttük nevelőnők játszanak fehér ruhás gyermekekkel, öreg nyugdíjasok kugliznak szenvedélyesen, munkáskülsejű ember horkol egy padon és angol turisták nézik a Medici kútját; a Pantheon nyirkos pincéiben nyugodtan fekszenek a halhatatlanok, mély álmukat nem zavarja a város örök moraja és a látogatók kíváncsi tekintete; a rendőrség központi épületének udvarán most engedik ki a gyűjtőkocsiból a chapelle-i razzia elfogott gyanús alakokat; a szerkesztőségekben elkezdődött a munka, mindenki idegesen kapkod, írógépek kopognak, az *Excelsior* külpolitikai rovatvezetője kidülledt szemmel diktálja: „A legutóbbi szomorú események igazolják, hogy Német-

ország nem riad vissza a háborútól sem...“; a Bosso-gyár laboratóriumában most fejezik be a mérgesgáz kísérletet, melynek eredménye látható megelégedéssel tölti el a kiküldött katonai szakértőket.

Nyole irányból vonatok robognak Párizs felé: az amszterdami gyémántkereskedő szorosabbra fogja táskáját, az üzletre gondol és az Ambassadeur sültjeire; hátrább, a harmadosztály kormos bőrpadján egy dominikánus ül s breviáriumát mormolja, szemközt fiatal asszony fésüli gyermekét, aki türelmetlenül topog és vizet kér. Nyole irányból vonatok dübörögnek Párizs felé, nyugodt életet hoznak s bizonytalan sorsokat, a váltók idegesen kattognak, a bresti gyors vezetője az órára néz s fokozza a gyorsaságot, a bordeaux-i gyors vöröspárnás elsőosztályú fülkéjében François Mauriac új regényén gondolkozik s némi undort érez, ha az Akadémia másnapi ülése jut eszébe, melyen két halhatatlan helyét töltik be; a szomszédos szakaszban német kémnő utazik hamis útlevéllal és a menetrend Párizs—Köln vonalát tanulmányozza, mert nem sejti, hogy négy titkosrendőr várja az állomáson. A postakocsiban ezer és ezer levél fekszik különböző zsákokban: jelentéktelen üdvözlétet, örömet, gyászt, születést, betegséget rejtegetnek, újságok hozzák idegen országok esőjelentéseit, panamáit, belpolitikai híreit és fürdőhelyek kis botrányait. Most fut be a genfi expressz, két perccel később az amszterdami gyors, majd a többiek

a szélrózsa minden irányából: Bázeltől, Marseille-ből, Bordeaux-ból, Brestből. Az állomások elnyelik a sodródó tömeget, majd néhány perc múlva kiokádják, — és alig telik el egy félóra, a gyémántkereskelő a fürdőkádban ül, a dominikánus a *Gare de Lyon* perronján vár valakire, François Mauriac dolgozószobájának ablakában áll, a német kémnő szótlanul néz két francia tisztre, és a többi háromezer utast is felszívja a szomjas város.

Az égbolt vörössége közeledik a narancs felé, majd lassan eléri azt a lilás árnyalatot, mely már az ívlámpák és neonreklámok hajnalig tartó fénye. Négyes sorban autók suhannak a Bois felé, a Paramountból most jön ki a tömeg, a Crillon teraszán metszett kristálypoharakat tesznek az asztalokra, az Ismeretlen Katona sírja felett kék katángként lobog a láng, a Crédit Lyonnais falához támaszkodva éhes rokkant árul cipőmadzagot. A földalatti villamosok izzadt munkásokat visznek haza, egy kommunista a *Humanité*t olvassa, fiatal lány száll be a Marcadet állomásnál s minden férfiszem meztelenre vetkőzteti. A magasban repülőgép száll, de az esti város morajában senki sem hallja berregését. Csak mintha a Notre-Dame két tornya összehajolna, a hídak kifeszített íve elpattan, a Szajna elborítja az utcákat és tereket, embertömegek tűnnek el, mintha megnyílt volna a föld, gigantikus fényreklámok zuhannak le nesztelenül a magasból és az iszonyatos esendben, mintha valami távoli bolygó.

ról jönne a hang, valószínűtlen tisztán megszólal egy templom harangja. Az erdők esti hűvössége árad a hegyekből s a levegő égett illata már az ősz közeledtét jelzi. Lent a völgyben az út belevész a szürkületbe, mely elnyelte az autót ismeretlen utasaival együtt. Georges de Chevron felriad álmodozásából, de a látomás visszfénye még szemében csillog, és amikor elindul a falon, hogy visszatérjen a kolostorba, majdnem leszédül a mélységbe.

VIII

Ha kinyitotta szemét és emberfeletti erőfeszítéssel az ablak felé fordította fejét, Bernard atya tekintete a fenyőfák során pihent meg és nem riasztotta az a gondolat, hogy néhány lépéssel távolabb a kolostor temetője fekszik. Csak a kintről behatoló fény bántotta s ezért szívesebben nézte a mennyezet sötétbarna gerendáit, a pókkal, mely szünet nélkül fonta hálóját a felső sarokban, vagy lecsukta szemét és mozdulatlanul feküdt óráig. Nem gondolt semmire s még az agyában kavargó képek sem jutottak el tudatáig, mintha valaki máshoz tartoztak volna; csak azon csodálkozott, milyen súlytalan a teste: az volt az érzése, hogy lebeg az ágy felett s valami hűvös anyag csavarodik dereka köré. Ha az a fájdalmas szúrás, mely szabályos időközökben jelentkezett, nem rántotta volna vissza az életbe, minden érintkezés megszűnnék a külvilággal. De amikor valami agyába hasított kíméletlen vadsággal, megszűnt a kellemes lebegés, féltetén ólomdarabok súlyosodtak és még a bénult rész is megnehezült. Alig bírt lélegezni, mintha valaki rátérdelt volna sovány, horpadt mellére. Ilyenkor mindig tudta, hol van, ki ül ágya mellett s hogy a betegszoba világossága a reggel

szürkés derengése-e vagy az éjtszakai lámpa fénye. És ha hangokat hallott maga körül, fájdalmas moholy torzította el borostás, sápadt arcát, mert eszébe jutottak a többiek: Dom Alexis, öreg szerzetestársai és a fiatalok, akiknek ő a magisztere. „Nemsokára felkelhet Bernard atya, néhány nap még és megint köztünk lesz“, mondta tegnapelőtt egy kis novicius, mikor mestere kérdőleg nézett rá. „Néhány nap még és örökké közöttük maradok...“ Tudta, hogy nincs sok ideje hátra, de nem érzett semmi nyugtalanságot, és ha biztatták, úgy nézett, mintha elhinné szavukat. Azt hitték, sikerül áltatni az öreget, s ő volt az, aki a többieket áltatta.

Tíz nappal azelőtt a kolostor melletti erdőben rőzsét gyűjtött. A napi ötórás esti munka mindenkire kötelező s maga az apát jár elől jó példával, de az öregeket többnyire felmenti alóla, vagy ha mégis dolgozni akarnak, valami könnyű foglalkozást ad nekik: gazt gyomlálnak a belső kertben, a vendégek celláit takarítják, vizet hoznak vagy rőzsét szednek az erdőben. Bernard atyának az utóbbit parancsolta és a noviciusok öreg mestere örömmel engedelmeskedett. Napok óta érzett valami nyomást a fejében, mintha acélbronzot viselne, de mert a dolog máskor is előfordult és nem volt nagyon kellemetlen, tűrte, a nélkül, hogy szólt volna valakinek. Délben a szerzetesek sextára gyűltek össze a templomban, s amikor az apát észrevette, hogy Bernard atya hiányzik, azonnal két fiatal

küldött keresésére és nyugtalanul maga is utánuk sietett. Nagy halom rőzse mellett találták élettelenül, felcipelték a betegszobába és az egyik novicius Guerrie atyáért szaladt, aki valamikor orvos volt. A beteg közben magához tért, néhány értelmetlen szót motyogott s balkezét jobb halántékához emelte, mintha jelezni akarná, hogy ott a baj. Guerrie atya pillanatok alatt megállapította, hogy agyhűdés érte, azonnal eret vágott a betegen és jégért küldött. Dom Alexis rendeletére küldönc ment a faverges-i orvosért. „Addig is Guerrie atya mellette marad és kétóránként más és más fiatal áll rendelkezésére. Ha nines közvetlen veszély, nem adjuk fel neki az utolsó kenetet. Most pedig menjünk vissza a templomba — fordult a többiek felé — és mondjuk el az officiumot.“ A kolostorban nem félnek a halál árnyékától, egész életük szüntelen előkészület a végső percre; a toronyóra jelmondata: *Ultima latet*, a végső rejtve van, minden ütésnél eszükbe jut és nyugtalanság nélkül várják.

Estefelé Bernard atya jobban lett és a jeges tömlő alól mosolyogva nézett látogatóira. „Ha nem jön közbe semmi, néhány hét alatt rendbejön — mondta a faverges-i orvos — s őszre tovább gondolhatja noviciusait.“ S amikor a beteghez fordulva néhány biztató szót mondott, az könyörgő tekintetet vetett rá s akadozva csak ennyit válaszolt:

— Doktor, belebetegszem, ha meggyógyít.

Az Isten meghallgatja, ha szeretettel kérnek Tőle valamit. Néhány napra az első ütés után Bernard atya jobboldala is megbénult és most már csak a száját tudta mozgatni, a nélkül, hogy hang hagyta volna el ajkát. Az öreg, elnyűtt test felmondta a szolgálatot, és a valamikor rugalmas ér, mely szívének nemes vérét szállította, elmeszesedett. Negyven évig dolgozott megállás nélkül, minden gondolata Istené és az apátságé volt, az anya nem vigázhat féltőbb gonddal gyermekére, mint ő a rábízott „báránykákra”: mindegyiket számontartotta, augusztus 17-én misét mondott Roland testvérért, aki a háborúban esett el, november 9-én Hugues testvér emlékére vette magára a fekete ruhát, aki ezen a napon halt meg tüdőbajban. Igen, ott a sarokban feküdt és nem használtak az oxigéntömlők, sem az imák. Tudta, mi lett azokból, akik nem bírták ki a kolostor nélkülözéseit s visszatértek a világra: az a vékony, szőke fiatalember, akit itt Marie testvérnek hívtak, most plébános valahol délen, a lányosarcú egykori François testvér minden évben meglátogatja s néhány napot tölt Tamiéban, míg felesége La Bauleban nyaral, Georges testvérből ismert író lett, minden munkája ott van a könyvtárban. Elszakíthatatlan szálak kötötték össze volt noviciusaival, ha háborús híreket hallott, értük rettegett és megérezte, ha valamelyiket baj érte.

A nyár meleg hullámai beömlöttek a betegszobába,

szerelmesen körülvették a faágyat, melyben érzéketlen teste pihent, a fenyvesek nehéz szagát hozták és a távoli mezők illatát, de Bernard atya nem törődött semmivel, nézte a gerendákat és a pókot, mely szőtte hálóját a homályos sarokban. Az ágy mellett idősebb novicius ült, az olvasót mormolta gépiesen s egy pillanatig sem vette le szemét a betegről; de az öreg nem nézett rá, mintha észre sem vette volna, és ha megúnta a pók játékát, tekintete a ablak felé fordult, a nélkül, hogy megpihenne ápolóján. Néha nesztelenül kinyílt az ajtó s valaki bedugta tonzurás fejét, majd a novicius intésére visszahúzódott. A templomóra egyhangúan ütötte az időt, de Bernard atya ezt sem hallotta: érzékei számára megszűnt minden külső élet, a drótokat elvágták a külvilágtól s bent bomlott összevisszaságban kavargtak a képek, a nélkül, hogy bántották vagy különösebben kifárasztották volna. Ha a hasogatás megszűnt, minden végtelen távolinak tetszett számára, mintha valamikor régen, gyerekkorában történtek volna a dolgok és most sápadtan, erőtlenséggel visszatérnének emlékezetébe. A gerendázat lassan forogni kezd, s amikor megáll, már emberi arera emlékeztet, melynek egyik fele árnyékban van; olyan ismerősen néz le ez az arc, már látta valahol, régen, talán a dijoni szenespincében, ahol apja reggeltől estig dolgozott s néha ő is segített neki. Tisztán hallja, amint valaki fát hasogat: igen, Michel az, a testvére, szeretne szólni neki. De hiszen Michel már meg-

halt, biztosan tudja; vagy talán csak azt gondolja, hogy meghalt és a halotti értesítés *tévedés* volt. Legjobb lenne rögtön írni egy levelet, de ha tudná, hova tette tegnap a tollat. Jaj, hiszen az az arc a második baloldali mellékol-tár Bernát-képe: húsz év óta ott misézik minden nap s máris elfelejtette! Talán segíthetne Michelnek fát vágni, csak ne lenne olyan nehéz odáig vánszorogni s a kezéből is kihull a balta. Már tudja, hol a toll: elrejtette a tanterem egyik asztalfiókjában, nehogy a többiek elvegyék. Szólni kellene a báránycáknak, nyissák ki az ablakot, mert megfullad.

Este hét óra felé Guerrie atya behozza a mandulate-jet, felülteti a beteget, aki szelíden engedelmeskedik és kanalanként tölti szájába a táplálékot, vigyázva, nehogy a tüdejére menjen valami. Két nap óta nem fogad el mást s nem is tudna keményebb ételt megrágni. Ajka csúnyán felrepedt, ha megtörik, véresepp marad a szalvétán, és eltorzuló vonásai mutatják, hogy nagyon szenved. Azután fásultan néz etetőjére, az értelemnek lángja erőtlenül pis-lákol szemében, szeretné megköszönni társai gondosságát, de hangszálai megbénultak, Dom Alexis mosolyogni próbál és szótagolva kérdezi: „Hogy érzi magát?” A beteg ránéz s tekintetében egy másodpercig megvillan a fogyó élet fénye, mintha azt akarná mondani: „Köszönöm, jól vagyok, de nem maradok sokáig köztetek.”

Completórium után behozzák a lámpát s az őrt Ro-

bert atya váltja fel. Évek óta először történt, hogy valami kéréssel fordult az apához, aki megengedte, hogy az egész éjjelt Bernard atya mellett töltsse. Szomorú félhomály borul a szobára, a fenyőfák elkezdik sejtelmes éjszakai suttogásukat, időnként hűvös szél támad és megtáncoltatja a petróleumlámpa erőtlen lángját. Robert atya felkel, lábujjhegyen az ablakhoz megy és becsukja; azután az ágy szélére ül, mint anyja, amikor Georges de Chevron difteritiszben feküdt, elnézi a beteget, aki a noviciátusi év alatt minden lépését irányította s most itt fekszik tehetetlenül. Szeretne találkozni a tekintetével, hogy átadja fiatalságának életerejét és éreztesse azt a szeretetet, mely a haldoklót a kolostor minden tagjával összekapcsolja. S mintha az megérezné a fiatal szerzetes gondolatát, lassan ráemeli tekintetét, csak egy pillanatra, mert jobban érdekli a pók megnyúlt árnyéka a szögletben. De a másik nem engedi el, olyan mereven, csaknem vadul nézi, mintha az élete függne attól a titoktól, mely a fáradt, könnybenúszó öreg szem mögött rejtőzik. A küzdelem rövid ideig tart és Bernard atya kifáradva megadja magát: olyan engedelmesen és szelíden tekint őrzőjére, mint a vadászeb pihenés közben gazdájára, aki sült szalonnát eszik a tűz mellett s időnként odavet egy szeletet. Ha ez a tekintet beszélni tudna, ezt mondaná Robert atyának: „Fiaeskám, kimondhatatlanul jól érzem magam, mintha valami hatalmas folyó hullámain ringanék súlyta-

lanul, míg a ködbevesző távoli partokról vándorok dalát hozza a szél és az égen lomha felhők úsznak nyugat felé...” De Robert atya csak mérhetetlen fáradtságot olvas ki a tekintetből, egy elesigázott, kihasznált, megtört aggastyán utolsó kérését, hogy oltsák ki a lámpát, hagyják magára, majd csendesen elalszik és álmából nem kelti fel többé senki. Tudta, hogy minden erőfeszítés tilos és mégis, nem bírta megállni, hogy ne szóljon a beteghez. Föléje hajolt s tekintetét egy pillanatra se véve le a szemekről, majd-nem parancsolólag kérdezte:

— Bernard atya, azt akarom tudni, megismer-e? Ha igen, intsen a szemével.

Az embert néha valami megmagyarázhatatlan kényszer arra indítja, hogy megkínozza azt, akit a legjobban szeret: nem törődik a másik szenvedésével és szinte szadista kíváncsiságból tapogatni kezdi a zúzódást, mert tudni akarja, mit érez a másik és fáj-e az ütés helye. A szeretet olykor önzőbb és kegyetlenebb a gyűlöletnél is.

A beteg arca megvonaglott, mintha hátába szúrtak volna egy kést, kinyitotta száját és suttogva megszólalt:

— Robert... atya... meg... is... me... rem.

A hang nem torkából jött, és inkább sejteni lehetett, mint hallani. A fiatalember még a félhomályban is észrevette, hogy Bernard atya mosolyogni próbál, de az izmok csak félig engedelmeskedtek és az arc olyan kétségbeesett, vigasztalan képet tükrözött, hogy Robert atya szemébe

könny tódult. Hosszú csend következett, melybe a lámpa seregeése ijesztően vágott be, azután az öreg megint megszólalt:

— Ad ... ja ... ide ... a ... ke ... zét.

Feljebb ült és engedelmesen rátette kezét az aszott, viaszsárga, béna kézre, mely mindig csak áldott és dolgozott. A betegség alatt hosszúranőtt, repedezett körmök alatt még ott volt a föld nyoma; az ujjak hegyén és a tenyéren megkeményedett a bőr negyven év mindennapi munkájától és a csukló felett Robert atya tisztán érezte egy régi seb emlékét. „Ha öreg leszek, ilyen lesz az én kezem is és ágyam mellett egy fiatal szerzetes ügyel majd rám.“

Némán ül a haldokló mellett és imádkozni szeretne. Az éjszaka fekete hullámai mindent elborítanak, az ablak előtti fák elsüllyednek a sötétben és zúgásuk, mintha végtelen távolról jönne. Mit csinálhat most anyja és Malou? S mit csinálhatnak barátai? A városokban most kezdődik az élet, a mozik, színházak, mulatók ajtaja szünet nélkül nyílik, és ő egy haldokló béna kezét tartva imádkozni akar a homályban. Az elmúlás ünnepélyes némasága megérinti, a könyörgés szavai elszorulnak a torkában, s ha nem érezné az elhasznált kéz ütőerének fáradt dobogását, úgy merülne az álomba, mint az örvényben megszédült ember a zúgó mélységbe. Határtalanul meglepődik, amikor az aggastyán újból megszólal:

— Ha majd ... nem ... é ... lek ..., imád ... koz-zék ... ér ... tem.

Robert atya elérzékenyülve szorítja meg kezét, majd arra gondol, hogy talán nem is érzi a beteg ezt a választ és halkan feleli, mintha attól félne, valaki más is meghallhatná:

— Bernard atya, sohasem felejttem el.

Így fogadott örök barátságot két lélek a júliusi néma éjtszakában egy kézzel faragott barna fakereszt alatt. A hajnal még messze volt, csak a Belle-Étoile csúcsán derengett valami szürkés-kék fény és az égen magányos csillag küszködött a fellegekkel.

Arra ébredt fel, hogy valaki mereven nézi. Keze még most is a betegén pihent s a másikkal az ágy fejéhez támaszkodott. Kedvesen Bernard atyára tekintett, szívének minden szeretetét ebbe a tekintetbe sűrítette, de az öreg olyan érzéketlenül nézte, mintha idegen lenne. Kinyitotta az ablakot, hogy a hűvös levegő kissé felüdítse arcát és kihajtsa a betegszoba kellemetlen szagát, amikor a matutínium jólismert hangjai ütötték meg fülét. „Hát már elmúlt volna kettő? Mennyi ideig aludhattam?” Lelkiismeretfurdalást érzett, hogy könnyelműen magára hagyta a haldoklót s engedte, hogy az virrasszon felette. „Még halálos ágyán is példát nyújt az egészséges fiatalnak.”

Eloltotta a lámpát s egy távolabbi székre ült, hol a

beteget nézte, aki már nem törődött vele és elmerült a gerendák rajzába hol az ablak mögött sejtelmesen megvilágított fenyőfákon pihent meg a szeme. Az officium hangja néha teljesen elhalkult, mintha egy kéz a magasba emelte volna a templomot a harmine imádkozó szerzetessel együtt, azután minden átmenet nélkül annyira felerősödött, hogy Robert atya tisztán megkülönböztethette az egyes hangokat. Mit érzett a beteg, amikor a szinte vérévé vált dallamot meghallotta? Vagy talán annyira lefoglalta a legyekre váró pók látványa, hogy semmi más nem létezett számára.

Kora reggel Dom Alexis meglátogatta Guerrie atyával, aki hosszasan vizsgálta szemreflexét, majd hátrahúzva az apátot, így szólt:

— A bénulás lassan terjed s félek, hogy nemsokára a szemeket is eléri, ami szörnyű látvány lenne. Legfeljebb két napja van hátra.

Felültette a beteget, nehogy a napok óta tartó mozdulatlan fekvés tüdőgyulladást okozzon. Egy pillanatig átfutott agyán a gondolat, hogy ha Isten könyörületes akarna lenni öreg szolgája iránt, nem tagadná meg a jótékony tüdőgyulladást, mely szörnyű agóniától kímné meg — de elkergette ezt a gondolatot, mert méltatlannak találta önmagához. A hideg mandulatej gyorsan elfogyott s Bernard atya, nem törődve a jelenlevőkkel, megint elmerült az érdekes látványba.

A folyosón Guerrie atya megállította az apátot:

— Azt hiszem meg kellene tiltani, hogy a fiatalok örködjének ágya mellett, mert ha a bénulás eléri az arcot, minden emberi vonás eltűnik róla és borzasztóan eltorzul. Jobb lenne, ha a régi arc emlékét őriznék meg; mi talán elviseljük ezt a látványt is.

— Igaza van. Ossa be az öregeket s engem se felejtessen ki. Délután lefektetjük a földre és feladjuk neki az utolsó kenetet.

Az egykori orvos nem tévedett: dél felé Louis atya, aki a beteg mellett tartózkodott, elszörnyülködve látta, hogy arca megváltozik s mintha valami ördögi szobrász a régi ember ijesztő torzképét kezdené kiformálni. Álla, ez a kemény, öntudatos áll, mely a látszólag szelíd szerzetes akaraterejét jelezte, most élettelenül leesett, megnyújtotta az egész arcot és valami bamba kifejezést nyomott rá; a nyál először megtöltötte az alsó fogsor és az ajak közti üreget, majd lassan kiesordult s végigfolyt a nyakán, míg a gyapjúing be nem itta vagy Louis atya le nem törölte. Az izmok munkája elakadt és a megállás pillanatában kuszáltan hagyta az arcvonásokat: a felső ajak széthúzódott, mintha az öreg nevetett volna, de ez a nevetés arcára fagyott és a kilátszó sárga fogak még ijesztőbbé tették. De a megbomlott arcon elsősorban a szemek rémítettek. A noviciusok mesterének szép gesztenyebarna szeme volt, mely a máskülönben mindennapi

arcnak megnyerő kifejezést adott. Ha Robert atya erről a szemről beszélt szüleinek, André de Chevron tréfásan „gyorsforralót” emlegetett, amivel azt akarta mondani, hogy Bernard atya a tekintetével hódítja meg a gondjaira bízott fiatalok szívét. A szemizmok megbénultak és az egykor öntudatos tekintet, melyből a jóság gazdagon sugárzott mindenkire, most olyan ijesztő lett, hogy amikor Louis atya először találkozott vele, elfordította fejét: a bal szem egészen kifordult és a pupilla helyén eres fehérség fénylett, a jobb pedig szánalmasan bandzsított. Az egész arc ijesztő volt, csak a homlok maradt a régi és még ráncai is kisímultak: de az ellentét a megkínzott, bamba arc és a büszke homlok között még fokozta a megdöbbentő hatást.

Kora délután a kolostor felszentelt tagjai bevonultak a betegszobába és a szertartás megkezdődött. Régi trapista szokás szerint az apát keresztalakban hamut hintett a földre, szalmát szórt rá és az egészet gyapjútakaróval fődte le. Bernard atyát már előzőleg felöltöztették rendi öltönyébe, melyet negyven év óta csak a betegség kezdetén vetett le és ráhelyezték kemény fekvőhelyére. A gyakori böjttől és hiányos táplálkozástól lesoványodott test, melyet a betegség még jobban lefogyasztott, olyan könnyű volt, mintha valami gyermek teste lenne. Az öreg tehetetlenül engedte, hogy letegyék a földre, homályos öntudata mélyén talán sejtette, mi történik körülötte, de új fek-

helyének keménységét épúgy nem érezte, mint az ágy kellemes puhaságát. A szerzetesek úgy helyezkedtek el, akár officiumok alatt a templomban, és a két szembenálló sor között a haldokló feküdt. Az apát magáráveszi a lila stólát, meghinti szenteltvízzel Bernard atyát s míg a szerzetesek elmondják az *Asperges me* kezdetű könyörgést, a haldokló ajkához érinti a keresztet, majd szemei elé viszi, úgy hogy a Krisztus alulra kerül. A szegény, kifordult szemek már nem látják Urukát, mert lassankint azt a kimondhatatlan látvány tárul eléjük, melyet az üdvözültek örökké szemlélnek. Béna kezébe égő gyertyát helyez, Guerrie atya letérdel melléje és átfogja a tehetetlen ujjakat. Azután mindenki térdreborul és kezdetét veszi a litánia:

Sancta Maria	Ora pro eo
Omnes Sancti Martyres	Orate pro eo
— — — — —	— — — — —
Sancte Benedicte	Ora pro eo
Sancte Bernarde	Ora pro eo
Sancta Lucia	Ora pro eo
Propitius esto	Parce ei, Domine
Propitius esto	Libera eum Domine
Ab ira tua	Libera eum Domine
— — — — —	— — — — —
A potestate diaboli	Libera eum Domine
Peccatores	Te rogamus
Ut ei parcas	Te rogamus
Kyrie eleyson. Christe eleyson. Kyrie eleyson.	

A gyertya lángja kétségbeesetten küzd a beáradó

fénnyel, mely körülveszi a mozdulatlan testet és a szerzetesek meghajlott vonalát. Az apát hosszú imája következik, kissé fátyolozott hangját időnként megszakítja a kórus *Amen*-je; az arcok nem tükröznek semmi érzelmet, mert a halál közvetlen közelsége megszokott dolog a kolostorban. Minden szerzetes éjjel-nappal készülten áll arra, hogy felsőbb parancsra átlépje a mesgyét, mely az életet az Élettől elválasztja. *Quotidie morior*, naponként meghalok.

Az imák után Bernard atya gyóntatója, a vele csaknem egykorú Benoît atya feláll és megadja a végső feloldozást: „Ego te absolvo et tibi, in confidentia Divinae misericordiae...” Közben már elkészítették az utolsó kenethez szükséges olajat, kenyeret, vizet s vattát, a szerzetesek felállnak és a szertartás megkezdődik.

Utána mindenki eltávozik, csak két öreg fráter marad a haldokló mellett, akinek most a feje fölött ég a gyertya. Lassankint este lesz, a csendben csak Bernard atya nehéz, sípoló lélekzete hallatszik, mintha a föld alól jönne. A pók fent a magasban szakértően fojtogatja a hálójába tévedt legyet, és amikor a templomóra elüti a nyolcat, a haldokló lélekzete örökre megakad. Az egyik testvér felkel, nesztelenül, mintha nem akarná az öreg álmát zavarni, lecsukja a két fáradt szemet és int társának, hogy szólaltassa meg a kereplőt.

Még aznap este megmossák arcát és lábát, fejére húzzák a fehér csuklyát és a halottak officiuma mellett le kísérik a templomba. Ezerszer és ezerszer megjárta ezt az utat, a homályos folyosón keresztül, olyan közel a falhoz, hogy lebegő öltönye mindig súrolta a boltív hajlását, s most őt vitte négy társa. Az éjszakát két szerzetestársával az örökmécs alatt töltötte, két gyertya világánál s hajnalban nesztelenül lejöttek testvérei, hogy jelenlétében mondják el a matutinumot.

A holttest egy napot és két éjszakát töltött a templomban a csupasz katafalkon: lába az oltár felé fordult, fejéről lehúzták a csuklyát, hogy jobban hallja a gyász egyhangú dallamát és a halotti zsoltárokat. A könnyörületes halál kisímította eltorzult vonásait s amikor volt noviciusai körülállták mesterüket, az, felkötött állával olyan volt, mint egy elkényeztetett gyerek, aki vacsora közben elaludt és kisasszonya nyakában hagyta szalvétáját, hogy fel ne keltse. „Megfigyeltem, — mesélte néhány nappal később Robert atya az idegennek — hogy a hosszas agónia és a harmincórás halál ellenére nem lehetett érezni közepében semmi szagot, ami nem csoda, mert csak esont és bőr volt rajta.“

Dom Alexis táviratban értesítette az elhunyt egyetlen világi hozzátartozóját, unokaöccsét, aki a temetés reggelén meg is érkezett Tamiéba. Léon testvér még előző délután parancsot kapott, hogy ássa meg a sorrendben

következő sírt és helyezze mellé a régóta készenálló kőkeresztek egyikét. A trappisták szertartása pontosan előírja a sír méreteit: hat láb hosszú, két láb széles, négy láb mély legyen és hozzáteszi: *Caveantque Fossores ne in eo loco recens alterum cadaver sepultum sit*, a sírásók ügyeljenek, nehogy ugyanazon a helyen más, nemrégben elföldelt test legyen. A requiem után a gyászmenet megindult a templom mellett meghúzódó temetőbe, az *In exitu Israel de Aegypto* zsoltár hangjaira: a kiszabadulás hálaéneke ez, melyet a trappisták a fájdalom zsoltárai helyett énekelnek s ezzel is jelzik, hogy számukra a halál szabadságot jelent a test börtönéből. Dom Alexis fekete köpenyben haladt a menet közepén, pásztorbotja minden lépésnél koppant egyet, amíg a kőlapokkal burkolt folyosón haladtak, majd tompán kongott a temetőkertbe vezető úton, melyet ribizkebokrok szegélyeznek. A temető három sor keresztből áll, mely a templom hossza és a kolostort övező fal között fekszik: a keskeny, lapos sírokat benőtte a gaz, némelyiken eper piroslott, de semmi nem mutatta, hogy a halottak emlékét külsőleg is ápolnák. A kőkeresztbe kis fenyőlapot illesztenek be, mely egy keresztnevet, a sacerdos vagy monachus szócskát és három évszámot őriz:

NONNUS BERNARDUS

sacerdos

1872 1890 1934

Néhány évtized elteltével még ez is eltűnik a föld színéről, a csontok bekerülnek a közös sírba és ott várnak a harsona szavára.

A sírnál leteszik Bernard atyát a földre, arceal kelet felé. Az apát imádkozik, megáldja a sírt és a halottat is meghinti szenteltvízzel. Azok közül, akik az egykori noviciusmester könnyű testét vállukon idáig hozták, az egyik leereszkedik a gödörbe, átveszi a fehér tetemet és gondosan lefekteti a kegyes földre, mely magába fogadja. Csuklyáját fejére húzza, kezét elrejtí a bő öltöny alá, azután feljön a többiekhez. Egy perenyi csend következik, mindenki magába mélyed, az arcokon átfut a meghatódottság árnyéka. Könnyű méhek szállnak dél felé, a nyári délelőttön minden vidáman zsong és a tehenek csengője idehallatszik a távoli legelőről. Az apát rögtön dob a fehér foltra, a többiek követik, azután a testvérek lapátolni kezdik a földet, mely lassan megtalálja az arcot és játékosan elborítja. Robert atya érzi, hogy könnyek gyűlnek szemébe, lehatja fejét, hogy ne lássa senki sírni, és amikor a szertartás végén felpillant, tekintete az idegen csillogó szemén akad meg.

Harminc napon át minden szerzetes külön misézük és imádkozik Bernard atyáért, az ebédlőben kereszt űrzi emléket, úgy szolgálják ki, mintha köztük lenne, majd a szegényeknek adják az érintetlen ételt. S a frissen hantolt sír

alatt az újoncok öreg mágisztere tisztán hallja a hajnali csendben a matutinumot és este a Salve Reginát, néha szeretne felkelni és beállni a sorba, de teste nem engedelmeskedik, mert a föld könyörtelenül ráborul.

IX

Tamié, 1934 július 28.

Holnap reggel elutazom Tamiéből. A szerzetesek *capitulum*-on lesznek s többé már nem látom őket. Hat órákor a kocsi előáll, Lucien testvér bezörget celálamba, leviszi a bőröndöt s én szó nélkül követem. Talán bemegyek pár pillanatra a templomba, még egyszer letérdek szokott helyemre és lélekben elbúcsúzom mindenkitől: imádkozáshoz úgysem lenne elég erőm. Lyonból este indul a vonat Bordeaux felé, másnap délelőtt Saint-Jeande-Luz-ben vagyok. Mikor jövök vissza? Délután a búcsúzásnál Dom Alexis jövődő terveimről érdeklődött, megkérdezte, meddig maradok a tenger mellett és bizonytalan válaszomra: „Ha véletlenül úgy érezném, hogy a magaslati levegő kellemesebb, Tamié ajtaja mindig nyitva áll. Csak menjen fel szépen cellájába, szóljon be Robert atyának, aki majd egy tányérral többet tesz az asztalra. És ha történetesen éjjel érkezne meg, a temető kis ajtaját belülről kinyithatja; annyira már ismeri az utat, hogy a sötétben is feltalál...” Megcsókoltam kezét, letérdeltem és kértem, áldjon meg engem is, mint szerzeteseit, ha átlépik a kolostor küszöbét. De egyáltalán visszajövök-e?

Ha tudnám, talán nyugodtabb szívvel hagynám magam mögött ezt a házat, melyben hét hónapot töltöttem zavartalan boldogságban. Hét hónap nem nagy idő egy ember életében, lassan egybefolyik a gyorsanfutó évek vigasztalan szürkeségével, de ez a hét hónap úgy világít majd multamban, mint síri mécs a véghetetlen éjtszakákon át.

Január tizedike óta minden completóriumon résztvettem, a vendégek padsorából a szerzetesekkel együtt recitáltam az esti zsoltárokat, becsukott szemmel hallgattam a Salve Regina esdeklő melódiáját és könnyekig elérzékenyültem. Csak az tudja megérteni megihatottságomat, aki maga is résztvett egyszer a kolostori esti imán és engedte, hogy az ének átfolyjon lelkén. A nyári mezők illatát, a vízesések moraját nem lehet fiolákba tölteni és elvinni ahhoz, aki csak pincéjének ablakából látja a világot. Néha nem is vettem észre, amikor a gyeryákat eloltották és a szerzetesek nesztelenül kivonultak a templomból. Csak a nagy csend térített magamhoz. Ilyenkor még sokáig elnéztem az örökmécs sárgás fényét, az árnyékok táncát a falon, szinte megsemmisültem abban a különös sötétségben, melyet csak a templomokban lehet megtalálni téli hajnalokon és este, amikor a városok lámpái már felgyúltak. Nem gondolok semmire, érzéseimet finom viaszréteg veszi körül, talán azt sem venném észre, ha valaki szívenszúrna. Minél teljesebb az élet, annál kisebb távolság vá-

lasztja el a haláltól, és ezek a pillanatok a legteljesebb élet szegényes morzsái voltak.

Vacsora előtt Robert atya átadta Dom Alexis üzenetét: az utolsó completóriumon a szerzetesek stallumaiban vehettek részt. Örültem a kitüntetésnek, de csak akkor éreztem meg a dolog jelentőségét, amikor az officium elkezdődött. A rácson túl, a vendégek padsorában hét hónapra keresztül egyszerű szemlélője voltam az imának, mint a koldus, aki fagyos téli éjszakán a jégvirágos ablakon keresztül tágranyílt szemmel nézi a szikrázó csillárokat, a fejedelmi étkekkel megrakott tálakat, néha szívenvágja a kiszűrődő kacagás, de képzelete nem tudja felmérni a távolságot, mely nyomorúságos életét a palota pompájától elválasztja. Alázatos szemében talán felvillan az irígység tüze, didereg rongyos ruhájában a részvétlen csillagok alatt, de ha egy késői hazatérő feltűnik a kihalt utcán, nem törődik a megrakott tálakkal, a gyöngyöző borral, a nők káprázatos ékszereivel és bamba örömmel nyúl az eldobott szivarvég után. A rácson túl mindnyájan koldusok vagyunk és az a legszomorúbb, hogy nem tudjuk ezt: megelégszünk füstölgő szivarvégekkel, amikor a palota kapuja megnyílnék az első csengőszóra és a Gazda örömmel ültetne a többiek közé...

Louis atya és Robert atya között álltam s az előttem felnyitott hatalmas breviáriumból követtem az imát. A szerzetesek időnként mélyen előre hajoltak, ilyenkor

közvetlen közről figyelhettem meg szomszédaim és a velem szemközt állók arcát. Louis atyát a vendégek Carnerának nevezik, mert hatalmas feje, durva arcvonásai és tört orra olyanok, mint egy boxbajnoké; de amikor imádkozik, az áhítat megnemesíti arcát, a gyertyafényben még vastag ajka is eltűnik és fehér ruhájában inkább kórházi betegre emlékeztet. De ha azt mondom, hogy megfigyelhetem a szerzeteseket, inkább pillanatnyi benyomásokra gondolok, melyek csak most tudatosodnak bennem, mert amíg a rács mögül inkább csak szemléltem imájukat, addig a ma esti completóriumon magukkal ragadtak, tiszta lendületük kiszakított önmagamból és mint tehetetlen játékhajó a viharos tengeren, a fehér hullámmal együtt repültem a csillagok felé. Időnként csend lett, megszólalt egy magányos hang és az Isten segítségéért esdekelt: „*A d j u t o r i u m n o s t r u m i n n o m i n e D o m i n i*“, mint amikor egy pillanatra eláll a szél, lecsillapulnak a hullámok s a távoli láthatáron kigyullad a fárosz súpadt fénye a vigasztalanul sötét éjszakában, azután a vihar újult erővel megindult s eloltotta a pislákoló lángot. A láthatatlan eget ostromolták szenvedélyes szerelemmel ezek a hullámok, az éjszaka kísértései ellen kértek segítséget, mert mint éhes oroszlán járkál körülöttük az ördög és keresi, kit falhat fel: *Q u i a a d v e r s a r i u s v e s t e r d i a b o l u s t a m q u a m l e o r u g i e n s c i r c u i t, q u a e r e n s q u e m d e v o r e t*... Az elégedetlenség, szomorú-

ság, érzékiség, kétségbeesés ördögei a szerzetes kemény fekhelye körül ólálkodnak, meglebbentik a könnyű függönyt, mely mögött néhány órát aludhat, ha vastag öltönye nem égeti testét, lázító szavakat sugdosnak fülébe, szíve fölé teszik álnok kezüket, Desdemona táncát lejtik áttetsző fátyol mögött és megcsókolják tiszta száját. Akik lent a völgyben vagy a messzi városokban alszanak, ha a gondok és bánatok megrontják álmukat, szorongva várják a hajnalt, mely mindent elsimít s mindenkit elringat: de a szerzetes akkor sem pihenhet meg, mert kezdődik a nap és Ura már várja. Angyalainak parancsolt felőle, hogy meg ne üsse kőbe lábát: *Angelis suis mandavit de te, ne forte offendas ad lapidem tuum pedem*, de azért sötét vércsepp jelzi a szerzetes meredek útját és árnyékot ritkán talál, ahol megpihenne. Ha nem tudná, hogy Valaki várja a legmagasabb szirten és megdicsőíti: *Clamabit ad me et ego exaudiam eum, et glorificabo eum*, engedne a lejtő törvényének s lent élne a többiekkel.

Azután megint elnémult mindenki, a gyertyákat is eloltották és az örökmécs ijedt fénye mintha hamuval szórta volna be az arcokat. Felhangzott a *Te lucis ante terminum* himnusz, az ének harminc trappista barát reménységét, bizodalmát, kérését vitte a magasba, hogy a végtelenül jó Úr távolítson el tőlük minden rossz álmot és tartsa féken az örök ellenséget, mely meggyalázza a testet:

*Procul recedant somnia
Et noctium phan'asmata,
Hostemque nostrum comprime
Ne polluantur corpora...*

Mint lassú áldozati füst, úgy emelkedett az Ég felé az aggodalommal teli könnyörgés: a mély hangok, a melódia egyhangúsága döbbenetes erővel éreztette a szorongást, mely az éjtszaka közeledtére hatalmába keríti a szíveket, a lélek rettegését a test erőtlensége miatt és a láthatatlan hatalmakkal szemben védtelen ember rekedt sebélykiáltását. De az ének befejező része már megnyugvást és reménykedést fejezett ki: a világosabb hangok, a színesebb dallam félénk kisgyerekekre emlékeztettek, aki megnyugodva csukja be ártatlan szemét, mert tudja, hogy anyja a szomszéd szobában dolgozik lámpafény mellett és egyetlen kiáltására ágyacskájához sietne.

Az utána következő rövid imádság végeztével a világ minden szerzetesrendjében rögtön a Salvét éneklik, ami egyúttal a completórium befejezését jelenti: azután már csak párperces elmélkedés jön. Csak a trappisták recitálják a Boldogságos Szűz officiumát, mert rendjüknek Mária a legfőbb közbenjárója és oltalmazója. A trappista kolostorok mind az Ő nevét hirdetik kapujuk homlokzatán és minden szerzetes az Ő nevét viseli. Marie-Robert atya mélyen meggörnyedve térdepelt mellettem, de olyan mozdulatlanul, hogy inkább csak sejtettem jelenlétét. Az

officiumot eddig Guericc atya vezette, mert a mai közös misét is ő celebrálta, de mihelyt a Szent Szűz completórium kezdődött, az apát vette át a vezénylést és az ő szavára felelt a harminc fehér árnyék. Zsoltárok zúgtak diadalmasan körülöttem, olykor elhalkultak, mint erdők mélyén a szél, mely csak a fák koronáját mozgatja, majd megsokszorozott erővel morajlottak és ellenállhatatlanul elsöpörtek minden akadályt. Azután hirtelen csend lett, de ez nem a nyugalom vagy az elernyedés csendje volt, amikor a lélek álomba merül: a várakozások, sejtések, hősies elhatározások néma mozdulatlansága telítette a levegőt, mint amikor nagy tavak vize egyszerre sötétzöld színt mutat, riadt vitorlások sietnek a biztos kikötő felé, s míg a mozdulatlan felszín még tisztán tükrözi a nehéz szürke felhőket, a mélyben már megindult a féktelen hullámsereg és nincs hatalom, mely feltartóztatná útját. A sor szélén térdeplő novicius nesztelenül felállt, az örökmécs lángjából meggyújtotta az oltár két szélén álló gyermeket, melyek lassan megvilágították a falba helyezett nagy Mária-szobrot, egy tizenhetedik századi névtelen szerzetes gyönyörű munkáját. A sötétbarna, csaknem fekete faszobor kettős árnyéka karcsún magaslott fel a falon és a szerzetesek felé hajolt. Mint távoli mennydörgés, megszólalt az orgona hangja és a következő pillanatban kitört a vihar: a Salve Regina csodálatos dallama felhangzott.

Évekkel ezelőtt egy februári estén a párizsi benedictinák kápolnájában hallottam a Salvét. Könnyekig meghatott énekük s a melódia, mely kifejezően tolmácsolja a könyörgést. Franciaországban másodszor a solesmes-i híres bencéskolostorban vettem részt a completóriumon, s amíg az apácáknál elsősorban a lány női hang hatott meg, Solesmes-ben százhusz szerzetes művészi éneke tette feledhetellenné az őszi estét. Megértettem, hogy a zeneparátok miért rajonganak egy-egy gramofonlemezért, mely ennek az apátságnek az officiumát örökíti meg, és Párizsba visszatérve én is megvettem a Salvét. De sehol sem hatott olyan mélyen lelkembe az ének, mint itt Tamiéban: talán mert közelebb kerültem a kolostori lelkülethez, talán az itteni Salvéból jobban kiéreztem, hogy akik éneklük, egész lelkükkel átérzik a könyörgést, talán a két melódia közötti különbség volt az oka. Az apácák és a bencések az általánosan ismert dallamot követik, melyet mi is énekeltünk vasárnaponként az intézetben; a trappisták vissztértek a korábbi formához, mely talán egyes helyeken nem olyan lágy, mint az előbbi, de közelebb áll az eredeti gregorián melódiához és megkapóbban fejezi ki a könyörgést. Solesmes-ben tökéletes volt az ének, talán túlságosan is tökéletes és voltak pillanatok, amikor úgy é l v e z t e m előadásukat, mintha a milánói Scalában ülnék; Tamiében sohasem jutott eszembe, hogy az ének szépségére figyeljek, mert még a vendégek padsorában is több voltam egyszerű

hallgatónál, titokzatos áramok kapcsoltak össze a szerzete-
sekkel, és egy estét kivéve, amikor gondolatom máshol járt,
talán halványabban, erőtlenebbül, de ugyanazt ére-
ztem, amit ők.

Ma este, közöttük, valami más érzés járta át egész
lényemet, s a valóságot jobban megközelítem, ha érzés
helyett bizonyosságot mondok. Az ének körülvelt, belém-
hatolt, s mint választóvíz a közönséges fémet, teljesen
feloldott. A legmélyebben alvó ember is kapcsolatban ma-
rad érzékein keresztül a külvilággal s tudata mélyén,
hacsak az álom pókfonálnyi vékonyságú szálával, nem
veszti el teljesen énjét. Álmodom, tehát vagyok. De az
ének alatt fokozatosan megbénult bennem minden, meg-
semmisültem, még a könnyecsepp sem maradt meg belő-
lem, mely a szétpattant szappanbuborék után fennakad
a fűszálon, — de a bénulással fordított arányban erő-
södni kezdett lelkemben a bizonyosság, melynek
szikrája minden emberben él, mindig nagyobb lett, mint
mozdulatlan tó tükrén a kavics okozta körhullám és akkor
érte el csúcspontját, amikor az ének a végső könyörgés
csodálatos melódiájához ért:

O clemens.

O pia,

O dulcis

Virgo

Maria . . .

A Salve úgy kezdődött, mintha valami törékeny hajó fedélzetén állnánk s a toronymagasságú hullámok minden pillanatban lesodorhatnának: emberi erő itt már nem segít, nézz fel a csillagtalan égre és ha hiszel a csodában, könyörögj közbenjárásért a Tenger Csillagához. A harminc szerzetes éneke végtelen szomorúságot fejezett ki, a rettegés néha összeszorította torkukat s a hang elhalt, majd zokogva szállt a magasba a reménytelenül fekete éjszakában. Az emberek vidáman élnek fényes városaikban, vakító neonreklámok ígérnek boldogságot, még a legutolsó koldus is lehajthatja fejét valahová, de mi hiába kémleljük a láthatárt, csak áthatolhatatlan sötétségbe ütközik tekintetünk, minden fárosz kialudt és a hajnal végtelenül messze van. Tenger Csillaga, hozzád könyörgünk zokogva, nézz le ránk, vezérelj kis hajónkat a biztos révbe, szólj Fiadnak, hogy csendesítse le a háborgó tengert, mely vad bömbölésével még énekünket is elnyomja.

*Salve, Regina, mater misericordiae,
Vita, dulcedo, et spes nostra, salve.
Ad te clamamus exules filii Evae.
Ad te suspiramus, gementes et flentes,
In hac lacrymarum valle.
Eia ergo, advocata nostra,
Illos tuos misericordes oculos
Ad nos converte...*

Az Eia ergo melódiája olyan simogató volt, mint

a hízeglő gyermek hangja, ha anyjától valamit nagyon kér, és az *a d v o c a t a* magas hangjai azt a sürgető, síkorgó, esengő tekintetet fejezték ki, melynek nem lehet ellenállni. Hirtelen csillag gyúl ki a fekete égbolton, kis pislákoló fény, de biztos pontot jelent az éjtszakában. A sziveket majdnem kétségbeesés fogta el; most visszatér reményük és könnyes szemmel, de mosolyogva fohászkodnak Anyjukhoz:

O clemens,
O pia,
O dulcis
Virgo
Maria . . .

Az ének lassan emelkedik a magasba, mint bódult virágok illata a nyári alkonyatban, olykor pillanatokig mozdulatlanul lebeg, s vár a könnyű szélre, mely lágyan elsodorja. A két gyertya ijedten lobog, a szobor árnyéka egészen ráhajlik a szerzetesekre, mint aggódó anya álombamerült fiacskájára. S mindnyájunknak eszünkbe jutott az a másik anya, aki álmatlan éjszakákat töltött ágyunk mellett, ha a betegség kipirosította arcunkat, hajnalig törte a fejét, honnan kerítsen pénzt cipőre, tandíjra, karácsonyi ajándéokra, aki sírva bocsátott ki az életbe és a távolból is megvédett minden bajtól, — az édesanya, aki amíg a Salvét énekeljük, árván ül az asztalnál, az esti utcát nézi ablakából vagy egy sír mélyén

fekszik zárt ajakkal, mozdulatlannul. S ebben a pillanatban a föld minden táján elhangzik az ének végső melodája, ezer és ezer szerzetes fordul a Mária-szobor felé, mely szelíden mosolyog fiaira, s mindenkinek eszébe jut az édesanyja. Láthatatlan érhálózat köti össze a kolostorokat, kis hajszálerek futnak egyik szerzetestől a másikig, és a Szív mindenhova szétszivattyúzza az életet adó vért. Eloltják a gyertyákat, megint ráncborul a sötétség, az örökmécs időnkint lobban egyet s ilyenkor felemlék az elmélkedő atyák arca. Mikor a toronyóra fáradtan elüti a kilencet, az apát jelt ad koppanójával és kettessel kivonulunk a templomból.

Felmentem cellámba és az ablakhoz ülve elhallgattam a forrás csobogását, mely néha még álmomban is követ. A vendégek sorra eloltják lámpájukat: holnap már őket sem látom. De akiktől nehéz lenne elszakadnom, már nincsenek itt: Pierre Jaillot a Fehér Atyák algiri telepein ügyel a munkásokra, levelezőlapjából csak az örök nyugtalanságot tudtam kiolvasni: „Mindenütt mindig ugyanaz. Csak itt a nap erősebben éget. Ne írjon egyelőre, mert levele esetleg már nem talál itt...“; a ligugé-i bencés július elején visszament kolostorába, s alighanem egész életében emlékezni fog a tamiéi vitákra, melyek éjjelig eltartottak volna, ha a harangszó nem hív completóriumra; Claret abbé . . .

Ittléte elég rejtelmes volt, de eltávozása mindent felülmúlt és a legkülönbözőbb találgatásokra adott alkalmat. Vacsoránál még mellettem ült és szokása szerint nem szólt közbe, amikor a középkor értékeléséről vitatkoztunk, pedig alig néhány nappal azelőtt hosszasan beszélt nekem a kolostor könyvtárában Berdiajev híres könyvével kapcsolatban a középkori szellem felújításának nehézségeiről. Azt hiszem, a többiek korlátoltságra következtettek szótlanságából és élettelen arckifejezéséből, pedig kevés képzetebb és finomabb intelligenciájú pappal találkoztam. Megszokták szótlanságát és átnéztek rajta. Másnap reggel nem láttam a templomban, de a dolog nem tűnt fel különösebben, mert gyakran megtörtént, hogy nem misézett s csak a közös officiumokban vett részt. A reggelineél Claret abbé hiányzik s a csésze is eltűnt szokott helyéről. Annyit sikerült megtudnom, hogy kora reggel távozott el a kolostorból, de közülünk senkitől sem búcsúzott el. A vendégkönyvbe már két nappal előbb beírta nevét s üresen hagyta azt a rovatot, ahová mindenki feljegyezi címét: Abbé Victor Claret (csak most tudtam meg, hogy ez a keresztnéve) május 6 — július 27. Chastel kanonok, aki nem rajongott érte, sietett kimondani az ítéletet: „Tudják, uraim, ez a típus a legveszedelmesebb: valószínűleg nem tetszett neki püspökének szigorúsága, otthagyta az egyházmegyét s most kolostorból kolostorba vándorol. Dolgoznia nem kell, nem zaklatja senki s addig marad,

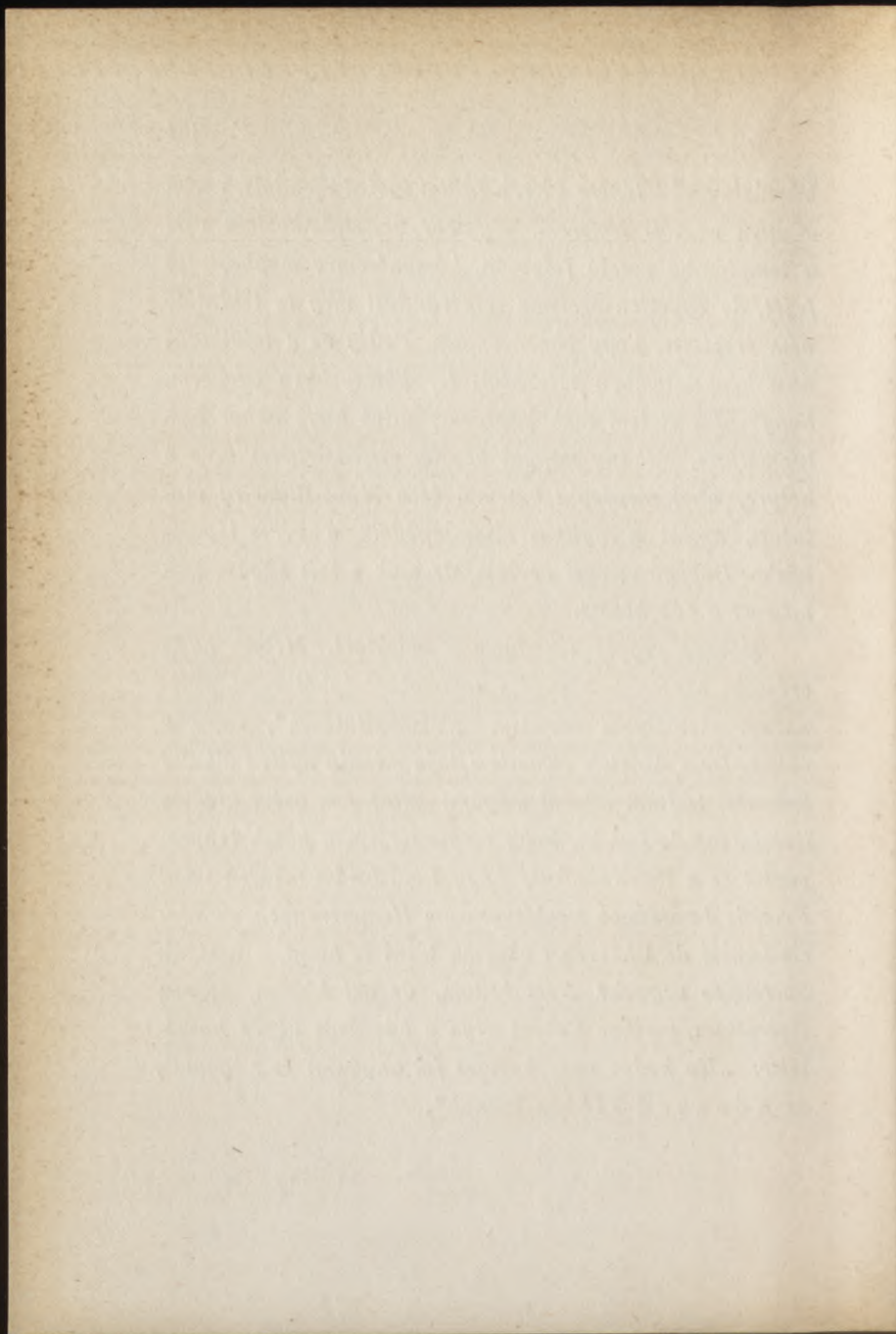
amíg meg nem únja az egyhangú étkezést vagy amíg az apát nem adja értésére, hogy elég volt. Nem szívesen beszélek a szerencsétlenről, aki végeredményben mégis pap-társam, de az igazság igazság.“

Ha csupán egy összeférhetetlen emberről volna szó, mit jelentettek a különös éjszakai séták, amikor mindig jóval éjjel után tért vissza cellájába és nemcsak egyszerű figyelmességből lépkedett lábujjhegyen a folyosón, melyre a vendégek ajtaja nyílik? Gyakran minden éjjel így jött haza és nem sejtette, hogy valaki hallja lépteit. Egy alkalommal félórával később utána mentem s a völgyrenéző ablakból csak megnyúlt árnyékát láttam, amint a fal mellett sétál a holdfényben, mely átvilágít a kolostort övező fákon és sugara végigfut a folyosókon, mintha valaki tolvajlámpával járkálna. Csak azt csodálom, hogy távozása előtt nem búcsúzott el tőlem: az egyetlen voltam a kolostorban, akivel néha szóbaállt a nélkül, hogy magáról a legjelentéktelenebb szót is kiejtette volna. Többször beszélünk aposztáziáról, lelki meghasonlásról, vallási kétegyekről, de szinte ideges félelemmel hangsúlyozta: „Elméletileg vitatkozunk és egyikünk sem gondol arra, hogy a másik véleménye viselkedésének leszűrt eredménye“. Mint Anselme atya, Claret abbé is rejtély előtttem, de más értelemben. Ha visszatérek, talán többet tudok meg róla.

A z ó t a nem beszéltem Anselme atyával és nem is

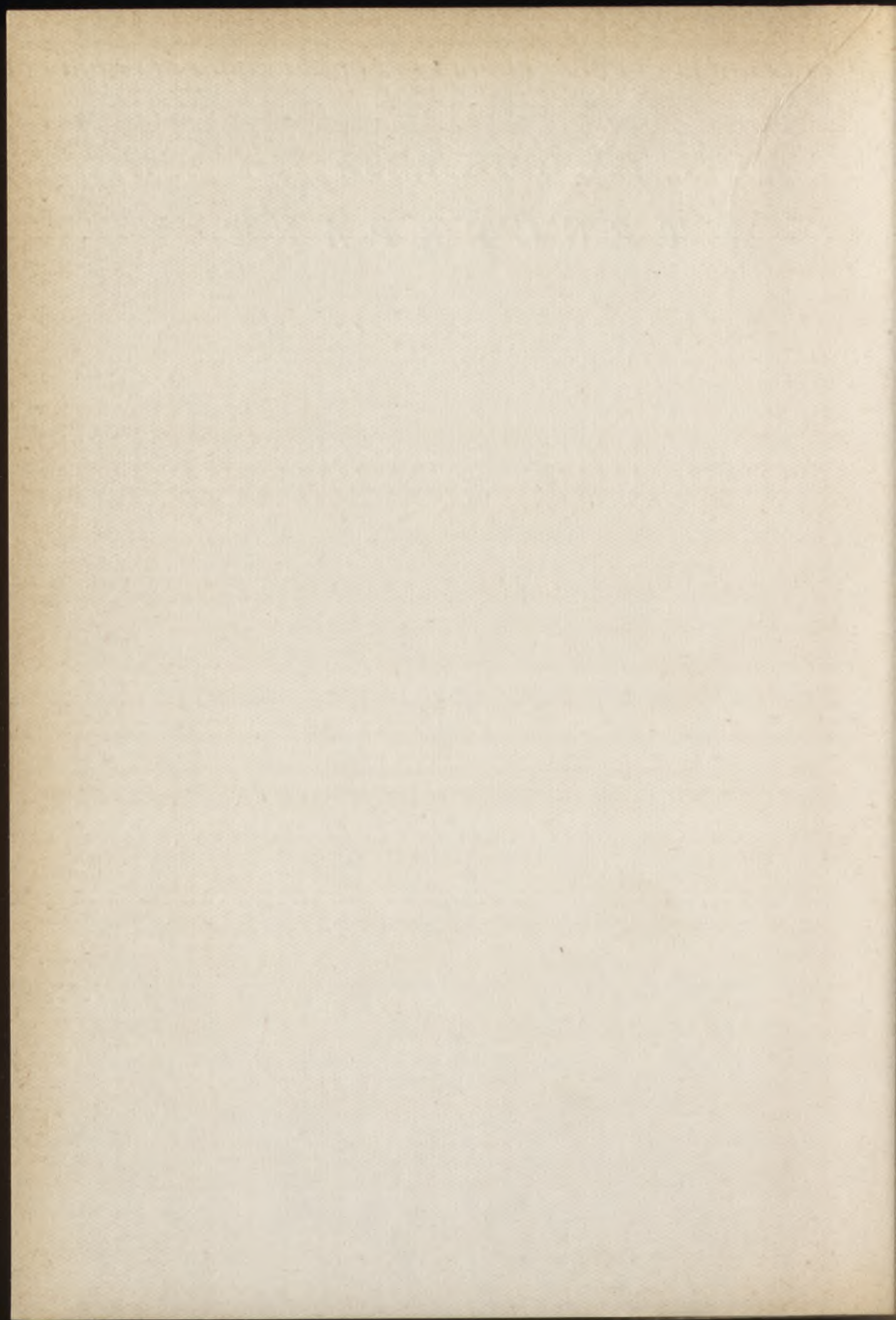
búcsúztam el tőle. Ha Pierre Jaillot igazat mondott, voltaképpen nem is ismerem. Egyszer összetalálkoztam vele a templomba vezető folyosón, köszönésemre meghajtott a fejét, de egyetlen arcizma sem rándult meg és tekintete nem érezte, hogy ismer engem. Pedig az a találkozás nem képzeletemben játszódott le, könnyebben elhiszem, hogy egész életem csak káprázat, mint hogy akkor halucináltam. Néhány nappal később visszamentem arra a helyre, ahol megfogta kezemet és a Mont-Blanc-ra mutatott, amint a gyilkos visszalopózik a véres lépcsőházba. Dobogó szívvel vártam, de csak a szél zúgása hallatszott a fák között.

Holnap reggel elhagyom a kolostort. Melyik hang erősebb: az, amelyik gépies megszokottságból vagy pillanatnyi szeszélyből mondta: „Viszontlátásra“, vagy a másik, Dom Alexisé: „Tamié ajtaja mindig nyitva áll...“? Sohasem tudtam áltatni magam: most sem azért utazom Saint-Jean-de-Luz-be, hogy megismerjem a baszk tengerpartot és a Pireneusokat, hogy Lourdes-ba menjek vagy Francis Jammes-ot meglátogassam Hasparrenben, — Marie-Louise de Chevron-t akarom látni és hangját hallani. Szerelmes vagyok? Nem tudom, de azt hiszem, erősen elpirultam, amikor Robert atya a búcsúzás végén hozzátette: „Ha kedve van, keresse fel anyámat és húgomat, az E d o u a r d VII-ben laknak“.

MÁSODIK RÉSZ

A T E N G E R P A R T

I

A tengerpart nem látszott, de a virágokkal szegélyezett főút hirtelen megtorpanása és a fürdősátrak csúcsa mutatta, hogy néhány száz méterre a városka szívétől már az a másik világ kezdődik fehér szállodáival, homokpartjával és karesú mólójával, mely az első esős őszi napon megdermed, érzéketlenül átalussza a telet, Húsvétkor két napra felnyitja szemét, azután lustán hever még három hónapot a napsütésben, és csak akkor tér megint magához, amikor az első fürdővendég autója megáll a Boulevard Thiers platánjai alatt. A szállodák kapuja ásítva kitárul, a tengertnéző ablakok rolettája felpattan, a meleg spanyol szél belekapaszkodik a parti fák hajába, felfodrozza az öböl álmodó vizét, és a kaszinó kivilágított termében a ruletfgolyó elkezd szeszélyes keringését. Mintha összebeszéltek volna: Párizsból, Londonból, Barcelónából, Amsterdamból idegen emberek vonatra ülnek, hogy összegyűljenek a *Réserve* tengerrenéző teraszán vagy a tompafényű vörös kártyaszobákban. Saint-Jean-de-Luzben elkezdődik az élet.

A reggeli vonattal érkezett párizsi lapokat olvasta,

de közben minduntalan a szemközti szálloda kapuját figyelte, mely előtt poros GB jelzésű túrakocsi állt és félig eltakarta a bejáratot. Két pápaszemes, csontos nő ült a szomszéd asztalnál, az egyik levelezőlapokat írt s időnkint valamit kérdezett a mellette ülőtől, aki Baedeckerét tanulmányozta. A tulajdonos a cukrászda teraszát szegélyező vörös virágokat öntözte, néha felnézett, mintha valami jelt várna, de a felhőtlen, világos ég nem sok jóval biztatgatta. Két hét óta egyetlen csepp sem esett, délutánonként teljesen üres a kis bolt, mely esős napokon a Saint-Jean-de-Luz-i éltesebb fürdővendégek találkozóhelye volt, és még a szerelmespárok is inkább vitorlázni mentek, vagy a Guéthary felé húzóódó sziklafalak árnyékát választották, ahonnan San Sebastianig és Biarritzig lehet látni s velük szemben csak a tenger ostromolja dühödten a zátonyos partot. Még szerencse, hogy délelőttönként néhány unatkozó fürdővendég és átutazó turista megkönnyörül rajta, másként bezárhatná üzletét a szép idő miatt.

Az *Edouard VII* balkónablakait már kinyitották, de a sárga napvédők mindent eltakarnak. Időnkint egy fej bukkan ki, majd gyorsan visszahúzódik, mintha zavarná a vakító napfény. A tenger felől könnyű szél jön, meglobogtatja a szálloda homlokzatán függő zászlókat, a két szemüveges hölgy lábához sodorja az idegen újságját és reményt ébreszt a cukrász szívében. „Csak

legalább a Pireneusok felől jönne, az mindig esőt jelent!“ Egy elsőemeleti balkonon Marie-Louise megjelenik kék pizsamában, lenéz a férfira, aki abban a pillanatban hajol újságjáért, azután eltűnik. A közeli templom órája tizenegyet üt. Felhozatja reggelijét, de csak a grape-fruit levét issza meg: három hete, hogy Saint-Jean-de-Luz-ben van s máris másfél kilót hízott. „Mi lesz velem szeptember végéig?“

Az idegen négy nappal ezelőtt érkezett meg. Útközben elhatározta, hogy az *Edouard VII*-ben száll meg, de amikor megpillantotta a szálloda előkelő autóját az állomás előtt, megváltoztatta szándékát. Beült egy vászon tetős fiakkerbe, mely Saint-Jean-de-Luzben a taxit helyettesíti és meghagyta, vigye el valami nyugodt penzióba, közel a tengerhez. „De lehetőleg ne legyen messze az *Edouard VII*-től“, mondta a kocsisnak, amikor elhaladtak a szálloda előtt, mely a kora reggeli órában még nesz-telenül pihent. Felnézett az ablakokra és kipirult arra a gondolatra, hogy Malou valamelyik szobában alszik, nem is sejtve a tamiéi ismerős megérkezését. „Okvetlenül látnom kell még ma!“

Délután ötig aludt. A vonat Bordeaux-ig tele volt szabadságolt katonákkal, akik elviselhetetlen szagot árasztottak a meleg fülkében. Kiment a folyosóra és nézte az egyhangú tájat, mely Lyontól Bordeaux-ig alig változik és kacsos dombjaival, drótkerítéssel elválasztott tanyái-

val, szőlőföldjeivel hű képe a francia jólétnek. Bordeaux-ból éjjél után indult a Párizsból jövő gyors; de ez is megrakottan érkezett s alig tudta bőröndjét elhelyezni. Megállás nélkül rohantak az éjszakában a holdfénytől csillogó végtelen fenyveseken át, a szeme lassan belefájdult az édeskés díszletbe, nekitámaszkodott az ablaknak s igyekezett rendet csinálni agyában. A hirtelen távozás (előző délután határozta el pillanatok alatt, hogy a tengerpartra utazik), a megszokott környezet hiánya, a hosszú mozdulatlanság után ez a szédítő vágatás, a hirtelen jött szabadság kizökkentette egyensúlyából: az volt az érzése, valami gaztettet követett el, s most riadtan menekül. Bordeaux-ban egy pillanatig arra gondolt, leghelyesebb lenne, ha az első vonattal visszautaznék Tamiéba. Nincs semmi értelme az egész tengerparti tartózkodásnak, Marie-Luise de Chevron meg sem fogja ismerni. De elnyomott magában minden józanságot és türelmetlenül várta az indulást. A kerekek zakatolása összekeveredett a nyugalanító és sürgető hangokkal, melyeket rajta kívül nem hallott senki, a fáradság lassan legyőzött mindent, leült bőröndjére s elaludt. De még álmában is elkísérte az a szívszorító érzés, mely az ösztönök lázadását jelzi s mint valami finom műszer, érezteti, hogy az emberi gépezetben valami nincs rendben. Biarritz előtt ébredt fel. A láthatár felett már látni lehetett a napot, mintha a tengerből emelkedett volna ki; de az idegen

most érzéketlenül nézte a tájat s arra gondolt, hogy fél-óra múlva megérkezik.

Amikor délután felöltözött, még nem tudta, mi lenne helyesebb: rögtön felkeresni Chevronékat vagy a véletlenre bízni a találkozást s addig várni, amíg a parton vagy a kaszinóban egymásba ütköznek. Nem mert határozni, illetőleg minden pillanatban mást határozott. Azon emberek közé tartozott, akik az élet nehéz helyzeteiben sohasem tévóváznak, de jelentéktelen dolgokban nem tudnak döntení és minden biztonságérzetüket elvesztve, szánalmasan vergődnek. Ha felkeresi Chevronékat az *Edouard VII*-ben, az anya és lánya rögtön tudni fogja, hogy miért jött Saint-Jean-de-Luz-be, s ha Malou történetesen flörtöl valakivel, ami nem lehetetlen, mindent elronthat; helyesebb, ha megvárja, amíg véletlenül találkoznak: az egész fürdőhely nem nagy, délelött mindenki a tengerparton van, este a kaszinóban vagy valami kerti dancingban. Majd nyugodtan köszönti őket s igyekszik elnyomni felindultságát. Ha szerencsés, hamar megismerkedik valakivel a panzióban, augusztusban minden fürdőhely tele van angol és amerikai lányokkal, akik örülnek, ha állandó táncosuk akad, s Malou legfeljebb azon lepődik meg, milyen csinos nővel ül. De mi történik, ha Chevronék esetleg minden reggel átmennek Biarritzba és csak éjjel jönnek haza, vagy ha Malou éppen most kezdi el flörtjét, s amikor néhány nap múlva összetalálkoznak,

már minden késő. Más gépiesen határozott volna; ő csaknem élvezte a szorongást, mely a döntő pillanatban hatalmába kerítette. Lent az utcán érepénzt vett elő, hogy a véletlenre bízza a választást, de mielőtt a sors szeszélye döntött volna, egy autó suhant el mellette, a zöld Auburn, mely hat héttel azelőtt a Chevron-kastélyból a kolostor kapujáig hozta. Megismerte Malou-t, aki egyedül ült a gépben, porköpenyben, kalap nélkül; de a lány nem vette észre és csakhamar eltűnt szeme elől a szálloda irányában. Délelőtt Bayonne-ba ment egy lovagjával s visszafelé Biarritz-ban hagyta az illetőt, aki három év óta hűségesen követi Párizsból Chamonix-ba, Cannes-ba és Saint-Jean-de-Luz-be, s bár lemondott arról, hogy Chevron kisasszony szívét megnyerje, boldogan tűri minden szeszélyét és örül, ha társaságában lehet. Ha Jean Léger történetesen Malou mellett ül, a tamiéi szökevény talán még aznap elutazik. Ilyen jelentéktelen és a dolgok lényegétől független porszemen fordul meg néha egy ember élete.

Féltizenkettő után néhány perccel Marie-Louise megjelenik a szálloda kapujában, az idegen sietve fizet és átmegy a tulsó oldalra. A lány mosolyogva fogadja:

— Bocsásson meg, hogy ilyen későn jövök le, de az éjjeli kirándulás nagyon elfárasztott. Csodálom, hogy maga ilyen friss. Igaz, hogy Tamié-ban alaposan kialudhatta magát.

Előző este nagyobb társasággal a cilboure-i Réserveben táncoltak. Egy óra felé valaki azt tanácsolta, menjenek át San Sébastianba, ahol most nyílt meg egy új dancing kint a tengeren. Malou rögtön indult is az autók felé, az idegen néhány pillanatig még Monique Pressinsnel maradt, aki Párizsból ismeri a Chevron-családot, s amikor a többiekkel az autókhoz ért, szokott helyét már más foglalta el. San Sébastian harminc kilométerre fekszik Ciboure-tól: a négy autó szédítő vágatásba kezdett a holdas éjszakában, mely itt a Pireneusok lábánál, az óceán mellett valószínűtlenül szép, és néhány perc múlva San Sébastian kikötőjében voltak, ahonnan mótóresónak szállítja a vendégeket a mulatóhelyé átalakított jachtra. A tenger felett már szürkült, amikor visszatértek Saint-Jean-de-Luz-be. S így ment ez minden éjjel. Az előző években Marie-Louise, aki már megúnta a kis fürdőhely szórakozóhelyeit, alig mozdult el este hazulról s szinte gögösen visszautasított minden meghívást. De ezen a nyáron anyja nap-nap után éjjel kettőkor meg háromkor ébredt fel a szomszédos szoba átszűrődő fényére és érthetetlenül figyelte Malou megváltozását, aki százkilométeres körzetben minden fürdőhely szórakozóhelyeit kikutatta. Ha megúnta Biarritz, Hoseggor, San Sébastian, Hendaye nemzetközi dancingjait, ahol esténként a baszk tengerpart világi és félvilági előkelősége találkozott, a Pireneusok lejtőjén fekvő kis falvak következtek és a hegyekben meg-

húzódó városkák, melyek dallamos nevükkel magukhoz vonzották Marie-Louise-t és társaságát: Cambo, Saint-Jean-Pied-de-Port, Oloron, Mauléon. Beültek az első kocsmába, kiürítették a gazda élestartát és az egyenetlen padlón táncoltak hajnalig a magukkal hozott gramofon hangjára. De Malou mindennél jobban szerette a visszateréseket az enyhén lejtő hegyutakon, vagy a tengerpart mellett, amikor az ember súlytalanul lebeg ég és föld között s míg a szél úgy zúg fülébe, mint farkasok távoli üvöltése, míg az útmenti tornyos faházak felmagasulnak, majd eltűnnek a reflektor fényében, az idő és tér megszűnik, belehull a részegítő jelenlétbe. „Nem tudok elképzelni szebb halált, mint ha az ember száz húszkilométeres sebességgel nekimegy a sziklafalnak vagy két szaltót vet a levegőben és lezuhan a szakadékba.“ Az idegen négy nap óta minden este a társasággal tartott, melynek zömét Malou, Monique, egy barcelónai újságtulajdonos lánya: Dita Martinez, ennek fivére, Jean Léger és Eugène Martin alkotta. Az utóbbi nem tudott táncolni, mert évekkal azelőtt lebukott mótorkerékpárjáról és azóta sántít; de azért mindig a társasággal tartott, minden nap újabb programot dolgozott ki és szükség esetén a gramofont kezelte. Megérkezése estéjén Hendaye-ba mentek: kezdetben szokatlan volt az új légkör, az üvegből készült táncparkett, melyen először táncolt Marie-Louise-zal, keze kissé remegett, amikor átkarolta Robert atya hűgát, aki

feltűnően kedvesen fogadta, — de gyorsan megszokta a változást, s ha néha Tamiéra gondolt, a kolostor és azok, akikkel hét hónapot együtt töltött, olyan ködösen jelentek meg előtte, mintha álmában látta volna őket. Ha hajnal felé eszébe jutott, hogy Anselme atya és a többiek matutinumon vannak, amíg ő Malou kezét nézi a kormányon vagy szobája ablakából figyeli a fárosz villámlását, megrántotta vállát és elmosolyodott. De mosolya a magányos ember elhagyatottságát fejezte ki.

— Annyira megszoktam a korai felkelést, — válaszolta — hogy hét után nem tudok aludni, bármilyen későn is fekszem le. De nem csodálom, ha maga fáradt; lehetetlen mindennap hajnalig fentmaradni. Ezt nem rosszalólag mondom, mert hálás vagyok a San Sebastian-i kirándulásért és mindig szívesen megyek magukkal.

— Elég különös ötlet az a dancingnak berendezett jacht, de úgy látszik bevált; Eugène meséli, hogy szeles időben lehetetlen asztalt kapni. Meglátja, jövőre itt is csinálnak valami hasonlót. Mikor három éve felépítették az új kaszinót, mindenki csodájára járt a tenger fölé nyúló kivilágított üvegparkettnek. Ma már észre sem veszik s egészen meglepődtem, amikor maga beszélt róla.

A tengerpart felé vezető úton mentek a fák alatt. Olyan meleg volt, hogy az autók kereke mélyen bevágódott az aszfaltba és a szurok gyöngyözve tűnt elő. A biar-

ritzi villamos haladt el mellettük csaknem üresen: a fehérruhás kalauz az ajtóban állt és a színes sátrakat nézte, melyek kettős sorban futnak végig az öböl mentén, egész a halászkikötő bejáratáig. Megálltak egy hirdetőoszlop előtt, mely a baszk tengerpart összes fürdőhelyének műsorát feltünteti a bayonne-i bikaviadalokkal együtt.

— A jövő szombaton Argentina szerepel Biarritzban. Láttá már táncolni?

— Csak a nevét ismerem, de szívesen megnézném, ha magának is kedve lenne hozzá.

— Majd telefonálunk jegyekért, esetleg átmegyünk értük a napokban. De ne szóljon senkinek róla, mert Mamával akarom megnézni, s ő nem szereti itteni társaságomat. Azt hiszi, hogy a többiek csálnak el esténként, kifogásolja Monique szabados viselkedését és megveti a két Martinez testvért, mert hangosan és gesztikulálva társalognak, „Minden pillanatban azt hiszem, hajbakapnak; ha pedig franciául beszélnek, a szörnyű kiejtés jobban hasogatja fülemet, mint a marseille-i matrózok hangszúlya“, mondja nekem délelőttünkint. De ezek csak kifogások: Mamának fáj, hogy nem maradok vele, mindig valami szerencsétlenségtől félt és igazságtalanul ellenük fordul. Szegény Mama! Idén két barátnője is cserbenhagyta: a Saint-Jean-de-Luz-i nyaralás helyett, mely számukra sétából és bridge-ből állott, tengeri hajóutat

választottak és most a Baleári-szigetokről és Madeirából küldözgetnek lapokat. Még szerencse, hogy Cécile néni visszajött és állandóan vele van.

A sátrakhoz vezető lépcsőnél Jean Léger-be ütköztek, aki Malou-ra várt s kissé elkomorult, amikor az idegent mellette meglátta. De hosszú tapasztalata volt Chevron kisasszony flörtjeivel kapcsolatban, tudta, hogy az újonnan feltűntek csak napokig, legfeljebb két-három hétig élvezték a szeszélyes lány kegyét, és mert minden ellenséges mozdulata csak a vetélytársnak kedvezett volna, igyekezett barátságosan viselkedni az idegennel szemben. Három év alatt legalább hat flört szitakötő-életét nézte végig, mosolyogva vagy komoran; fölényes párizsiak, hevesvérű spanyolok kullogtak el legyőzötten, míg ő évek óta él boldogan Malou árnyékában. „Majd ezt az alakot is megfojtja finom selyemzsinórral, olyan kíméletesen, hogy észre sem veszi“, gondolta magában és barátságosan kezeltfogott velük.

— Nem jönnének vitorlázni? Itt a parton olyan meleg van, hogy az ember elszédül.

— Hol a vitorlás? — kérdezte Malou.

— A Pergola hajóháza mellett eresztettem le a vas-maszkát. Tíz pere múlva itt vagyok.

Lesietett a lépcsőn és eltűnt a sátrak között. Ők pedig nekítámaszkodtak a betonfalnak, mely a Boulevard Thiers-t elválasztja a homokparttól és szótlanul nézték az

alattuk nyüzsgő tömeget. Innen magasról a sátrak olyanok voltak, mint a hőségtől ájultan heverő fehér, sárga, kék és bordó lepkék, amint ijedten pihegnek és várják, hogy az első szélroham a hegyek felé vigye alélt testüket. A parton, mint a lusta fókák, kövér nők sütkéreztek, gyerekek építettek várakat, időnkint végigment egy karesú lány és az árnyékban hűsülő férfiak falánkul nézték barna lábát. Távolabb két csapat baseball-t játszott a forró homokon, fehérkötényes, szalmakalapos árusok járkáltak és éneklő hangon kínálták portékáikat: „Es... qui... mauz... demandez... es..., qui... mauz...” „Beignets... des... bei... gnets...” Lármás újságárusok kiáltoztak szüntelenül, mintha fojtogatnák őket és ebben a fülsiketítő hangzavarban majdnem elmerült a kaszinó teraszán játszó zenekar melódiája:

Isn't this a lovely day...

Könnyű szél támadt, felfodrozta az öböl mozdulatlan vizét és elindította a veszteglő vitorlásokat. A távolban hajófüst szalagja úszott a levegőben.

— Végeredményben mikor határozta el, hogy Saint-Jean-de-Luzbe jön? — kérdezte Malou váratlanul és az idegenre nézett. Elkényeztetett angoramacskák néznek így a belépőre.

— Magam sem tudom megmondani. Életemben min-

dent hirtelen határozok el, mert ha hosszasan tétováznék, sohasem történék velem semmi. Tamiéba is váratlanul utaztam; ha egy napot várok, valószínűleg meggondolom magam. S így történt most is. A kolostorban sohasem avatkoztak be dolgaimba, de bejelentésem annyira váratlan volt, hogy Robert atya akaratlanul is megkérdezte: „Mi ütött magába?” s valószínűleg csak később jött rá, miért éppen Saint-Jean-de-Luzbe megyek.

— S mi történik, ha véletlenül Arcachonba vagy La Baule-ba mentünk volna Mamával?

Nem válaszolt. Malou szemében megcsillant az a különös fény, melyet jól ismert Robert atyánál, amikor az ártatlanul valami iránt érdeklődött. Mindíg az volt az érzése, hogy a fiatal szerzetes gúnyolódik vele és most is szívébe szúrt a lány kérdése. Pedig ezúttal tévedett. Marie-Louise a tamiéi látogatás óta nem egyszer gondolt fivére érdekes barátjára, aki a Chevron-kastély parkjában olyan különös hangon beszélt életéről és álmairól, a francia lány fokozott érdeklődéssel hallgatta az idegen férfit, összehasonlította párizsi ismerőseivel és a tenger mellett sem felejtette el. De arra nem is gondolt, hogy itt fogja viszontlátni, és amikor a boy felhozta névjegyét, leírhatatlanul meglepődött, Chevron-né mosolyogva megjegyezte: „Nem is tudtam, hogy megadtad neki címünket”, és Malou hiába tiltakozott.

Jean Léger vitorlása lassan közeledett a part mel-

lett. A mólón szálltak, Marie Louise levette pizsamáját és végigheveredett a hajó elülső részén. Az idegen követte példáját, csak Jean maradt vászonruhájában. A delet már régen elharangozták, amikor kiértek a nyílt tengerre, ahol a meleg spanyol szél megduzzasztotta a téglavörös vitorlát és időnkint finom vízport szórt a bent ülők arcára. Jean Léger a legújabb helyi botrányt mesélte, Malou és az idegen mozdulatlanul feküdt. A férfi homloka csaknem érintette a szélben meg-meglobogó barna hajfürtöket, érezte azt a könnyű, finom illatot, mely a habanita és a fiatal test párolgásának keveréke, néha felnyitotta szemét, de a nap elviselhetetlen fényt árasztott és a távoli láthatár felhői mozdulatlanul lebegtek. Nem gondolt semmire, boldog volt Marie-Louise közelében, szerette volna megállítani az időt, mely érzéketlenül futott, mint vitorlájuk a szikrázó tengeren.

Biarritz, augusztus 16.

Malou két napja betegen fekszik. Valószínűleg San Sébastianban hűlt meg a tengeren, de nem vette komolyan a dolgot és másnap este is velünk jött Hoseggorba. Ha a láz nem veszi le a lábáról, észre sem vesszük rosszulétét, olyan ügyesen palástolt el mindent. Tegnapelőtt reggel elszédült, anyja rögtön orvosért telefonált, aki megnyugtatta a megrémült asszonyt és néhánynapos ágybanfekvést parancsolt Malou-nak. Szokott helyemen, az Edouard VII-tel szembenfekvő cukrászdában vártam rá s amikor délig sem jelentkezett, bementem a szálloda halljába, ahol Chevron-nét pillantottam meg. Szerencsétlenségemre én voltam Malou társaságából az első, aki szeme elé került. „A többi léhűtőről régóta kialakult a véleményem, de azt hittem, ön komolyabb és igyekszik lányomat jó irányban befolyásolni. Nem tudom, mit mondana Alexis atya és Georges, ha megtudnák, hogy a tamiéi kolostor vendége hajnalig mulat minden nap, és templomok helyett a tengerparti dancíngokat látogatja.“ Nem válaszoltam, de zavarom olyan erős lehetett, hogy szelíden hozzátette: „Malou néhány nap múlva felkelhet, de

szeretném, ha a jövőben kevesebbet lennének együtt Martinez-ékkel és Monique-kal. Számítok az ön ügyességére.“ Nem tudom, hogyan gondolja Chevron-né a dolgot. Ha Malou észreveszi, hogy el akarom hidegíteni barátaitól, féltékenységre fog gondolni és amennyire ismerem, azértis velük marad.

Két nap óta egyedül élek, még Saint-Jean-de-Luz-be is csak este megyek vissza, hogy Malou-tól távol tisztázzak önmagammal bizonyos kérdéseket, melyeknek megoldása előbb vagy utóbb amúgyis elkerülhetetlen. Minden határozott szándék nélkül jöttem a tenger mellé, nem gondoltam (illetve nem mertem gondolni) arra, mi lesz ennek a kalandnak a vége, és az első napokban is csak a jelen perc kellemességét vagy boldogságát élveztem, felelősség és nyugtalanság nélkül. Reggeltől estig, sőt hajnalig Malou-val és társaságával voltam, holtfáradtan feküdtem mindig le, s ha véletlenül a reggeli szürkületben felmerült a nyugtalanító kérdés, idegesen eltoltam magamtól. De most, hogy egyedül vagyok, állandóan foglalkoztat, még akkor is, ha az embereket figyelem vagy valamit olvasok. Marie-Louise arca úgy lebeg az emberek felett, mint reggelenkint Tamiében a kolostort övező fenyőfákon a köd. Szeretnék valami lényegeset következtetni viselkedéséből, megmérnem minden szavát, jelentőséget tulajdonítok egy mosolynak vagy kézmozdulatnak, utólag a többiek tekintetéből akarom kiolvasni sorsomat,

de mert már túljutottam azon a ponton, ahol még biztosíték ítéletem helyességében, belegabalyodok következtetéseim finom hálójába és tehetetlenül vergődöm benne. Vajjon milyen tanácsot adna Anselme atya, ha itt lenne és megkérdezném? Ha olykor eszembe jut, szégyen fog el, hogy itt élek semmittevő milliomosok, kalandorok és ostobán gőgös nyárspolgárok között, míg ő és a többiek egy pillanatra sem térnek el az embertelenül szigorú élettől. Eszembe jut Malou megjegyzése, amikor Georges-ről beszéltünk megérkezésem estéjén: „Ha azok a szegény barátok nem kerülnek egyenesen a mennyországba, mit várhatunk mi az Istentől?” Napok óta akarok levelet írni Dom Alexisnek, de nem merek hozzáfogni, mert hazudni nem szeretnék, őszintén pedig nem lenne bátorságom mindenről beszámolni. Így inkább Malou-ra gondolok, vagy az itteni életet figyelem érdeklődéssel.

A magányos szemlélő számára Biarritz ebben az időszakban alkalmas fürdőhely, hogy megfigyelhesse a nemzetközi és nagyvilági társaság fejlődési útját a háborúutáni Európában. A vidék változatos szépsége, az enyhe tengerparti éghajlat, mely ilyenkor kedvezőbb, mint a Riviérán vagy az esős bretagne-i parton, a divat nevetéses és zsarnok törvényei minden évben százezernyi idegent vonzanak ide. Idegen embereket, akik felelőtlen gondtalanságban élhetnek és tetszésük szerint választhatják meg tartózkodási helyüket. Franciák, spanyolok, an-

golok, észak- és délamerikaiak, németek, svédek sűrűlnek itt egymást udvariasan vagy előkelő fölényvel. Egyforma szokásokat vesznek fel, közös élvezetekre vadásznak és egy íratlan törvénykönyv szerint élnek. Titokzatos szabály rendeli ki őket délelőttönként a Port-Vieux strandjára, hogy megfürödjenek, ez hajt mindenkit a divatos kis cukrászdába, majd félkettőkor a Palais vagy a Miramar káprázatos luxussal berendezett ebédlőjébe, ahol, mintha összebeszéltek volna, ugyanazokat a fogásokat rendelik, délután a pireneusi kirándulásokra, este dinére a ciboure-i R é s e r v e -be, hogy utána késő éjtszakáig táncoljanak, majd visszatérjenek Biarritzba hatalmas gépeiken. Napok óta figyelem őket itt és Saint-Jean-de-Luzben, s különös gondolatokat keltenek fel bennem életük szinte hajszálnyira pontos analógiájával. A sznobizmus csodája ez: összekeverni a párizsi lapkiadó, a Bond Street-i bankár, az argentinai gabonatőzsdés, a skóciai főnemes egymástól erősen eltérő ízlését, de olyan ügyes adagolással, hogy eredményként különböző fajok és emberek ugyanazt a konyhát követeljék, egyformán rajongjanak a golfért, a tangónál kivétel nélkül ájtatosan húnyják le szemüket és éjjel után ugyanolyan esztelen száguldozással térjenek vissza szállodájukba a Pireneusok nagyszerű útjain. Azt az életet, melyet ezek az emberek itt a baszk tengerparton élnek, aligha lehet franciának nevezni: a bayonne-i jámbor nyárspolgár éppolyan érthetetlenül nézi, mint ahogy

nézne például egy elberfeld-i tisztviselő vagy a burgos-i helyettes polgármester. Ez az élet egyesíti a francia, angol, spanyol és amerikai szokásokat: minden nép elhoz ide valamit nemzeti jellegzetességéből, és még a néger is megnyilatkozik a zenében. A tengerparti élet különös keveréke a francia nő eleganciájának, a spanyol élénkségnek, az angol sportszellemnek, az amerikai nemtörődömnek és az afrikai feketék vad zenéjének.

A kozmopolita szellem évszázadok óta létezik. De valamikor az utazási kedv, az idegen országok meglátogatása azt jelentette, hogy hazai szokásainkat időlegesen levetjük és igyekszünk alkalmazkodni annak a népnek életmódjához és szokásaihoz, melynek vendégszeretetét élvezzük. Ez volt a kozmopolitizmus első törvénye a múlt század végéig. A nagy kozmopolita szellemek büszkén érezték, hogy Itáliában úgy éltek, mint az olaszok és Moszkvában, mint az oroszok. A művelt kozmopolita örömmel vetette alá egyéniségét az idegen ország törvényeinek és szokásainak s érdeklődve figyelte a kis örömeiket és kellemetlenségeket, melyek elkerülhetetlen következményei új életének, amint a kémikus figyeli a megváltozott hőmérséklet hatása alatt átalakuló testet. A háborúutáni kozmopolitizmus ezt a felfogást már avultnak tartja. Az úttörők feltárták minden ország jellegzetes szokását és előnyét: ezekből formálja ki a maga életmódját s természetesnek találja, hogy ugyanaz a légkör vár rá London

ban a néhánynapos szezon alatt, mint Rómában, Kairóban vagy Biarritzban. Igényeit és szokásait épúgy magával viszi, mint golfütőit vagy rakettjeit: New-Yorkból Firenzébe, Buenos-Airesből Deauville-ba, vagy Liverpoolból Nizzába, s természetesnek találja, hogy a biarritzi Palais-ban ugyanaz a kényelem vár rá, mint a londoni Savoy-ban, ugyanaz a konyha, mint a római Excelsior-ban vagy a párizsi Ritzben, ugyanazokat az andalító vagy vérforraló melódiákat hallja, mint Viareggio-ban és Juanles-Pins-ben. A kozmopolitizmus hősi korszaka, amikor a messzi országokból jött idegen egy se diolában utazott holdfénynél Génua és Spezia között, már régen a múlté. Az ember elgondolkodik, amikor a Pireneusok lankás útjain, melyeket ismeretlen sokszínű virágok szegélyeznek, az árnyas fák alatt szüntelenül száguldó autókat látja, amint százkilométeres sebességgel röpitik henye uraikat San Sébastian vagy Pau felé. Eszeveszetten rohannak a csodás tájon keresztül, szemük érzéketlenül nézi a fények játékát és a vonalak szépségét, nem érzik a földből és virágból áradó illatot, mely a baszk tengerpart felett lebeg, kíváncsiság nélkül szelik át a régi pireneusi falucskákat, nem is látják a kanyarulatok mögött rejtőző fabalkónos házakat a platánokkal, és tisztelet nélkül rohannak falusi templomok mellett, melyek tornyaikkal és apró ablakaikkal középkori várakra emlékeztetnek. A pásztor dala egy melankólikus völgyben: ez a dal, mely

évszázadok óta változatlanul zeng, épúgy nem üti őket szíven, mint a magány vagy a szél melódiája. Egy szépnak és kellemesnek katalogizált vidéken időznek, de csak a barométer ingadozása érdekli őket, mely előírja szórakozásukat: golf, bridzs vagy tánc.

A kozmopolitizmus valamikor magasabbrendű életformát jelentett. Kozmopolisz csak néhány művelt nagyurat, nyugtalan lelkű és mély élményekre vágyó művészt fogadott polgárává, akik minden sznobizmus nélkül olvasták az angol, francia vagy német költőket, áhítattal szemléltek egy Giotto vagy Grünewald képet, s mélyen a lelkükbe vették a tájak és emberek képét. Ma Kozmopolisz polgárai ostoba, sivárlelkű emberek, akik csak a börze árfolyamához értenek, a golfhoz és a Rolls vezetéséhez. A hiúság vonzza őket ide, a tetszenivágyás és a féktelen sznobizmus. Nélkülük nem történhet semmi; a jelszó, mely ezt a világot kormányozza: *Ott lenni!* Gazdagsága nem elégíti ki a hájas brazilait, vágyódik Párizs és London zajos örömei után, mindenhol kalandra les és féktelensége nem ismer határt. Ez a vakítóan szőke amerikai nő, aki társaságával szomszédságomban ül, elhagyta Ötödik Avenue-i lakosztályát és átfutja Európát: új párizsi toalettjében jelenik meg a deauville-i lóversenyen, Ascot-ban megmutatja nagyszerű Hermance kalapját, a perzsa sah tiszteletére rendezett vacsorán felteszi gyönyörű gyöngyeit, melyekhez csak nyakának

szépsége méltó és már nem is veszi észre, ha nézik és kívánják. De mit törődik a napnyugtával, mely a baszk tengerpartot aranyozza, a bayonne-i múzeum akvarelljeivel, a havasokban rohanó gaves-okkal és annak a Francis Jammes-nak verseivel, aki húsz kilométernyire lakik, Hasparrenben!

Kozmopolisz hatalmas és nem mindig válogatós klub, mely tagjai számára állandóan új élvezeteket és szórakozásokat keres. Ár lényegtelen! De minden menekülés és mámor hiábavaló: ha téli vasárnap este az ember belép a Place Vendôme-i Ritz-be, ha elmegy júniusban a deauville-i lóversenyre, ha a ciboure-i Réserve-ben vacsorázik velük, megdöbbenve látja, hogy ezeket a luxushelyeket az unalom és szomorúság úgy borítja be, mint a köd, melynek keserű illata összeszorítja a szívet. A föld legszebb tájain valami kegyetlen unalom ejti meg ezeket a tétlen bábokat, s vannak pillanatok, amikor mintha a világ minden szenvedése és nyomora ott táncolna előttük, mint kelet komor bajadérjai. Homályos nyugalanság borzongatja Kozmopolisz polgárait, amikor maguk körül látják azt az éhesszemű, lompos tömeget, melynek részei hasonlóak hozzájuk: emberek, és mégsem ugyanazok. Biarritzban éreztem meg, hogy Anselme atya igazat mondott: az ismeretlen és a mindig-új varázsa nemcsak az élvezetnek, de a szenvedésnek és a titokzatos nyugalanságnak is forrása.

III

Harmadnap délelőtt ajánlott levél érkezett az idegen részére. Marie-Louise meggyógyulásának örömére Chevron-ék vendége volt, s így csak este vette azt észre szobájának asztalán. Az írás ismeretlennek látszott, de rögtön megállapította, hogy a Tamiéba érkező levelet Robert atya irányította Saint-Jean-de-Luzbe, kétszer is áthúzza a kolostori címet, mintha hangsúlyozottan jelezni akarná a közben beállott változást. Az eredeti cím fölé rajzolt betűkkel írta a másikat. „Kitől kaphatok levelet?“, kérdezte magától, amíg a borítékot feltépte. Olcsó sárgás levélpapír került elő, egy ideges kéz nyolc oldalt írt tele sűrű, csaknem olvashatatlan sorokkal, melyek átütöttek a papíron és összefolytak a hátlap szövegével. Amikor az aláírást megpillantotta, meglepetésében felkiáltott, mert Victor Claret abbétól nem várt levelet. A név alatt áthúztak valamit; hosszas vizsgálódás után megállapította, hogy a pap valószínűleg a lakás-címet semmisítette meg, melyet először megadott, mert a kerület száma és az utca nevének három első betűje sértetlen maradt: *XVIIIe ... Mar ...* Kiment a tengerre

néző kis balkónra és a külső villanyfény mellett olvasni kezdte a levelet. Lent zajos tömeg hullámozott a moló és a kaszinó között, estélyiruhás nők, fehérszmokingos férfiak vegyültek a kisváros baszk lakosságával, mely este mindig kiült a betonfalra és hallgatta a Pergola tánczenéjét. Gépóriások futottak San Sébastian és Biarritz felé, a tenger felől langyos szél jött, de a kétnapos eső lehűtötte a levegőt és az idegen néha megborzadt. Ha szeme megfájdult az olvasásban, bement a szobába és végigfeküdt az elkészített ágyon, melyen a külső fény széles sávot vont.

— — — — —

„Bocsássa meg nekem, hogy minden megszólítás nélkül kezdem leveletemet, de nevetségesnek tartom az *Uram* bevezetést és nem írhatom őszintén: *Kedves Barátom*, mert életemben sohasem volt barátom s valószínűleg nem is lesz sohasem. Pedig gyermekkorom óta vágytam valaki után, aki jobban szeret és közelebb áll hozzám, mint önmagam. Ha nem vagyok pap, talán a szerelem helyettesíti ezt az érzést, de csak helyettesíti, mert a barátság zavartalanabb és örökké tartó. Kérdezze meg bárkitől: hány szerelme volt és hány barátja? A szerelemben elég egy ember elhatározása, a másik engedelmes szolga vagy kellemes játékszer, — a barátság két egyforma szellem tiszta összeforrása, s ez az oka, hogy az ember életében legfeljebb egy barát szerepel, végtelen

magasságban kis és nagy szerelmek felett, melyek csak pillanatokig elégitnek ki.

Ön nem barátom, s hogy mégis megírom ezt a levelet, azért történik, mert elviselhetetlenül egyedül érzem magam, és visszaemlékezve a Tamiében eltöltött hónapokra, a sok arc közül mindig az öné tódul elém. Ott állt sorsom határvonalán abban a pillanatban, amikor döntennem kellett őszinteség és áltatás között, véletlen nézője volt egy lélek legbelsőbb válságának, s még ha nem is sejtette, mi megy végbe bennem, — éppúgy mint éjtszakai sétáimról sem volt tudomása, melyekből akkor tértem vissza cellámba, amikor a kolostorban már mindenki aludt — hozzákapcsolódott szomorú életemhez, mely július huszonnyolcadikán fejeződött be. Ezen a napon érkeztem meg Párizsba.

Nem akarom önt gyerekkorommal úntatni, mely olyan volt, mint sok más kispolgári családból származó ember első tíz esztendeje. Álmodozó kisfiú voltam, — a bretagne-i városka, a melankólikus környék: örökös tengeri szél és erdőzúgás, csak kifejlesztette lelkialkati örökségemet — s ha ma visszagondolok arra a korra, érzem, hogy még azt a keserű férfit is, aki ma vagyok, ezer hajszálgyökér köti a régóta halott kisgyerekekhez. Gyakran hangsúlyozzák az ifjúság döntő hatását az ember életére; én azt hiszem, hogy sorsunkat elsősorban a félig öntudatlanul eltöltött, álomhoz hasonló gyerekkor hatá-

rozza meg, nemcsak az ösztönök földalatti elágazásában, hanem értelmi és érzelmi világunk minden megnyilvánulásában. Az ifjúságom egyhangú volt; szülők és tanárok vigyáztak rám, minden utamat kijelölték, a magányos, csendes kislány konok kitartással igyekeztek úgy formálni, hogy később biztos támasza legyen a polgári társadalomnak. Engedelmesen és tisztán éltem: büszke vagyok a tisztaságomra, melyet később sem vesztettem el, de leírhatatlan keserűséggel gondolok ezekre az engedelmes évekre, a nevelők iránt érzett vak bizalomra, mert ma már tudom, hogy életemben sok minden másként történik, ha nem szorítanak merev korlátok közé, vagy ha fellázadok és a magam feje után kezdek el élni.

Tizenhatéves voltam, amikor megismerkedtem egy pappal, Monrozier abbéval, aki abban az időben került Rennes-be, és hatása alatt beléptem a szemináriumba. Ma már nehezen tudnám megállapítani, hogy elhatározásomban mennyi része volt lelkialkatomnak és mennyi Monrozier abbénak. Lelkesedéssel és határtalan érdeklődéssel végeztem el a teológiát — micsoda ártatlan évek voltak! — s még tanárain közepszerűségét sem vettem észre. Később gyakran kísértett a gondolat: ha legalább egy magasabbrendű embert találok, aki a dogmatikát vagy az exegézist nem végecélnak tekinti s nem választja el teljesen az érzelmi neveléstől, ma is Bréal plébánosa vagyok. Ha őszinte akarok lenni, hangsúlyoznom kell,

hogy ezt nem annyira én írom önnek, mint inkább az a
 nemlétező, köddéfoszlott ember, aki voltam. Mert Victor
 Claret teherpályaudvari éjjeli munkás, ha nem is bol-
 dog, amiért nem Bréal plébánosa, sorsával megbékélten
 és nyugodt szívvel vallja: minden káprázatnál és hazug-
 ságnál százszor jobb az egyszerű, szürke valóság. De a
 régi ember gépies gondolkozását még nem sikerült telje-
 sen megszüntetnem, s ezért beszélek néha lélekről, a nél-
 kül, hogy hinnék benne, ezért sajnálom tanítóim téve-
 dését, pedig voltaképpen hálát kellene adnom Istennek
 (ismét a megszokás!), hogy minden így történt. Vannak
 nehéz pillanataim, a szomorúság néha megbénít mindent
 bennem — néhány nappal ezelőtt esti sétám majdnem a
 Szajnában végződött — de ezek csak a hirtelen változás
 következményei s lassan majd elmaradnak, mint farka-
 sok a vágató szán mögött. De mindez lényegtelen s leg-
 följebb azt mutatja, hogy nagyon hiszek tettem helyes-
 ségében, mert nem félek megvallani pillanatnyi csügge-
 déseimet és vívódásaimat. Azelőtt, s még nem is olyan
 régen, Tamiéban, a hallgatást választottam, ami a leg-
 gyávább dolog a világon. Alakoskodtam, meglapultam,
 bujkáltam önmagam és az emberek elől. Micsoda meg-
 könnyebbülés, testi és lelki felszabadulás, hogy nyugod-
 tan, félelem nélkül, de nem is kérkedve leírhatom: Cla-
 ret abbé meghalt, hosszú és kínos betegség után, melyen
 nem segíthetett püspöki dorgálás, büntetés, tamiéi szám-

üzetés, de halálának pillanatában Victor Claret életre kelt, és ha nyomorúságosan is, de csalás nélkül él. Egész életem nyomasztó álomnak tűnt fel abban a pillanatban, amikor reggel megérkeztem a P. L. M. pályaudvarra és elnéztem az ébredő Párizs felett, mely megértően betakar, mint üldözött vadat az erdő.

Tamié. A kolostorban töltött három hónap életem utolsó állomását jelenti, amikor már haldokolt a láng, s kétségbeesetten viaskodtam önmagammal: hátha sikerül visszanyernem azt, ami énemnek, papi hivatásomnak hajtóereje. A hitre gondolok, mely a szemináriumban eltöltött években és az utána következő időszakban még érintetlenül élt bennem, lendített, segített elviselni a nélkülözéseket, melyek kis plébániámon nem hiányoztak. Mikor püspökömnek bejelentettem, hogy valami megrendült bennem és szeretném megszüntetni papi hivatásom és lelkiismeretem (megint egy szó, melynek számomra már nincs értelme, legalább is a lélekkel kapcsolatban) között keletkezett ellentétet, a nélkül, hogy bárkit is megbotránkoztatnék, elképedten válaszolt: „Lehetetlennek tartom, hogy önben megingott volna a hit, pillanatnyi fáradtságról vagy az ördög cseléről van itt szó. Majd valami könnyebb plébániát keresünk, ahol visszatér önbizalma és továbbra is méltó lesz reverendájához.” Meghajoltam döntése előtt, munkámba temetkeztem, de valami megpattant bennem és lassan, észrevétlenül bénító-

lag hatott minden papi tevékenységemre. Büntetések következtek, gyanúsítások, s a végén magam kértem, küldjenek el Tamiéba, ahol majd minden eldől. Májusban, amikor megérkeztem, még élt bennem valami hit, mint apró, hamuval borított parázs a végtelen hómezők mélyén, de minden nappal fogyott és végül csak maroknyi por maradt belőle. Pedig, ha van kolostor, ahol az ember hite meggyógyulhat és lelki egyensúlya helyreállhat, bizonyára nem lehet jobbat találni a tamiéi trappistáknál. Önök nem tudták, hogy naponta hosszasan beszélek Anselme atyával, aki az apát parancsára állandóan rendelkezésemre állt és gyakran még este, completórium után is felkeresett cellámban, mint az orvos a halálos beteget, aki bármely pillanatban meghalhat. Micsoda rendkívüli ember! De nem tudott segíteni rajtam, és egy keserű percében nyíltan fejemhez is vágta: „Önön már csak a csoda segíthet, de Isten csak azokkal tesz csodát, akik hisznek!”

Szeretném vázolni ön előtt a teljes hittől a mai hitetlenségig vezető utat, de egyrészt magam sem tudom pontosan követni az egyes állomásokat, másrészt rendkívül nehéz, majdnem leírhatatlan feladat lenne érzékeltetnem a bennem végbemenő lelki folyamatot. Egy délutáni séta alkalmával érintettük ezt a problémát, s majdnem feltártam ön előtt helyzetemet, de az utolsó pillanatban visszatartott valami érthetetlen félelem,

melynek hiába keresem indítékát. Ha azt mondanám: lelki szárazsággal kezdődött, nem lennék elég pontos, mert külső megnyilvánulásai mások voltak. Ön olvasta a misztikusokat és tudja, hogy a lelki szárazság, a fekete szélesend szörnyű elhagyatottságot és kétségbeesést jelent; az én esetemben éppen az ellenkezője történt, valami megrepedt bennem, de agyam hihetetlen nyugodtan fogadta a változást és szinte kellemes érzés fogott el. Ismeri azt az állapotot, amikor az ember szeretné, ha fájdalom nélkül szétfűrésznék a koponyáját és kicsit kiszellőztetnék agyát, melyet nyomnak a zárt üregben fejlődő gőzök? Ez volt a lelkiállapotom hónapokon keresztül az első válság előtt; de mihelyt hitemet az első karcolás érte, úgy éreztem, mintha az operáció megtörtént volna; a nyomás megszűnt bennem és az volt az érzésem, hogy *könnyebb vagyok*. Amikor nyugtalanság kezdett gyötörni és mindent feltártam gyóntatómnak, aki talán nem is értette meg lelkiállapotomat, már túljutottam azon a ponton, ahol erélyes és gondos gyógy mód még segíthet. Állapotom fokozatosan rosszabbodott, elkövetkezett az a stádium, amikor az orvosok feladnak minden reményt és a beteg tehetetlenül szemléli testének bomlását, melyre megváltás a jótékony halál. Ez már Tamiében történt, a vendégek és az atyák közvetlen közelében. Sem baloldali szomszédom: Pierre Jaillot, sem ön nem sejtették, hogy a csupasz fal kaldoklót takar, aki

akkor tér magához és kel fel ágyából, amikor a többiek elaludtak.

Mindig türelmetlenül vártam a completórium végét, amikor visszavonultunk cellánkba, leoltottuk a lámpát és elmerültünk az öntudatlanságba. Egy óra múlva gépiesen felébredtem, nesztelenül végigmentem a folyosón és a belső kertbe vezető ajtón elhagytam az épületet. Órákig csatangoltam a völgyben vagy a Sambuy oldalán, átéltem multamat, számot vetettem magammal és figyeltem a bennem megszülető új ember minden mozdulását. Néha szerettem volna magammal vinni önt, hogy gyönyörködjék a holdsütötte kolostorban, mely letről ezüstlemezzel bevont játékháznak látszott. De akkori lelkiállapotomban jobban kedveltem a holdtalan, felhős éjszakákat, amikor a völgy szinte elsüllyedt a sötétben és zuhanásában magával rántotta a hegyeket is a kolostorral együtt. Olyan áthatolhatatlan feketeség vett körül, hogy azt hittem, hirtelen megvakultam. Nekitámaszkodtam egy fának, melynek csak törzsét éreztem, szorongva hallgattam a levelek halk zúgását, mely a teljes szélesendben sem szűnik meg, minden idegemet megfeszítettem, hogy sikerüljön észrevennem valami pontot az égen vagy a láthatáron, mintha ettől függne az életem. De a sötétség nem foszlott szét, csak a szívem vert vadul, és elesigázva roskadtam a nedves földre, mely tele volt apró tobozokkal. Meddig feküdhettem ott, nem tu-

dom. Alig emlékszem a visszatérésekre: néha félálomban, holdkórosként tettem meg utamat, néha négykézláb, mintha részeg lennék. Nem egyszer megtörtént, hogy alig feküdtem vissza ágyamba, megszólalt a matutinumra hívó harang. A Tamiében töltött három hónap alatt ezek az éjtszakák jelentették számomra a felszabadulást és az újjászületést. Anselme atya, úgy látszik, észrevehette egyszer sétámat, mert másnapi beszélgetésünk végén me-reven a szemembe nézett és megjegyezte: „Vigyázzon, abbé úr, az éjszaka veszedelmes cinkos, néha még azt is megkísérti, aki nem figyel szavára...” Az a gyanúm támadt, hogy még éjjel is figyelnek és elhatároztam: el-hagyom Tamiét. Az apátnak bejelentettem megmásítha-tatlan szándékomat; Dom Alexis nem ellenkezett, leg-feljebb magában gondolt a középkorra, amikor a kolos-tor börtönébe zárták az engedetlen vagy eltévelyedett szerzeteseket. Szerettem volna öntől is elköszönni, de nem akartam esetleges kérdéseire hazudni és a kényel-mesebb megoldást választottam.

Este ültem vonatra Chambéry-ben s tízórai utazás után megérkeztem Párizsba, viseltes fekete ruhában, kis fiber-táskával és háromszáz frankkal. Negyvenkét éves koromban.

Útközben megismerkedtem valami munkással, akit részletesen kikérdeztem a főváros munkaviszonyairól, mert arra nem is gondoltam, hogy irodában sikerül el-

helyezkednem. Az illető nem sejthette foglalkozásomat (még a papi mellényt is levetettem és nyakkendőt kötöttem), máskülönben nem ajánlotta volna azt a külvárosi teherpályaudvart, ahol három hét óta dolgozom este kilenctől reggel ötig. Munkám embertelenül nehéz, a környezet majdnem kibírhatatlan, de büszkén viselem soromat és vállalom végzetes lépésem minden következményét. Ha az ember elmúlt negyven éves és semmi mesterséghez nem ért, legfeljebb bibliamagyarázathoz és „lelkek vezetéséhez“, boldog lehet, hogy a chapelle-i berakodásnál húsz frankot adnak éjszakai munkájáért. Talán másképp történik minden, ha felszentelés után itt kezdem pályafutásomat s csak később megyek a nép közé.

Nem fogom soha elfelejteni azt a percet, amikor munkába álltam. Képzelden el egy óriási teherpályaudvart, tetős dokkokkal, melyeket sín pár szel át, ahová negyven-ötven üres teherkocsit tolnak be, melyek reggel színig telten indulnak az Északi Társaság vonalain fekvő városokba: Beauvais, Saint-Omer, Amiens, Abbeville, Lille. A cementpadlón, kis jelzőtáblák alatt, a reggel óta összegyűlt áru áll hatalmas sorokban. Hajnalban mind a vagonokban fekszik útrakészen. Nyáron kevés a munkás, mert aki csak teheti, falura megy dolgozni, s ezért minden nehézség nélkül felvettek megérkezésem estéjén. Bevallom, féltem ettől a munkától, de bármilyen nehéz volt is, főleg az első napokban, jóté-

konyan hatott idegeimre, mert megszabadított önmagamtól és minden percemet elfoglalta. Talán megőrülök, ha napokig kell állás nélkül bolyonganom Párizs utcáin, ahol az ember magányosabb, mint a sivatag mélyén; itt vadul belevettem magamat új életembe, összes erőmet és lélekjelenlétemet fel kellett használnom, hogy a nyolevan-százkilós ládákat és hordókat baj nélkül betoljam alacsony targoncámon a vagonba; elég egy figyelmetlen mozdulat és az egész rakomány felfordul. De nagyon óvatosan sem lehet dolgozni, mert a csoportvezetők, akiket mi tisztelettel *főnöknék* nevezünk, tonnára dolgoznak s gondolhatja, hogy nem nyájas szavakkal hajtják a melléjük rendelt embereket. Lihegek, verejtékezem, kifulladás a szörnyű munkában, de elfelejtem Claret abbét és ez a fontos. Ha mindig ládákat kellene a kocsikba tolnom, nem lenne nehéz a munka és közben talán másra is gondolhatnék. Szerenese, hogy nyoleméteres vasrudak is vannak, melyek felsebzik az ember vállát, kátrányos hordók, melyek könnyen lefordulnak a targoncáról és esetleg elrepednek, ami azt jelenti, hogy egy hétig ingyen dolgoztam, kis cementkemencék, melyek a levegőbe emelik az embert, ha nem elég alacsonyan tolja a kocsit, kávé zsákok, melyeket négyesével kell a vagonba szállítani. Sohasem gondoltam, hogy hátrózott tehetségem van az ilyen munkához: a *főnök* ugyan szidalmaz néha és a felügyelő is rámordít, de nem

dobtak ki, mint azt az orosz arisztokratát, aki rongyos frakkban jelent meg minden este és a napokban összehőtt egy porcelláncsempét.

Éjfélkor félórás szünetet tartunk. A dokk végén kis szoba van, ahol az ember teát főzhet magának, felmelegítheti ételét és megeheti a szálkás deszkaasztalon. Ezt a helyiséget télen vaskályha fűti, mert a loholásban kiizzadt ember megfáznék pihenés közben. Kicsit félek a téltől: ilyenkor augusztusban kellemes a nyitott dokk, de nem tudom, hogy bírom ki a szeles januári éjtszakákat, amikor a szél mindent átjár és a párizsi havas eső az ember arcába vág. Társaim között van egy lengyel fiú, aki már három éve dolgozik itt és nem történt soha semmi baja. Huszonhat éves korában az ember többet elvisel, mint negyven után, de jelenléte valahogyan megnyugtat. Egy csoportban dolgozom vele, ha látja, hogy nem bírom a terhet, leteszi targoncáját és segít, moreosan, néha csaknem durván, de minden harag nélkül. Csak keresztnevét tudom, mert itt a Chapelle-en ez is elég a *főnökeknek*. Olyanok vagyunk, mint a kutyák.

Körülbelül húszan dolgozunk ebben a dokkban: van köztünk három orosz kommunista, két német emigráns, bukkott magyar bankár, állástalan cseh zenész (a szállodában mellettem lakik s minden délután valami olyan szomorú melódiát játszik, hogy a szívem elszorul), lengyel vas munkás. Francia csak kettő van rajtam kívül, mert a

bér olyan alacsony, hogy inkább a munkanélküli segélyből élnek. Időnkint razzia van, elvisznek néhány sötét alakot, de mindig akad a helyükbe még sötétebb. Gondolhatja, mit jelent ebben a környezetben élni: nehezebb, mint maga a munka. Nincs erőm a félórás szünetet társaimmal együtt tölteni, leheveredem kint egy kávézsákra és alszom keveset. Éjfélről reggel ötig gyorsabban telik az idő, gépiesen dolgozunk s csak akkor vesszük észre, hogy elfáradtunk, ha a *főnök* nem talál valamilyen ládát és állnunk kell.

Már szürkül, amikor hazafelé indulunk a Boulevard de la Chapelle-en, mely ebben az időben teljesen kihalt. A közelben, sötét mellékutcában, lebújféle kávé mérés van, ahol forró kávét lehet kapni és friss süteményt. Az egész üzlet nem nagyobb az átlagos szobánál; két pléhvel borított asztal és négy lóca az egész bútort. Nem tudom elképzelni, hogy férünk el benne annyian, s miért sajnálja a tulajdonos a villanyt: mindig kormos petróleumlámpa ég, az arcok betegesen sápadtak, nem beszél senki, valami szörnyű bűz úszik a levegőben, a kávé illata keveredik az emberi test kigőzölésével és a falak penészes szagával. Kezdetben attól féltem, hogy mindent kiokádok, zsebkendőmet állandóan az orrom előtt tartotam, de lassankint megszoktam a félhomályt, a szórtan embereket, a bűzt, már régen kiittam kávémat, de csak ülök a többiekkel és legszívesebben a helyszínen elalud-

nék. De új emberek jönnek, fizetünk, kikászálódunk a helyiségből és mindenki indul a maga útjára. Szállodám a Montmartre csendes lejtőjén van, a pályaudvartól húsz percre. Piszkos utcákon megyek végig, melyek sötét, összezsúfolt házaikkal jelzik a környék lakóinak vi gasztalan szegénységét. Olykor még találkozom a rongyszedők csapatával, akik kampós botokkal turkálnak a házak elé kirakott szemétben, a földretett karbidlámpa megvilágítja fürkésző arcukat s az értéktelen limlomok hamuval és ételmaradékkal kevert múzeumát. Akkor dolgoznak, amikor a legtöbb ember alszik, sötétben jönnek elő, s mihelyt a láthatár felett megjelenik az első sápadt sáv, eloltják lámpájukat, eltűnnek, mintha a hajnal elnyelte volna őket. A Sacré-Coeur harangja hatot üt, amikor kis manszárd-szobámban ledobom magamról ruháimat. Délután kettőkor, háromkor ébredek fel, de sokáig tart, amíg mély álmomból teljesen magamhoz térek. A ferde kis ablakon napfény tűz be, alig hallatszik fel az utcai lárma, kicsit szédülök, amikor felkelek. Nem merek a tükörbe nézni, de ez csak ideges félelem.

Nem érintkezem senkivel. Délutánonkint otthon ülök és olvasok, vagy az utcákat járom céltalan összevisszaságban. Ha a magány nagyon fojtogat, beülök valami külvárosi moziba (azelőtt sohasem jártam) és megkönynyebbülök. Lassankint majd leszoktatom magam az ilyen mámorokról is, mert nem az a célom, hogy elfussak a

valóság elől, hanem hogy tisztán lássam. Rájöttem valamire: nehezebb elviselnünk önmagunkat, mint az életet. Az embernek ilyen gondolatai támadnak a chapelle-i pályaudvaron, amíg cukrosládákat rak egy vagonba és ötven méternyire negyedóránként expresszvonatok robbognak Amszterdam vagy Berlin felé. Az életet valahogyan csak elviseljük, de a bennünk élő második ember, aki folyton kérdez, követel, kínoz, elviselhetetlen. Ha lehetne, titokban megmérgeznők.

Mit hoznak számomra az elkövetkező évek? Minden nappal öregebb leszek, mások ebben a korban biztos pozícióban ülnek, s én remegek, hogy fel ne borítsak egy hordót, mert akkor vége a nyugodt életnek. Hatszáz frank nem sok pénz egy hónapban (még szerencse, hogy vasárnap éjjel is dolgozunk!), de egy magányos ember megél belőle. Igényeim nincsenek, sohasem voltak szenvedélyeim, a hústalan trappista étrend éppúgy kielégített, mint itt a tejberizs vagy a zöldségleves, melyet magam főzök gázresómon. Az életet könnyebb elviselni, mint önmagunkat.

Nem tudom, mit hoz számomra a jövő, de egyet mondhatok: semmi körülmények között sem térek vissza egyházmegyémbé. Claret abbé meghalt s csak csoda támaszthatja fel. De nem hiszek a csodákban. Rennes-ben valószínűleg mint szökevényt, *fugitivust* kezelnek, de helyesebb lenne, ha halottnak tekintenének. A hit

teljesen meghalt bennem, régi énemnek már emléke is alig él.

De nem akarom önt zavarni ezekkel a dolgokkal, talán nem is helyes, hogy egy kolostorba küldöm ezt a levelet. Nem írtam rá a feladót, betűimet is megváltoztattam, nehogy az apát vagy Robert atya megtudja, kitől jön és megsemmisítse, mintha lepratáborban adták volna fel. Leküzdhetetlen szükségét éreztem, hogy valaki előtt megmutassam magam s mert senkim sincs, önt választottam. Ne imádkozzék értem, ne akarjon segíteni rajtam, nincs semmi értelme. De ne feledje el, hogy ahol az ima és a szájalom már hasztalan, a szeretet még mindent megmenthet.“

IV

— Biarritz, Casino Bellevue. Lassan hajtson, mert sok időnk van.

Lauverjat, a sofför, becsukta a hatalmas, bárkaszerű autó ajtaját, elhelyezkedett a kormány mögött és elindította a gépet. Chevronné még kihajolt az ablakon és odaszólt lányának, aki az *Edouard VII* kapujában állt az idegennel:

— Nem lenne jobb, ha velünk jönnének? Majd elszakítod a ruhádat vagy bekened magad valami olajjal s szépen visszafordulhatsz...

Marie-Louise nem is hallotta az utolsó szavakat. Anyja magyarázólag fordult Cécile de Pléville felé:

— Roppant büszke az autójára s csak akkor ül be az én öreg batáromba, ha köves úton megyünk valahová s velünk kell jönnie.

— Malou egyszerűen azért nem jön velünk, mert az előadás után még Biarritzban akar maradni lovagjával s ha az Auburn nincs vele, ezt nem teheti meg. Mert bennünket igazán nem visznek el táncolni...

Cécile de Pléville, a Chevron-család „beltaagja“ még lánykorából ismeri Chevronnét, aki talán nem is tudna

élni öreg barátnője nélkül. Párizsban együtt járnak a kiállításokra, a Salle Pleyel hangversenyeire és a Comédie Française-ba, évek óta együtt töltik a téli szezont Chamonix-ban vagy Cannes-ban, a nyarat Saint-Jean-de-Luz-ben, bridzselnek, sétálnak, a fürdőhely vendégeit és fiatalságát bírálgatják. André de Chevron örül, hogy feleségét valaki elszórakoztatja, de hóbortosnak tartja a vénlányt és időnkint szúr egyet rajta. „Cécile, — mondta egyszer neki Malou jelenlétében — ha maga véletlenül nem léteznék, ki kellene találni.“ S ha összetalálkozik vele a Monceau-park előtt, udvariasan köszönti, de nem állhatja meg, hogy valami komisszást ne mondjon szégyenre: „Maga mindig csak a feleségemhez jön. Egy-szer én is szívesen látnám barátságos rögeszmecekre.“ Cécile-nek van érzéke a humor iránt és sohasem haragszik meg.

— Amióta Malou felkelt, — válaszolja Chevronné — minden este a hallban olvas vagy a tengerparton sétál barátaival tizenegy óráig. Csak táncolja ki magát alaposan egy hétre.

Hátranézett, de nem látta lánya zöld kocsiját. Marie-Louise most indult el, kerülőúton, hogy véletlenül össze ne találkozzanak a két Martinez testvérrel vagy Jean Légerrel. „Szeretném, ha ma este egyedül maradnánk. Tizenegyor Mamák szépen visszajönnek, remélem, nem botlunk ismerősbe, s ha igen, csak bízsa rám a dolgot“.

Amíg Guétharyn át Biarritzba érnek, az idegen százszor is megméri, darabokra szedi, össze-vissza forgatja ezeket a szavakat, mert szeretne már tisztán látni ebben a különös szerelemben, melyről néhány nap óta Martinezők és a többiek rejtelmes mosollyal beszélnek. Kétségtelen, hogy Malou nagyon megváltozott betegsége alatt, de ő nem tudja követni ennek a változásnak földalatti útjait és szeszélyes kacskaringóit. Az elmúlt napok alatt sok mindenről beszéltek, Marie-Louise lelke néha megnyílt előtte, mint titokzatos korall-kagylók, pillanatokig az volt az érzése, hogy a benne támadt szenvedély visszhangot keltett a lány szívében, de erről a dologról sohasem beszéltek, mintha magától értetődő lenne, vagy ellenkezőleg: szóba se jöhetne. Boldog, felhőtlen napok voltak, mint a tengerparti ég, mely gazdagon ragyogott felettük, de esténként, amikor visszakísérte Marie-Louise-t a szállodába s utána magára maradt, nyugtalanító feszültség ülte meg a tájat. „Mi lesz ennek a vége?” Nem felelt az állandóan feltoluló kérdésre, nem is tudott volna felelni. Elgondolkozva nézte balkonjáról a sötétkék tengert, mely békésen aludt az öbölben, és a villámló láthatárt. Ugyanakkor Malou álmatlanul figyelte a fények játékát szobájának falán, ledobta magáról még a könnyű pikétakarót is, mely égette fiatal testét. Anyja már régen aludt, amikor ő hátonfekve, feje mögött összekulesolt kézzel Georges barátjára gondolt. „Ha nem szeretne,

nem lenne itt. De mikor fogja meg a kezem és mikor csókol meg? Különös, különös egy ember...“

Amíg befúródnak az alkonyi tájba, mely símulékonyan összecsucódik mögöttük, az idegen ezt a fínom, öntudatos kezet nézi a kormánykeréken. Az opálgyűrű néha megcsillan a biztosító lámpa erőtlen fényében, mint a szentjánosbogarak az utat szegélyező fák között. Az autó halkan fut a néptelen országúton, a távoli fények már Biarritz jelei. Balra, a töltésen túl az óceán csapdossa a fehér sziklákat, melyek ilyenkor este a jégkorszak megmerevedett szörnyeit idézik fel, kis fenyőerdők következnek eldugott villákkal, a villamos sínei kétszer is metszik az országutat, azután a gép már Biarritz külső házai közt fut. Néhány perc még és bekanyarodnak a Place Bellevue-re, ahol három egyenruhás ember rendszeti a San Sébastianból, Hoseggorból, Bayonneból érkező autókat. Az ívlámpák vakító fényében gőgös soffőrök, ideges nők, amerikai milliomosok engedelmeskednek a parancsnak, mely gépüket a négyes sorok üres helyeire vezényli, angol és spanyol szó vegyül a franciával, a műsorárusok kiáltozását elnyomja az estélyiruhás, frakkos tömeg moraja.

A faberakásos előcsarnokban alig lehet mozogni és az idegen kénytelen Marie-Louise-ba karolni, nehogy elszakadjanak egymástól. Sohasem látta még ilyen szépnek a lányt: a sárga mousseline-ruha kiemeli ideges karesúsá-

gát, mely megmagyarázhatatlan varázst kölesönöz lényének, a naptól barna arc érzékenyen tükrözi a csillárok tompa fényét, a szemek, a nagy meleg szemek kérdőleg néznek rá, de a száj néma marad. A könnyű ruhán át érzi testének melegét és azt a könnyű, finom remegést, mely belső lényünk kirezdülése. „Mama és Cécile néni már biztosan a teremben vannak és nyugtalankodnak késésünkért.“ „Rögtön ott leszünk mi is“, válaszolja, de gondolata máshol jár.

A gyöngyökkel kirakott mór-stílusú teremben Chevronné a felvonuló előkelőségeket mutatja barátnőjének. „Előttünk jobbra, abban a szörnyű lila ruhában Polignac márkiné ül, mellette angol unokahúga, Kitty Hayward. Malou egy intézetben volt vele Champéryben. Láttad azt, aki most mellettünk elment? Murat grófnő. A férje Viareggioiban udvarol olasz színésznőknek, de őt sohasem lehet idegen férfival látni. Azt mondják, megközelíthetetlen. Az a keményarcú férfi a második sor végén Aldous Huxley. Tavaly együtt olvastuk Chamonix-ban egyik regényét. Tudod kivel beszélget?“ „Nem Giraudoux-val?“ „De igen. Emlékszel az *Amphytrion* 38-ra? Azt hiszem, hármasan néztük meg Andréval. Hanem ezek a gyerekek már igazán itt lehetnének. Mindjárt kezdődik az előadás és elmulasztják az első számokat.“

A zenészek már elfoglalták helyüket és mintha a közönség elhalkuló, majd felerősödő moráját akarnák

kísérni, gondterhes arccal hangolgatták szerszámaikat. „Csakhogy itt vagytok, már azt hittem, valami baj történt. Van műsorotok?” Alighogy leültek, a terem elsötétedik, a zúgás elhalkul, majd teljesen megszűnik. A karmester jelt ad pálcájával, a bordófüggöny fenyegető lassúsággal szétmegy és a táncest megkezdődik.

A díszlet sevillai utcarészletet ábrázol, balkónos házzal, szökökúttal, a XVII. századi spanyol festők modorában. Argentina egészen oldalt áll, az első pillanatban alig lehet észrevenni. De a zene első taktusaira előrelép, könnyedén, utánozhatatlan bájjal és érzéki mozdulattal. A fényszóró rámered és az egész tánc alatt követi vörös sugarával, mintha üldözné. Termetét még megnyújtja a fekete csipkeruha, mely a zárt gallértól szorosan símul testéhez a csípőig, majd lágy vonalakban hull le, s ameddig mozdulatlanul áll, még cipőjét is eltakarja. Az arc, a fénylő fekete haj árnyékában végtelen büszkeséget fejez ki, egy csodálatos nő hideg fölényét, de néha átsuhan rajta a magányos lelkek szomorúságának árnyéka és ilyenkor a nézők szívét is összeszorítja valami különös érzés, sejtelem. Marie-Louise a műsorra pillant: *Jota valenciana, musique de Granados.*

A *jota* valami pattogó, élénk zenét ígért, de néhány ütem után kiderült, hogy a ritmus közelebb áll a sevillai *malaguena*-hoz, mint az északi tartományok szédítő zenéjéhez: a hangsúly a *valenciana*-n volt. A melódia bárso-

nyos lágysága és fojtott érzékisége a meleg spanyol szel-
let idézte fel, mely egyik tartományból a másikba kergeti
a finom homokot, végigfut a Földközi-tenger partján
egészen Genuáig, fojtogatja a tüdőt és verejtéket gyön-
gyöztet a homlokra, Az álom, a vágy, a hare és a halál
melódiája szállt a nézőtér felett. Olyan csend volt, hogy
mindenki hallotta szívének riadt dobbanását. S Argen-
tina táncolt, fülledt érzékiséggel és mégis derült tiszta-
sággal, tánca a perditák vonaglására emlékeztetett, de
mozdulataiban fiatal szűzek ártatlansága tükröződött.
Majd a castagnéták játéka kötötte le a terem figyelmét:
a két kopogó szerszám alattomosan versenyre kelt a zene-
karral, megzavarta, megfélemlítette és erőszakos zajával
maga alá gyűrte. A zene elhalkult, mintha tehetetlenül
megadná magát, s most elkezdődött a sarkok és a castagné-
ták cinkos párbeszéde: lassan, vontatottan, mint a sze-
relmesek hajnali suttogása, azután mindig gyorsabban
és gyorsabban, hogy végül haragos, fenyegetésekkel telt
vitatkozásba törjön ki, melybe beleszól a dobok és trom-
biták zaja. A ritmus meggyorsult, minden eszeveszetten
kavarogni kezdett, a fekete árnyék megvonaglott, mintha
tört szúrtak volna a hátába, és a hirtelen beállott csend-
ben csak a castagnéták kopácsolása hallatszott néhány
pillanatig, halkan, erőtlenül, mint a távolodó vonat zaja.
S máris felhangzott a taps, önfeledt lelkesültséggel. Ar-
gentina mozdulatlanul állt, sápadtan, szinte farkas-

szemet nézett a közönséggel, amíg a függöny össze nem csapódott.

A csillárokat nem gyújtották fel, hogy a fény ne zavarja meg a terem hangulatát. Marie-Louise suttogva mondta: „Figyelje meg ezt az elkényeztetett közönséget, teljesen a tánc hatása alá került“. Az idegen homloka majdnem érintette Malou haját: „Hálás vagyok magának ezért az estért“.

Rövid szünet után a *Danse gitane* következett. Argentína közvetlenül a zenekar előtt állt abban a pillanatban, amikor a függöny kettévált, s most mintha valamtől megijedt volna, két hatalmas szökelléssel szinte eltűnt a színpadról. A háttérben állt, félig árnyékban és mozdulatlanul várt valamire. Rikító piros ruhájában, mely mély kivágásával és felhasított oldalával ellentéte volt az előbbi méltóságteljes fekete öltözeteknek, vörös rózsával a hajában, az örök nőt testesítette meg, aki rugalmasan, éles körmökkel és villogó szemmel vár áldozatára, könyörtelen, érzéketlen, kegyetlen. A zenekar megszólalt, álmosan, kéjelgő lassan, mint amikor a párdue lustán nyújtózkodni kezd, és a vörös bestia megmozdult. Minden mozdulata, diadalmas fiatalságának minden lépése az ősanját idézte fel, aki romlásba vitte az első férfit és mérget csepegtetett a késői utódok vérébe: kilépett a homályból, a reflektor fényében megindult a nézők felé, majd táncolni kezdett. Lassan, fenyegető komorsággal,

mint ahogyan a fák hajladoznak a távoli vihar szelére. Lába merészen kivillant és szinte külön lénnyé vált, ingerelt, csábított, felébresztette a szunnyadó vágyat, csipője álnokul ringott és szeme szikrákat szórt a férfiak felé. A tánc meggyorsult, a piros topánkák sarka ideges katonagátásba kezdett, melyre mintegy visszhang volt a castagnéták türelmetlen kopogása, hátravetette fejét, büszkén, öntudattal, testének vonala a kifeszített íjra emlékeztetett, mely minden pillanatban megpattanhat, és amikor kezét a csipőkhöz vitte, cigányos kötekedéssel, a zenekar hegedűi élesen fölsikoltottak, mint a vágy. Minden kis mozdulata, testének minden része szinte felkínálta magát: „Gyertek, a tiétek vagytok, a tiéd is, a tiéd is, mindegyiké!” Ezt érezte a vonagló, érzéki láb, a nyugtalan csipő, a felsőtest állati karesúsága és arcának gazdag játéka. De még a legszemérmetlenebb felajánlásban is volt valami leírhatatlan megvetés, az erejét érző nő fölényes biztonsága, mely megbénítja a vágyat és összezavarja a győzelmében már biztos férfit, mint valami váratlan és kivédhetetlen esel. Most hirtelen megállt, közvetlenül a zenekar fölött, diadalmasan végignézett a termen, kitépte hajából a rózsát és vad mozdulattal a nézők közé dobta.

Utána híres száma, a *Bolero* következett, majd Sarasate *Habanerája*, de a nézőtér még mindig a *Danse gitane* varázsa alatt volt. Az idegen azt a különös fojto-

gatást érezte torkában, mely a temetőben ragadja meg az embert, arca lázasan égett és nem mert Marie-Louise de Chevronra nézni. Mostani lelkiállapotában rejtelmes vonatkozásokat sejtett különös szerelme és a tánc között, nyugtalanság futott át rajta, de nem volt ideje, hogy foglalkozzék vele, mert a csillárok kigyulladtak és a község zsibongása elterelte figyelmét önmagáról. Malou odafordult hozzá és halkán:

— Legyen szíves telefonáljon a *Paradis*-ba, hogy tartsanak fel kettőnk részére egy asztalt, lehetőleg nem messze a parkettől. Tizenkettő előtt ott leszünk.

A telefonfülke előtt várnia kellett. Nézte a hullámzó tömeget, a nők toalettjeit, s hirtelen az az érzése támadt, hogy valaki figyeli. Körülnézett, de nem látott ismerőst, s már megnyugodott abban, hogy tévedett, amikor közvetlenül a bejárat mellett, a kitárt ajtó homályában megpillantotta azt a férfit, aki egy júliusi délutánon a szívébe látott. Az egész olyan váratlanul történt, hogy nem is volt ideje kétkedni érzékei helyességében: tisztán látta Anselme atyát, de nem tudta megállapítani, vajjon a nyaknál kezdődő fehérség szerzetesi öltönyének színe-e vagy a frakking villogása. S ha egyszerűen csak látta volna a tamiéi szerzetest, könnyen megnyugtathatná magát: káprázott a szeme; de tisztán érezte, hogy az a férfi, aki húsz lépésről mereven nézi, sötét, bántóan éles szemekkel, ugyanaz, mint aki azokat

a felejtethetlen szavakat mondta a vízmosás mélyén. „Biarritzban annyit költöttem vacsorára, amennyiből ötven szegényt gazdagon meg lehetne vendégelni. Nos, ha leülök a cintányér elé este a refectóriumban és meg-eszem a sűrű levest meg a darabka sajtot, nem hiányzik sem a porcellán, sem az ezüst, sem a kaviár...“ Oda akart rohanni, de alig tett néhány lépést, a szerzetes eltűnt, mint fent a hegytetőn az árnyas fák között. A szünet végét jelző csengő megszólalt, s ő még a telefonálásról is elfeledkezve, kábultan visszament a terembe.

Tágranyílt szemmel nézte Argentina táncát, hallotta a felhős spanyol melódiákat, de gondolata máshol járt, és mintha félálomban lenne, tehetetlenül figyelte érzékei zsibbadását. Nem látott semmit az *Andalouse sentimentale*-ből és Turina dallamos *Tango*-jára is süket maradt a füle. Csak akkor tért magához kábultságából, amikor elkezdődött az utolsó szám, a fekete spanyol táncosnő hátborzongató produkciója: *Danse pour chasser les mauvais esprits*. A zene első ütemeire megfogta Malou kezét, mely a karosszék támláján pihent és csak akkor engedte el, amikor a függöny összecsapódott.

Megint az a fekete ruha volt rajta, mint az első szám alatt. A fényszóró most nem világította meg magas alakját, mely szinte beleveszett a sötétbe; de a tánc alatt egymásután kigyúltak a rivalda tompa fényei és hátrább szorították a fenyegető árnyakat. A zene nagyszerűen

érzékeltette a rossz szellemek közeledését, időnkint fel-
 erősödött, majd riadtan elhalkult, mintha a magányos
 lélek remegését akarná kifejezni. Eljött az esti óra, ami-
 kor a kísértetek megostromolják azt, aki retteg a sötét-
 től, amikor kósza árnyak ijesztenek az őszi szél kísé-
 rete mellett, amikor hasztalanul menekülünk egyik szo-
 bából a másikba, valaki mindig a hátunk mögött áll és
 megbor zadunk hideg lehelletétől. Kiáltani kellene, de a
 hang megakad a torokban, gyertyát gyújtani vagy fel-
 csavarni a villanyt, de a remegő kéz alaktalan tömeget
 érint, síkos testeket, hideg tárgyakat. Argentina lassan
 forogni kezd önmaga körül, a félelem, mely a félhomály-
 ban is lerí arcáról, valami vad elszántságba megy át,
 ingerlékeny lesz, feldühödik, sarkának kopogásával
 akarja elűzni a körülötte nyüzsgő gonosz szellemeket,
 toporzékol, mint a dührohamba esett örvült, akinek tehe-
 tetlenségénél csak haragja nagyobb, olyan szédítő gyor-
 sasággal pereg, hogy a kigyulladt reflektorfényben arca
 nem is látszik. A zene vijjogó hangjai, a kürtök és a do-
 bok fülsiketítő zaja még aláfestik a táncoló örvény fék-
 telenségét, a szellemek utolsó ostromát és kétségbeesett
 erőlködését. Mint egyetlen lélek, az egész terem vissza-
 fojtott lélekzettel figyel a küzdelmet, mely pillanatok
 alatt eldől. Argentina váratlanul megtorpan, mintha vil-
 lám sujtotta volna, halálsápadt arca még rémületet fejez
 ki, de szemében már a győzelem ittasultsága csillog, és

vad mozdulata elől eszeveszetten menekül a gonosz szellemek légiója.

A lámpák kigyúltak. Percekig zúgott a taps. A spányol táncosnő mozdulatlanul áll a leeresztett függöny előtt, mintha még nem tért volna magához a szörnyű küzdelem után, vad tekintete, érzéki alakja Goyát és Albenizt idézi fel: a harcot, az álmot, a vágyat és a halált.

— Ez a nő többet ér, — súgja Cécile de Pléville barátnője fülébe — mint Biarritz összes démona. — Látad milyen megvetően nézett erre az éhes farkascordára?

Chevronné bólintott és az idegenhez fordult:

— Azt hiszem ilyent nem látott Tamiében. Mindenestre maradandóbb élmény, mint a kaszinó meztelen táncosnői és a dancingok érzéki számai.

Ez a megjegyzés már a fiatalok most következő szórakozására vonatkozott. Mert bár Chevronné nem tiltakozott az előadás utáni szórakozás ellen, lénye ösztönösen idegenkedett azoktól a hajnalig tartó táncolásoktól, melyekből Malou holtfáradtan és ugyanakkor égő arccal jött mindig haza. De azok az idők, amikor lánya összeszorított ajakkal engedelmeskedett, már messze voltak. „Ez az anyák sorsa, — szokta mondani Cécile-nek — álmatlanul virrasztunk kis ágyuk mellett, ha valami bajuk van, és amikor felnőnek, ezek a nyugtalan éjtszakák

megint visszatérnek. Néha irigyellek, hogy nincsenek gyermekeid, akikért remegned kell. André többet jár a levegőben, mint a földön, Malout mindennap szerencsétlenség érheti gépével és még a szegény Georges is nyugtalanít, ha sápadt arcára gondolok.“

— Mama, mi itt maradunk Biarritzban. Nem táncoltam tíz nap óta. Magukat Lauverjat szépen hazaviszi. Ne nyugtalanodjék miattam, kettőkor otthon vagyok.

Chevronné szótlanul engedelmeskedett, csak Cécile néni dünnyögött valamit a mai lányokról, de Malou úgy tett, mintha nem is hallaná, ami még jobban felbosszantotta a vénkisasszonyt. Mikor a fekete Minerva eltűnt szemük elől, Marie-Louise így szólt:

— Menjünk sétálni a tengerpartra. Annyira a tánc hatása alá kerültem, hogy megfájdult a fejem. Az autót nyugodtan itt hagyhatjuk, lezártam.

Egész Biarritz a Promontoire de l'Atalaye körül nyüzsgött. Ismerőssel nem találkoztak, de mintha összebeszéltek volna, továbbmentek, a fárosz irányába, ahol a fenyvesek között, közvetlenül a tenger mellett a legnagyobb pompával épített villák fekszenek. Összebújt párok és magányos sétálók jöttek velük szemközt, azután azok is elmaradtak, csak a világítótorony kévéje világította meg szabályos időközökben arcukat, és a biarritzi sziklák mellett mindig nyugtalan tenger zúgása hallatszott. Az idegen belekarolt Malouba és megfogta kezét,

mint a *Rossz szellemek* tánca alatt. Meg akart szólalni, tudta, hogy eljött a pillanat, amikor egész sorsáról döntene, de élvezte a csendet, mely után élet vagy halál következik. A vándor érez így este, ha fáradtan kivilágított ház elé ér, és nem tudja, mi vár rá a fehér falak mögött. Azután elkövetkezett az a pere, amikor meg kellett szólalnia.

— Emlékszik még Malou, mit feleltem magának Tamiében arra a kérdésre, hogy örökké ott akarok-e maradni?

Megállt s a nélkül, hogy elengedte volna a lány kezét, komolyan a szemébe nézett. A válasz nem váratott magára:

— A fejemben járt, mielőtt kérdezte volna, s ha egy pereig még néma marad, én kérdezem magától. „Amíg valaki nem csábít el, itt maradok.“ De nem így történt, mert senki sem csábította el.

Mosolyogva mondta az utóbbi szavakat. Válasz helyett az idegen elengedte a kezét, átölelte és megcsókolta. Minden elsüllyedt körülötte, a fárosz hirtelen megvakult, a tenger elaludt, mint valami engedelmes kisgyerek, még önmagát sem érezte, csak az a végtelen jó, tiszta érzés járta át, mely néha álmunkban lágyan elborít és mindenért kárpótol. Az volt az érzése, mintha valaki mindkettőjüket felemelné és szédítő gyorsasággal repítené a csillagok felé. Nem gondolt senkire, egész

multja szétroslott, minden emléke megsemmisült, örökös nyugtalansága eltűnt, mint a nyári pára a levegőben, de mint illatos gyümölcsök fejedelmi ízét, érezte Marie-Louise de Chevron csókját. Ha a tenger átsap felettük és örökre fogvatartja őket mély ölében, talán nem is vesszik észre a halálos pillanatot.

Meddig tartott ez a végtelen szédület? A világítótorony sugara szemükbe vágott, a tenger felébredt, mint diadalmas légió kürtje: megszólalt az élet s ők magukhoz tértek. De Tamié, Robert atya és még Anselme atya is távolabb voltak, mint a láthatár felett pislákoló kis csillag. Hosszú idő telt el, amíg az idegen megszólalt:

— Amikor megpillantottam magát Robert atyával a kolostor feletti ösvényen, valami szívenütött és attól a perctől kezdve tudtam, hogy vége a nyugodt kolostori életnek. Vissza akartam utasítani a meghívást, azt hittem, kötelességem ez önmagammal szemben, de mégis elmentem a kastélyba. S ha tudná, mennyit tépelődtem a maga utolsó szaván: „A vizontlátásra!” Most boldog vagyok, de nálam a boldogság rövid ideig tart, mert csak az önfeledtség pillanataiban szakadok el énemtől. S ez az *én* természeténél fogva tépelődő és szomorú.

— Ezt mindig éreztem magán. De mi az oka ennek a szomorúságnak?

— Nem tudom, csak arra emlékszem, hogy gyerekkoromtól kezdve azok a dolgok vonzanak, melyekben

több a bánat, mint az öröm. Látja, már most is arra gondolok: mi lesz ebből az érzelemből, mit keres egy szegény, messziről jött idegen, akinek nyugtalanságán kívül semmije sincs, Marie-Louise de Chevron mellett?

Magához szorította a lányt s szája úgy hullt a másik szájra, mint elalélt test a szédítő örvénybe, mely ellenállhatatlanul magával rántja.

Éjfél már elmúlt, amikor a zöld Auburn megállt a *Paradis* előtt felsorakozott autók mellett és két utasa kiszállt. Ez a táncoshely a mult nyár óta az egész baszk tengerpart legdivatosabb szórakozóhelyének számított, és a méregdrága árak a helyett, hogy elriasztották volna a közönséget, még csábítólag hatottak. Kétségtelen: argentiniai és amerikai zenekara kifogástalanul dolgozott, s maga a nyitott helyiség is kielégített minden igényt, de a legnagyobb szenzációt valami más jelentette.

— A tiszta művészet után — mondta Malou az idegennek, miközben az autót lezárta — most valami mást fog hallani. Remélhetőleg fenntartottak részünkre egy asztalt. Milyen nevet mondott?

A másiknak ebben a pillanatban jutott eszébe, hogy Anselme atya érthetetlen jelenlététől megzavarodva, elefejtett telefonálni. De hogy értesse ezt meg Malouval? Előlről kellene mindent elmesélni, s ha még előtte is rejtélyes az a találkozás a Tamiéba vezető hegyiúton, mi-

lyen hatást tenne a lányra. Pierre Jaillot-n kívül, soha senkinek sem szólt róla, megtartotta magának, mint valami végtelenül értékes ereklyét, mely a felismerhetetlenségig elfakulna a levegőn. Most, ebben a pillanatban és ebben a környezetben árulja el? Malou azt hinné, megőrült és segítségért kiáltana. De ha nem meséli el a találkozást, Anselme atya ma esti feltűnése teljesen érthetetlen. Mindez egy másodperc alatt villant át rajta.

— Nem tudtam telefonálni, de talán még kapunk asztalt. Majd egyszer elmondom, mi akadályozott meg.

A neonfénnel kivilágított bejárathoz értek. Malou megállt, kérdő tekintetet vetett a férfire és hangjában volt valami kellemetlen árnyalat:

— Nem bocsátom meg, ha elrontotta ezt az estét. S miért nem mondta meg rögtön, hogy nem tudott telefonálni?

Úgy érték a szavak, mintha durván mellbevágták volna. Ebben a pillanatban tisztán, esalhatatlanul érezte, hogy Marie-Louise de Chevron világát áthatolhatatlan ürré választja el attól a másik világtól, melyet a kolostor jelentett számára, vagy a kihalt katedrálisok délutáni homálya. Ebben a percben gyűlölte Malout, a tehetetlen ember gyűlöletével. Nem Robert atya hűgát látta benne, a nyugtalanvérű, fölényes tekintetű lányt, aki önfeledten kockáztatja életét a Pireneusok kanyargó lejtőin, hanem az elkényeztetett, szeszélyes, gazdag Chevron kis-

asszonyt, aki csak azért vonzódik hozzá, mert ilyen különös, ellentétekből összetett férfit még nem talált ismerősei között. Tehetetlenül gyűlölte, a szerelmes tehetetlenségével.

A dancing tömve volt, de a véletlen segítségükre sietett, mert egy társaság távozni készült s éppen asztaluk mellett álltak. Amint elhelyezkedtek a kényelmes nádfonatú székekben, Malou már elfelejtette az előbbi kis incidenst, melynek csak az idegen érzékenysége tulajdonított jelentőséget, és kedvesen magyarázni kezdett:

— Nézze azokat a szerelmes fészkeket a fákon. Régebben ez volt a legnagyobb szenzáció s ugyanakkor botránykő a biarritzi anyák szemében, akik maguk talán szívesen elbújtak volna a lombok között, de lányaikat eltiltották a *Paradis*-tól. Ma már csak azok számára újdonság, akik először vannak itt. Tavalý óta más csábítja ide az embereket, de nem mondom el, azt akarom, hogy közvetlenül kapjon benyomást a szenzációról. Majd figyeljen nagyon az énekesnőre, azt hiszem könnyű lesz, mert nem mindennapi szépség.

Az idegen fülében még az előbbi rekedtes hang csengett, de elnyomta érzését és amikor Malou felhajtotta pezsgőjét, táncolni hívta. A parkett elég nagy volt, de annyian tolongtak rajta, hogy mozogni is alig lehetett és minden lépésnél érezte a lány fiatal, rugalmas testét, melyet a könnyű mousseline úgy takart be, mint ékszer

az áttetsző selyempapír. A gesztenyebarna hullámos haj mindent elrejtett tekintete elől, meleg arca néha hozzáért arcához, elfogta az a könnyű, jóleső szédület, melyet a szerelmeseken kívül csak a száguldó autó utasai és a misztikusok ismernek. A zenekar buja ritmusú tangót játszott és a fehérszmokingos, frakkos, estélyiruhás tömeg engedelmesen követte a dallamot. Fent a lombok között szerelmesek símultak egymáshoz az óriási madárfészekhez hasonló páholyokban, a parkett körül hangos spanyolok és kimért mozdulatú angolok ültek, a színes asztalilámpák a tavaszi mező virágaira emlékeztettek, a levegő meleg volt és még a százféle parfüm sem tudta elnyomni azt a kcszerű szagot, mely a tenger felől jött.

Az argentin zenekar elhallgatott s a dobpergés műsorszámot jelzett. Malou magárahúzta barna tweed-felöltőjét és megszólalt:

— Most figyeljen, nem mindennapi élményben lesz része.

Szőke nő jelent meg a parketten. Ezüstlamé ruhája úgy csillogott, mint a Saint-Jean-de-luzi tengeréből a holdfényben, ha könnyű szél kerekedik; testéhez símuló, zárt toalettje teljesen lemeztelenítette, s ő boldogan tűrte a férfiak égető tekintetét és a vetélytársak megvető vagy irigy pillantásait. De szép babaarcában — „Hasonlít Ruby Keelerhez“, súgja egy amerikai lány szomszédjának — volt valami zavaró vonás, az idegesség vagy feltörő

lámpaláz jele, ami megrontotta a szemek, a homlok és a száj összhangját. Keze nyugtalanul tépdeste az ezüst öv szalagját, és az ének alatt ez a nyugtalanság görcsös vonaglással fokozódott. Testének rutinos mozdulatai csak félig tudták elrejteni a remegést, mely a bekerített őz kétségbeesett rángatózását idézte fel és száналommal kevert szadista érzést keltett a többiekben. Abban a pillanatban, amikor a másik zenekar megszólalt, a szünetet alig rejtett gonosz kíváncsiság váltotta fel, mintha ez az előkelő társaság arra várna, hogy a pribékek az akasztófa alá vonsozzák a tehetetlen gonosztevőt. Az áldozat szája megvonaglott és a gyönyörű melódia felhangzott:

Show me the way to romance...

Az elhagyott kedvesről szólt, aki esténként lemegy a tó partjára és hiába várja az eltűnt férfit. A hang nem volt kellemetlen, még a legérzékenyebb fül sem érezhette hamisnak, de minden lágyság hiányzott belőle és a finom árnyalatokat ideges szakadások helyettesítették. A hallgatóság, ez az elkényeztetett, cinikus tömeg, mely még Lucienne Boyer éneke alatt is sugdolódzott és zörgött poharaival, olyan némán meredt a fényben halálsápadt nőre, mintha minden szava életet vagy halált jelentene. Remegő teste, arcának eltorzult vonásai, hangjának és mozdulatainak végtelen tehetségtelensége valami tragikus

nagyszerűség érzetét keltette és ugyanaz a hatást váltotta ki, mint a legmagasabb rendű művészet. A szőke énekesnő annyira tehetségtelen volt, hogy elérte azt a fokot, ahol hatás szempontjából nincs különbség tökéletes művészet és annak teljes ellentéte között. A hatást még az is fokozta, hogy amíg a hallgatóság tisztában volt a produkció értékével, az énekesnő utolérhetetlen tehetségnek tartotta magát. Ha egyszer rájön a valóságra, vége a varázsnak, tudatosan fogja árulni azt, amit ma még naív ártatlansággal nyújt a közönségnek. De a siker elkápráztatta, mindig nagyobb gázsit követelt, és a *Paradis* tulajdonosa szó nélkül fizetett. A véletlenül keletkezett szenzációt San Sébastian, Hoseggor, Bayonne, Saint-Jean-de-Luz megszámlálhatatlan mulatóhelyei mind sietve lemásolták és nagyobb összeget fizettek a messziről hozatott hadaró, dadogó, selypítő dizőzőknek, mint a legnagyobb énekesnőknek. De amint a művészetet nem lehet álművészettel pótolni, a zseniális tehetségtelenség sem utánozható tökéletes képesség híján: a *Paradis* nagy attrakciója utolérhetetlen volt.

— Mit szól hozzá? — kérdezte Malou, amikor a szőke szépség eltűnt a zenekar mögött.

— Ha megmondom véleményemet, azt fogja felelni, hogy megint felülkerekedett bennem a tamiéi szerzetes és moralizálok. Látja, nekem az egész ének alatt csak egy gondolat járt az eszemben: ezek a félénk, remegő

mozdulatok, az eltorzult arc és az ének, melyhez hasonlótot sohasem hallottam, jelképei a modern életnek. Ha nem lennénk szellemileg megfertőzve, ha a mai irodalom, szobrászat, zene nem szoktatott volna bennünket mindahhoz, ami torz és befejezetlen, ha káröröm helyett szeretet élne bennünk, nem tudtuk volna élvezni ezt az éneket. Képzelje el, milyen botrány tör ki negyven évvel ezelőtt, ha ezt a nőt itt felléptetik. A tulajdonos...

— Maga tényleg úgy beszél, mint egy szerzetes, aki véletlenül betévedt ide. Sohasem gondolt arra, hogy belépjen valamilyen rendbe?

— De igen. Sajnos, túlságosan világias szellemű vagyok ahhoz, hogy jó szerzetes váljak belőlem, és túlságosan papos, hogy ne hiányozzanak bizonyos dolgok a világban. Táncoljunk inkább.

Malou karórájára pillantott: félkettő mult. A parkett még tele volt, a fészekekben is szorongtak a párok, és ha egy társaság eltávozott, az asztalt azonnal elfoglalták mások. A két zenekar felváltva játszott megállás nélkül. Buja spanyol és argentin tangók váltakoztak lágy angol keringőkkel, a rumba dübörgő ritmusát a Broadway legújabb melódiai követték, melyeket a nagy világvárosok csak ősszel ismernek meg. A zenészek féktelensége átragadt azokra is, akiket az abszint vagy a pezsgő mámora még nem ejtett meg. A felbomlás, melynek lassú folyamata csak éjjél után kezdődött el, mindig

érezhetőbbé vált és alattomosan megfertőzött mindenkit. A fészkekben önfeledten ölelték egymást a párok, de lent már nem törődött velük senki, mert a férfiak megvadultak a női test közelétől és ezeket a testeket is hatalmába kerítette a vágy. Marie-Louise de Chevron kipirultan táncolt, a zene ritmusa behatolt idegeibe, teste oda-tapadt a kemény ingmellhez, keze néha göresösen megszorította a férfi karját, mintha megnyílt volna lába alatt a föld. Egy amerikai lány csukott szemmel táncol mellettük, átszellemülten és sápadtan. „Milyen szép melódia“, mondja valaki félhangosan. A férfiak magukhoz szorítják párjukat, de már szemérmetlenül mosolyognak minden idegen nőre, titkos megegyezéssel felrúgják az illem nappali szabályait, cinkos banda lesz az egész társaságból, mely nem ismer szégyent és szemérmet. Egy olajosképű spanyol feltűnő mozdulattal megcsókolja a karjaiban tartott nőt, s a többiek, mintha csak erre a jelre vártak volna, mosolyogva követik a példát. A dancing fényesen berendezett bordélyházhoz hasonlít, ahol önfeledt párok készülődnek a szeretkezésre.

Hajnali kettő. Amerre ember lakik a földön, ebben az órában felbomlik a rend, a szabály, az értelem; sistergő neonlámpák világítanak ezer és ezer fürdőhelyen, mint kék lángok a láp felett; Cannes, Arcachon, La Baule, Viareggio, Lido, Palm Beach, Miami mulatóhelyein ugyanezek a férfiak és nők táncolnak mámorosan;

Párizs, Berlin, London, Buenos-Aires, Kairó zárt palotáiban ugyanezek vonaglanak meztelenül; az egész világ óriási lupanar. Hajnali kettő. Tamiében megszólal az ébresztő harang, a szerzetesek felkelnek szegényes deszkaágyukról és a folyosói lámpa homályában kettős sorban matutinumra indulnak. Végig a világon ezer és ezer kolostor ablaka kigyúl, a stallumok megtelnek fehér, fekete, barna árnyakkal, sápadt kis noviciusok és kiasszott öreg fráterek zuhannak a padlóra és a zsolozsmázás elkezdődik.

A távoli városokban és a tengerpartok mentén nyugodtan táncolhat az önfeledt tömeg, höröghet a kék, a tamiéi szökevény magához ölelheti Marie-Louise de Chevront, — amíg kigyúlnak a kolostorablakok, amíg matutinumra sietnek néma szerzetesek, amíg Anselme atyák és Robert atyák élnek és imádkoznak, Isten haragja nem roppantja össze ezt a nyomorult Földet, mely vadul száguld az éjszakában.

Fázósan összehúzta magán a kabátot, mely a földig leért és cipőjét is betakarta. Az előbbi fülledt melegből csak a tenger szaga maradt a levegőben, mint keserű, csípős emlék, hűvös hullámok jöttek, de a helyett, hogy felfrissítették volna a táncolókat és az asztalok mellett ülőket, akik szótlanul meredtek maguk elé, kivették belőlük azt a kis erőt is, melyet az abszint és a pezsgő meghagyott. A zenekar még fáradhatatlanul játszott a slágereket, a szakszofón, a dob és a csörgő újabb és újabb táncrea csalogatta az elesigázott párokat, a pincérek fűrgén teljesítették a félig mámoros vendégsereg szeszélyes parancsait, de az a féktelen jókedv, mely kettőkor érte el tetőfokát, már elpárologott és helyébe csak keserű hamuíz maradt a szájban. Indulni mégsem akart senki, mintha valamire még vártak volna. A test fáradtsága elkábította az agyat is, az izmok s idegek felmondták a szolgálatot és zsibbadtan nehezedtek a lélekre. Az éjtszakaiában menetelő sereg érzi ezt a félig kellemes, félig ólmos fáradtságot, amikor hajnal előtt hűvös szél csap át rajta, vagy a szerelmi mámor megszállottja a kéjes pilanat után. *Omne animal...*

— Nem nyugtalankodik édesanyja, ha kettőkor nincs még otthon? — kérdezte a férfi és megsimogatta Malou haját. Mert a lány feje vállán pihent.

— Talán unatkozik már, vagy nehéz vagyok?

Nem, az idegen nem unatkozik és ha lehetséges lenne, boldogan tartaná halála pillanatáig ezt a fáradt fejet, mely most olyan engedelmesen nyugszik rajta. De Malou kérdésében van valami kellemetlen árnyalat, ami már másodszor elkomorítja ezen az éjtszakán és megmérgezi minden örömét. Érti ez a lány, hogy mit jelent számára? És ugyanazok az érzelmek uralkodnak az ő szívében is? Néha, minden különösebb ok nélkül, az a gondolat suhan át rajta, hogy Malou nem szereti igazán, csak flörtöl vele, vagy legjobb esetben a kíváncsiság taszítja feléje. Anselme atya bizonyára felvilágosította volna, ha sikerül beszélnie vele. Hajnal felé az embernek különös gondolatai támadnak és az értelem minden vitatkozás nélkül elfogadja őket. Nem véletlen, hogy a titokzatos szerzetes éppen azon az estén jelenik meg, amikor megfogja Malou kezét, s egy óra múlva megesókolja a tengerparton. Az éjszakai mámor elszáll, a hajnal kitisztítja az agyat és a reggel tiszta fényében szétfoszlik minden, ami közöttük történt.

Marie-Louise felkapja fejét, mintha tudná, mire gondol a szótlan férfi, végignézi a körülöttük ülőkön és kissé kedvetlenül mondja:

— Azért olyan szomorú, mert túlsokat gondol önmagára és mindent csak a saját személyén keresztül lát. Ha gyakrabban lenne együtt jókedvű emberekkel, talán megváltoznék a természete.

— Nem szeretem a jókedvű embereket, léhák és üresek.

A lány szinte ridegen válaszolja:

— Kevés ilyen makacs embert ismertem. Ami hiányzik magából, mind nevetséges és rossz. Ha találkozna párizsi barátaimmal (nem értem, miért botráncozik meg ezen a szón!), láthatná, mennyire nincs igaza. De még a tamiéi szerzetesek között is találhat vidám lelkeket. Nem, nem Georgesra gondolok. De ő nem is a *Paradis*-ban mutat ilyenkor, hanem imádkozik. A következtetlenség is léha emberek tulajdonsága?

Nem felelt, csak Malou felöltőjének ujjából húzogatta ki az érdes szálakat. Lelke mélyén talán igazat adott a lánynak, de az igazság mindig kegyetlen, főleg ha attól jön, akit szeretünk.

— Induljunk — mondta Malou.

A férfi kifizette a két pernot-t és az üveg Mumm-ot (*Biarritzban annyit költöttem egy vacsorára, amennyiből ötven szegényt gazdagon meg lehetne vendégelni...* És Victor Claret hány éjszakát dolgozik a pályaudvaron kétszázötven frankért?), felsegítette Maloura a ka-

bátot és megindultak a kijárat felé. „Félhárom mult“, mondta egy pincér a zenészeknek.

*

Hajnali kettő után a Belle-Étoile csúcsa eltakarja a holdat és mély sötétség borul a tájra. A völgy fekete alagúthoz hasonlít, melynek nincs eleje és vége, boltozata pedig egybefolyik a láthatatlan éggel. Ha az öreg tölgyfák nem zúgnának — egyhangúan, sejtelmesen, mint a távoli tenger — ha a kolostor völgyrenéző ablakaiban nem égne fény, a végtelen világürt idézné fel a táj, ahol nincs élet s az idő csak az örökkévalóság töredéke. Olykor kósza árnyak jönnek fel a völgyből, mint elsüllyedt századok visszatérő szellemei, de nem tudnak megbirkózni a sötétrel, mely mindent felfal és kítátott szája elől nem lehet menekülni. A kolostor ijedten lapul a fenyőfák között, világító szemei lezárulnak, csak lélezete hallatszik: az imádkozó szerzetesek fokozatosan erősödő moraja. De ezt a sötétség nem hallja, mert süket, mint a távoli bolygók titokzatos óriásai.

Dom Alexis jelére a szerzetesek felállnak rövid elmélkedésükből, mely a Szent Szűz matutinumát az utána következőtől elválasztja, a hatalmas imakönyvek elé helyezett gyertyákat meggyújtják, és mint évszázadok óta minden hajnalban, felhangzanak a zsoltárok, az antifonák, a könyörgések. Az örökmécs láncá alig észrevehe-

tően forogni kezd, az árnyék ijesztően mozog a falon és versenyre kel a gyertyák nyugtalan lobogásával. Minden szerzetes szokott helyén áll, de a rács mögött nem térdepel senki: Pierre Jaillot sátorban alszik Afrika ege alatt, Claret abbé súlyos acélrudakat cipel egy párizsi teherpályaudvaron és az idegen Marie-Louise de Chevron autóján rohan a holdfényes országúton.

Robert atya nem sokat aludt ezen az éjtszakán. Amikor completórium után a többiekkel felment a hálóterembe és lefeküdt deszkájára, melyet már évek óta lágyabbnak érez az otthoni ruganyos ágynál, hiába hűnyta be szemét, az álom elkerülte. Máskor az *Ave Maria* közepén már félig öntudatlanul mondta a szavakat, de ma még akkor is ébren volt, amikor a templom órája elütötte a tízet. A baloldali fülkében Louis atya már régén alszik, egyenletes lélekezése összekeveredik az öreg Benoît testvér szuszogásával, mely ma érthetetlenül idegesíti. Egész délután az asztalosműhelyben dolgozott, az új gyóntatószéket állították össze Henri atyával és még a magányos sétáról is lemondott, hogy estére elkészüljenek a munkával. Fáradtságot érez testében és mégsem tud elaludni. Ha szabadna, csendesen felkelne és sétálna félóráig a bástyafalon. A hús levegő elálmosítaná.

Tizenegy után elaludt, de álma olyan nyomasztó volt, hogy örült, amikor magához tért. Szíve hevesen dobogott, egész testét verejtek lepte el, a gyapjúing át-

nedvesedett és szinte gőzölgött a vastag szerzetesi öltöny alatt. „Mi van velem? Megint visszatér az a nyomás, ami néhány hete olyan hirtelenül elmúlt?” Az óra egyhangúan jelezte az időt: félegy, egy, félkettő. Mindjárt kettő lesz, megszólal az ébresztő harang, indulhat matutinumra. Honnan vegyen erőt az egész napi imádkozáshoz, böjtöléshez és munkához? „Ha elfárad, vagy valami földhöz vágja, — mondta neki noviciuskorában Bernard atya — ne akarjon erősebb lenni. Kerülje ki az akadályt.” Szegény Bernard atya...

Kábultan ment le a templomba, teste kissé remegett, mintha félne valami ismeretlen ellenségtől, de igyekezett legyőzni gyengeségét és minden akaratát összeszedve, csak az imára gondolt. Az elmélkedés alatt még sikerült a zavaró képeket távoltartania magától: míg homlokával a stallum hűvös falához támaszkodott, azt a jelenetet idézte fel, amikor Jézus harmadszor esik el a kereszttel és lelkében nehéz könnyeket hullatott az isteni Mester szenvedéseinek emlékére, — de az apát kopogására csak a legnagyobb erőfeszítéssel bírt felállni. A templom, melyben hat éven át mindennap hosszú órákat töltött, idegennek tűnt fel előtte, lába alatt megmozdult a föld, a falak dülöngélni kezdtek, társainak árnyéka ijesztő nagyra nyúlt és az örökmécs úgy vakította szemét, mint közeledő autó reflektora. Már nem hallotta a többiek zsolozsmázását, szívének vad zakatolása erősebb volt min-

dennél, kiáltani akart, de csak artikulátlan hang tört ki a torkán és a következő pillanatban előrezuhant.

•

Ebben a pillanatban Marie-Louise de Chevron gépe megállt, Biarritz és Saint-Jean-de-Luz között, másfél kilométerre Guéthary után, a teljesen elhagyatott országúton.

Meglehetősen lassú tempóban haladtak Biarritz utcáin, melyek szűkek és meredek, de mihelyt a dominikánusok kápolnáját elhagyták, Malou gyorsított és a gép, mint valami engedelmes állat, zajtalanul és egyenletesen futott a széles, holdvilágos úton. Áthaladtak La Négresse-en, ahol már mindenki aludt és csak a helyiség szélén álló emeletes házban volt világosság, néhány pillanat alatt elsuhantak a jobbkézt elterülő kis tó mellett, melynek partján békák zsolozsmáztak fáradhatatlanul, azután az autó rohanni kezdett. Hetven, hetvenöt, kilencven, száz. A közeli tenger időnkint eltűnt szemük elől, a villamos töltése takarta el, vagy a magasba meredő sziklafal, s csak a hullámszöglet hallatszott, tisztán vagy elvegyülve a motor nyugodt morájával. Sehol semmi élőlény: akik Hendayeből vagy Sain-Jean-de-Luzból jöttek át Biarritzba, már kettő előtt visszatértek; nagyritkán ijedős állat futott át az úton, vagy megzavarodva az erős reflektortól, bénultan várta, hogy az autó átfusson rajta.

A Pireneusokból áradó hideg levegő areukba csapott, mintha dacolni akarna velük, és teljesen felrázta őket kábultságukból. A mámort követő bágyadság eltűnt, Malout hatalmába kerítette a rohanás szédülete, minden nyugtalanságát, fiatalságának határtalan lendületét átadta a zöld Auburnnek, mely a rokon lélek megértésével teljesítette a fiatal lány minden szeszélyét és szinte repült. Az idegen tekintete a sebességmérőre tévedt. „Száz-tíz kilométer. Vigyázzon Malou, mindjárt Guétharyba érünk.“ De a szélroham elkapta a szavakat.

Guéthary előtt az országút metszi a síneket, melyek úgy csilognak a holdfényben, mintha nyirkoshátú kígyók lennének. Malou háromszáz méterre az átjárótól már ki-kapcsolta a motort, s most lassan halad át a kis fürdőhely egyetlen utcáján, melyet platánok szegélyeznek. „Szeret?“, kérdezi a férfitől, aki átkarolja és megsimogatja hideg arcát. „Ha tőlem függne, holnap megkérném a kezét. De maga nem akar hozzám jönni.“ — „Honnan tudja?“ — „Érzem.“ — „Téved.“ — „Szóval megkérhetem holnap?“ — „De hiszen nem is ismer.“ — „Sohasem fogom megismerni.“

Guéthary után Marie-Louise megint gyorsít, mert az út nyílegyenes és Saint-Jean-de-Luzig nincs is forduló. Az autó százkilométeres sebességgel rohan a fényes éjszakában, melyben minden valószínűtlen élességgel válik ki. De alig száguld egy percig, a gép moraja megszűnik, hir-

telen, váratlanul, mintha elvágták volna a vezetékeket, és Malou hiába nyomja a pedált, hiába vált sebességet: a zöld állat még szalad néhány métert, azután, mintha minden erejét kiadta volna, kifulladásra megáll. Olyan esend borul föléjük, hogy mindketten tisztán hallják az autó órájának ketyegését. Három lesz tíz perc múlva.

Egymásra néznek, Malou mosolyogni próbál, de az idegen tekintetéből valami érthetetlen rettegést olvas ki és zavartan elfordítja fejét.

— Furesa, — mondja végül halkán, mintha félne, hogy kettőjükön kívül valaki más is meghallhatná szavait — a gép kifogástalanul működött, semmi egyenetlen zajt nem vettem észre.

Felemelte a motor tetejét, odafordította a keresőlámpát, mely finom arcélét is megvilágította és vizsgálni kezdte az alkatrészeket.

— Talán elfelejtett benzint tölteni Saint-Jean-de-Luzben — szólal meg mellette a férfi és már nézi is a mérőt. De az még tizenöt litert mutat.

— Az a kellemetlen ezeknél az újtípusú Auburneknél, — folytatja Malou — hogy nehéz megállapítani a bajt. Minden automatikusan működik, a vezetőnek alig van dolga, de ha a gép defektet kap, nincs segítség.

A gyertyákat nézi, azután megvizsgálja a karburátort, mindig idegesebb lesz, végül majdnem sírásra fakad tehetetlenségében. Legalább telefonálhatna a szállodába

Anyja már bizonyára nyugtalankodik. De Guétharyban mindenki alszik és az állomás is elég messze van. Saint-Jean-de-Luzig pedig még négy kilométer van hátra. A motor úgy gőzölög a keresőlámpa fényében, mint valami agyonhajszolt állat.

— Mit csináljunk ezzel a nyomorulttal? (Sohasem érezte a lány hangját ilyen nyersnek. Meglepetten pillant rá, de az még mindig a gépet vizsgálja.) Pont ezen a helyen áll meg, ahol még az út mellé sem lehet kitolni. Nem merem itthagyni, mert valaki belészalad.

Baloldalt az országút mellett mindjárt a Pireneusok lejtője kezdődik, jobbra pedig széles árok választja el a köves parttól, melyen zúgva törnek meg a hullámok. A tenger felett finom ködfátyol lebeg, mintha szellemek táncolnának a holdfényben.

— Azt hiszem, — mondja a férfi — leghelyesebb, ha türelmesen megvárjuk az első Biarritz felől jövő autót. Maga megkéri, vigyék el Saint-Jean-de-Luzig és a szállodából telefonáltat a garázsba, hogy jöjjenek ki rögtön a kocsiért. Én addig itt maradok. Mást nem tehetünk.

Malou meggyújtja a hátsó lámpát, beül az autóba, fázósan begombolja kabátját és hallgat. Megszokta, hogy minden paranesszavára történjék és most ez az ostoba gép fellázad. Csak már jönne egy autó! Reggelig mégsem várhatnak itt. Lopva a férfira néz, aki nyugtalanul jár-kál az autó mellett. Balra, a meredeken felkapaszkodó

erdőben időnkint megreccsen az ág, mintha valaki félénken lépegetne az évszázados fák között. Milyen lassan múlnak a percek! Legalább ez az ember szólalna meg. Malou arra vágyik, hogy valaki megsímogassa az arcát, vagy megcsókolja. A hűvös levegő elálmosítja, lehúnyja szemét, fáradt agyában megkezdődik az összefüggéstelen képek játéka, amikor egy közeledő gép folyton erősödő zaja felrázza kábultságából. Hátranéz. Az idegen autó reflektora nem ég, mert a holdfény teljesen megvilágítja az utat, csak a két városi lámpa világít sárgán.

— Intsen nekik, hogy álljanak meg — kiáltja az idegennek, aki engedelmeskedik.

A spanyol jelzésű Hispano vezetője fékez és az Auburntól néhány lépésre megáll. Fiatal nő ül mellette, hátul pedig két férfi és egy idősebb, kövér hölgy. Malounak úgy rémlik, mintha látta volna őket a *Paradis*-ban. A vezetőhöz fordul és megkéri, vigye el Saint-Jean-de-Luzig. Helyet szorítanak neki s közben kíváncsian nézik az idegent, aki int, hogy indulhatnak, ő itt marad az Auburnnel. Nem beszélnek, mert egyikük sem tud spanyolul és a Hispano utasai is csak a Saint-Jean-de-Luz nevet értik meg.

— San Sébastian? — kérdi Malou.

— San Sébastian — válaszol mosolyogva az idősebb nő. Egyik foga aranyból van.

— Nem kell sokáig várnia, — mondja Malou az ide-

gennek, aki a Hispano mellett áll — rögtön telefonáltak a garázsba. Holnap sokáig alszom, ne jöjjön tizenegy előtt.

A hatalmas túrakocsi elindul s néhány pillanat múlva már csak vörös lámpája látszik, azután az is eltűnik. A férfi magára marad.

VI

Lyoni pályaudvar, augusztus 27.

.

Ebben a pillanatban még nem gondoltam, hogy Malout utoljára láttam. Talán ha hátrafordul és integet kezével, minden másként történik; de csak azt láttam, amint felhajtja barna kabátjának gallérját és előrehajlik, mintha kérdezni akarna valamit a vezetőtől. Néhány pillanat múlva a Hispano eltűnt szemem elől, egyedül maradtam az országúton a mozdulatlan Auburnnel. Megnéztem az órát: három mult néhány perccel. A hold még megvilágította a tájat, de a láthatár felett már a hajnal szürkés fénye derengett, mintha a tenger alól nagy reflektorokkal világítanák meg az eget és a szakadozott felhőket. Fáradt voltam, az utóbbi napok eseménytelen percei összekeveredtek bennem az éjszaka élményeivel, és mint a lázálomban levő beteg agyában, felvillant előttem egy opálgyűrűs kéz a kormányon, a biarritzi fárosz, Malou arca, amint haragosan rámtekint, Argentina sápadt arca az utolsó tánc végén, a Paradis zenészeinek mozdulata, a fehér kápolna, mely mellett visszafelé jövet elhaladtunk, az énekesnő görcsös mosolya. Szerettem volna el-

rendezni gondolataimat, melyek az éjtszaka eseményeit követték, de valami megmagyarázhatatlan nyugtalanság mindent háttérbe szorított, a nélkül, hogy oka tudatossá vált volna bennem. Ez a nyugtalanság egyre erősödött, nyomasztó félelemmé alakult át, — a közeli erdő legkisebb zajára összerzezzentem, mintha valami ellenség mászkálna a fák között, melyek szinte ráhajoltak az országútra — majd pánikszerű rettegés kerített hatalmába. Mintha kigyócsípés ért volna, kiugrottam a kocsiból, járkálni kezdtem, hogy a mozgás érzete elnyomja belső remegésemet. Szívem vadul kalapált, lépésem fémszerűen csengett a betonon, a legkisebb zaj százszorosán felerősödött, és ami végképp felkavart: minden jelentéktelen mozdulatom — amint nedves homlokomat letöröltem vagy kezemet szívemhez emeltem — gyorsnak, lényegesnek, fenyegetőnek tűnt fel előttem. A tenger moraja úgyújk szakadatlan dörögésére emlékeztetett és az a könnyű, sejtelmes zúgás, mely az erdő mellett sohasem szűnik meg, ijesztő dübörgéssé vált. Kiáltani akartam, hogy összetörjem a varázst, de csak a szám mozgott. S ami most utólag teljesen érthetetlenül áll előttem: ebben a szörnyű lelkiállapotban egy pillanatra sem vesztettem el öntudatomat. Kettéhasadtam, és nyugodt lényem úgy figyelte a másikat, mint ideg-orvos a dühöngő örültet. De lecsillapítani nem tudtam és talán nem is akartam. Az ember néha önmagával a legkegyetlenebb.

Hirtelen, minden ok nélkül, mint viharos éjtszaka után az első csillag, az utolsó órák kavardásából kiemelkedett Anselme atya szigorú arca, amint mozdulatlanul rám mered az ajtó mögül. Az első meglepetés után teljesen elfelejtettem a különös esetet, és ha a táncest második felében s a Para dis bejárata előtt foglalkoztatott is a probléma, csak maga a tény izgatott, de Malou állandó jelenléte megakadályozott abban, hogy értelmét keressem. Csak ott, az elhagyatott tengerparton, Biarritz és Saint-Jean-de-Luz között, a kezdődő hajnalban döbbsentett meg igazán a dolog. Néha a velünk történt esemény olyan rendkívüli és érthetetlen, hogy órákra, napokra van szükség, amíg igazi jelentőségét megérezzük. Mit akart tőlem Anselme atya? Mit jelentett az a sötét tekintet, melyben több volt a részvét, mint a harag? Még abban a pánik-szerű lelkiállapotban is, mely nem akart megszűnni, tisztán éreztem, hogy ez a megjelenés nem történt ok nélkül. Megborzadtam arra a gondolatra, hogy a titokzatos szerzetes megint megjelenhet előttem. De mint amikor visszamentem arra a helyre, ahol szívembe látott, most sem történt semmi. Csak a tenger zúgott örülten és a fák fenyegető árnyéka rémített. Arra gondoltam, ha Tamiéban maradok, most a szerzetesekkel együtt imádkozhatnék matutinumon, néhány lépésnyire Robert atyától és a többiek-től. Ez a gondolat kissé lecsillapította rettegésemet, de a fenyegető érzés egy pillanatra sem szűnt meg.

Majdnem lehetetlen szavakba önteni azt, ami ezután lelkemben történt. Amint az autó mellett elhaladtam (mert állandóan járkáltam föl-alá), tekintetem Malou kesztyűjére esett, mely a hágcson hevert. Valószínűleg kiszállás közben ejtette le. Marie-Louise jutott eszembe, de ugyanakkor Anselme atya is foglalkoztatta gondolatomat, és abban a másodpercben, amikor a két kép egymás fölé került, átvillant rajtam a bizonyosság: a szerzetes tekintete figyelmeztetés számomra, emlékeztetés, hogy nem lehet egyszerre két úrnak szolgálni. Ráébredtem a valóságra, mely homályosan mindig előttem lebegett és nyugtalanított: Marie-Louise de Chevron kisasszony sohasem értene meg egészen, és én sem tudnám igazán boldoggá tenni. Szeretem és talán szeret, de áthidalhatatlan szakadékok választanak el bennünket. Anselme atya azért jelent meg a Casino Bellevue halljában, hogy visszahívjon Tamiéba.

Rettegésem és a fenyegető érzés megszűnt. Mintha nehéz álomból ébredtem volna fel, a képek még vergődtek néhány másodpercig agyamban, erőtllenül, sápadtan, azután kellemes szédület fogott el, mint lábadozó beteget, amikor először hagyja el az ágyat. Leültem az autó hágcsojára, kezembe hajtottam fejem és csendesen sírni kezdtem a magányos éjtszakában, Guéthary és Saint-Jean-de-Luz között. Talán rövid ideig tartó boldogságomat sirattam, a ragyogó délelőttöket Marie-Louise mellett a homok-

parton vagy a tengeren, a délutáni sétákat a Pireneusokban, az éjtszakai felelőtlen mámorokat a kivilágított fák alatt, — talán elhibázott életem felett sírtam, magamba roskadva, tehetetlenül. Nem tudom.

Félóráig ülhettem így, amikor közeledő gép zaját hallottam és felemelkedve megpillantottam a Saint-Jean-de-Luzból küldött autót. Amíg a négy kilométert megtettük, elhatároztam, hogy a legelső vonattal elutazom. Éreztem: ha délelőtt még látom Malout, utána nem lesz erőm Anselme atya parancsát teljesíteni. Négykor értem a panzióba, a vonat két óra múlva indult. Az éjjeli portásnak kifizettem számlámat, felmentem szobámba, gépiesen becsomagoltam, azután kiültem a balkonra és révülten néztem a szállodák fehér sorát és a tengert, melyet friss hajnali szél fodrozott.

Az a soffőr vitt ki az állomásra, aki az Auburnt behozta. Az Edouard VII. előtt felnéztem Malou ablakára: milyen érzelmekkel fogadja majd a hírt, hogy elutaztam? Elhatároztam, írok neki útközben, megmagyarázom tetteimet, de a vonaton mást gondoltam. Feldúlt lelkiállapotomban képtelen lennék két értelmes sort papírra vetni, majd Tamiéből mindent megírok. Szeretnék nyugodtan szemébe nézni, ha jövő tavasszal véletlenül összetalálkozunk a kólostorban. Úgy beszélünk majd erről a két hétről, mint valam távoli, ködös emlékről. Vagy talán hallgatni fogunk, mint a temetőben egy kedves sír felett.

Bordeaux-ig egyfolytában aludtam. Milyen boldogság, ha az ember a valóság elől az álomba menekülhet. A mel-
lére ránehezedő nyomás nem szűnik meg, de mélyen al-
szik, mint a halálraítélt, akit öre durván megráz kora reg-
gel, kivégzés előtt. Bordeaux-ból rögtön indult vonat
Lyonba. A fülkében az út legnagyobb részében egyedül
voltam; magamba mélyedve sorsomon gondolkodtam és a
már ismerős tájat néztem érzéketlenül. Árnyas nyírfa-
erdők mellett rohantunk, égett mezők váltakoztak sziklás,
kietlen földekkel, kis falvakon robogtunk át, ahol ünne-
plőbe öltözött parasztok álldogáltak a házak előtt, azután
dombos vidék következett, szőlőkkel és régi sárga kas-
télyokkal. Malou ebben az órában már tudja, hogy elutaz-
tam. Mit gondolhat rólam? Tamiéban rögtön kérek valami
fizikai munkát, ami elfáraszt és lefoglalja időmet. Később,
ha megnyugodtam, megint elkezdhetem az olvasást. Szent
Teréz, Gemma Galgani, Suso, szienai Szent Katalin...
Ma nem lenne erőm kezembe venni őket. Majd lassan,
óvatosan, mint ahogy a gyógyuló beteget kezelik. Mit
mondjak Robert atyának, ha hűgáról kérdezősködik? Leg-
jobb lenne, ha mindent bevallanék neki. Vagy nekem
sincs barátom, mint Claret abbénak? Tamiéből válaszolok
levelére: Victor Claret, éjjeli munkás, Chapelle-pálya-
udvar. Teheráru. Kicsit hasonlít sorsunk is: tíz évvel
fiatalabb vagyok ugyan, de éppolyan egyedül és céltalanul
élek. Az évek mulnak, ha szerzetes akarok lenni, most kel-

lene belépnem valamilyen rendbe, Tamiéba vagy máshova. Később már fráternek sem leszek jó. De én csak kacérokodom a kolostori étellel, elfogadom minden előnyét és közben nem vetem meg a világot sem. Saint-Jean-de-Luz, San Sébastian, Biarritz. Ha megérkezem, azonnal engedélyt kérek Dom Alexistől, hogy négyszemközt beszélhessek Anselme atyával. Kétszer beavatkozott életembe, jögom van elmondani neki problémáimat és tanácsot kérni jövőmre vonatkozólag. Nem tagadhatja meg kérésemet. De mi történik, ha nem emlékszik első találkozásunkra a hegyoldalon és a tegnap esti jelenetre? Tegyük fel, hogy az utóbbi csak hallucináció volt, és hatása alatt én lemondtam Malouról. Tiszta örület. Más kialussza mámorát és másnap nyugodtan mérlegre tesz mindent; én egy átmulatott éjszaka után határozok, hajnalban, amikor még a legjózanabb ember agya is megbénul. De nem. Ha behúnyom szemem, még most is világosan látom Anselme atyát az ajtó mögött, amint nem törődve az előkelő tömeggel, rámnéz mereven, mozdulatlanul, éppen abban a percben, amikor telefonálni akarok a *P a r a d i s b a*.

Meddig kísért majd Malou emléke a kolostorban? Ha éjjelenként felébredek, nem zagyva képek és elfelejtett, jelentéktelen események fognak gyötörni, hanem pálmás sziklapartok, rozsdavörös vitorlák déli napsütésben, színek és árnyékok játéka, táncoló párok a kaszinó teraszán, és az előtérben Marie-Louise mosolygó arca vagy valami kis

mozdulata. Hány álmatlan éjszakára van szükség, hogy ezek az emlékek elveszítsék élességüket, ártalmatlanná váljanak s szenvedés helyett megnyugtassanak? Mérhetetlen árat fizetek ezért a tengerparti kirándulásért, másodszor talán már nem tenném meg, de nem sajnálom, hogy megtörtént. A legnagyobb erőfeszitésembe kerül minden szót leírni, legszívesebben leborulnék erre a rideg éttermi asztalra és nem gondolnék semmire. De ha megteszem, az elmúlt napok élém tolulnak, itt ólálkodnak körülöttem s jelenlétük annyira valóságos, hogy néha kezemmel hessegetem el őket. Fáradt vagyok, de nem maradok éjjel Lyonban, mert a mozdulatlanságot nem bírom elviselni. Mint aki megégette kezét s most hideg vízbe mártja vagy lóbálja, hogy ne érezze a fájdalmat, amivel csak súlyosbítja a bajt, — én is felállok, járkálok a folyosón, a menetrendet nézegetem, kimegyek az állomás előtti nagy térre, ahonnan az egész várost lehet látni, visszajövök, leülök helyemre és értelmetlenül nézem a köztársasági elnök képét a szürke falon. Egy pillanatra arra gondoltam, az első vonattal visszautazom Saint-Jean-de-Luzbe és megkérem Marie-Louise kezét, amint félig-meddig megbeszéljük hajnalban (még nincs huszonnégy órája sem!) Biarritzból visszafelé jövet. De a pénztár előtt felrémllett Anselme atya arca és megtorpantam.

Az étteremben az idegenen kívül csak két katonatiszt

borozgat. Időnként elhalad asztala mellett egy utas, a perronról érkező és induló vonatok szuszogása hallatszik, távoli fütty hasítja át a levegőt, mintha valaki segítséget kérne, azután az állomás megint visszahull dermedtségébe és végnélküli csend következik. Olyan keserű a szája, hogy megint rendel valami italt.

— Ha az úr Chambéry felé utazik, — mondja az öreg pincér — sietnie kell a beszállással, mert a vonat rögtön indul. Hívjak hordárt?

Némán bólint, feláll és lassan kimegy a perronra. Az állomás órája éjfél mutat. Arra gondol, mégis helyesebb lenne, ha Lyonba maradna s reggel folytatná útját, de mintha értelme és akarata között megszűnt volna minden kapcsolat, gépiesen követi a hordárt az aluljárón keresztül. Négykor Chambérybe érkezik, onnan másfél óra múlva indul a vicinális Tamié felé. Frontenex-ből megint gyalog kell felmáshoznia a hegyre; vagy talán bérel egy szekeret, legalább nem kell az állomáson hagynia bőröndjét. Chambéryben majd kóborog az utcán vagy kísétál Charmettes-be és megnézi a házacskát, ahol Rousseau lakott halhatatlan kedvesével. „Magában van valami Rousseau-ból“, mondta egyszer Malou sétaközben. „Igen, — válaszolta nevetve — minden félszegség és hiba, a zseniális vonások nélkül“. — „Ezt maga nem tudhatja“.

Chambéry álmos kisváros, ahol este tíz után minden élet megszűnik és olyan sötétség borul a városra, mintha

légitámadástól tartanának. Céltalanul bolyongott az ódon házak között, melyek évszázadok óta részvétlenül szemlélik az alattuk elmenőt és a Párizs felé húzó felhőket, azután beült a katedrális mögötti parkba és kábultan hallgatta a szökőkút egyhangú csobogását. A magány kegyetlenül fojtogatta, szeretett volna valakivel beszélgetni. Közömbös dolgokról vagy régi emlékekről, gyermekkoráról, az országról, ahonnan sorsa kiindult, nyugtalan vándorlásairól, hogy elfelejtse Marie-Louiset és mindazt, ami örökre hozzákapcsolja. De csak egy öreg, kodusféle emberrel találkozott a város főterén s nem volt bátorsága megszólítani. Abban a lelkiállapotban volt, amikor a legutolsó utcalány után is remegő kézzel kapunk és úgy beszélünk vele, mintha anyánk vagy nővérünk lenne. De Chambéryben nincs utcalány s a tisztességes emberek mind alsznak ilyenkor. Lassan elindult az állomás felé, ahol erőtlen lámpafény küszködött a reggeli világossággal.

Megváltotta jegyét Frontenex-ig, kiment a perronra és várta, hogy a vicinálist betolják a harmadik sínparra. Az állomás falán színes plakátok hirdették a tengeri fürdők szépségét: Cannes, Menton, Saint-Raphaël, Biarritz, Royan. Akármerre fordítja tekintetét, minden arra a világra emlékeztet, mely tegnap még befogadta és raffinált gyönyöreivel elkábította. Szerette volna letépni a falról azokat a meztelen, kávébarna nőket, a tengerrel, homokparttal, szállodákkal, vitorlásokkal együtt. A perron

lassan megtelik utasokkal. „Nem, még nincs beszállás, — mondja gépiesen egy vasutas az érdeklődőknek — először a párizsi gyors fut be, s csak ha az elment.“ A harang már jelzi is, valaki hordára számát kiáltja, azután méltóságteljesen befut a vonat. Ebben a másodpercben egy gondolat villan át agyán: mostani lelkiállapotában nem mehet vissza Tamiéba; a kolostor nyugodt, tiszta emberek hajléka, akik Istennel élnek, nem menhely és nem szanatórium. Ha tiszteli azokat, akik a néma fehér falak között imával és munkával töltik minden percüket, megvárja, amíg felkavart lelke megnyugszik, és csak azután tér vissza közéjük, talán örökre. Mai helyzetében méltatlan lenne Tamiéra. A gyors ajtait már bevágják, a vezető trombitál, csak annyi ideje van, hogy felszakítsa az első ajtót, belökje bőröndjét és felugorjék a már mozgó kocsira, melynek falán Paris—Chambéry—Modane—Milano jelzésű tábla függ. Tamié helyett Olaszországon keresztül hazautazik. Az átvirrasztott éjtszakák után borostás arca olyan sápadt a reggel kegyetlen fényében, hogy hátrahőköl, amikor az ablaküvegben megpillantja magát.

Bemegy az első fülkébe, ahol rajta kívül csak egy utas ül a sarokban és olvassa a Chambéryben vett helyi újságot. Amikor a fiatalember letelepedik, megszólítja:

— Nem tudja kérem, hanyadik állomás Montmélian?

Milyen jól esik hallani ezt a barátságos hangot. Készséggel válaszol (Montmélianban van az elágazás Fron-

tenex felé), elfogadja az erős francia cigarettát, amivel útitársa megkínálja, és amikor befutnak az állomásra, még csomagját is lesegíti. Csak az összegyűrt újság marad a padon. A vonat megint vágatni kezd, mindjobban elmaradnak a távoli hegyek, melyek közt Tamié fekszik, közeledik az olasz határ. Kidobja az újságot, azután ki-merülten végigfekszik a padon. Kint a szél felnyitja a nagy papírlapokat, néhány pillanatig szárnyszegetten vergődnek a magasban, mint a megsebzett sirályok, majd lehullanak a rohanó mezőre. De ezt már nem látja, és nem tudja meg a jelentéktelen, rövid hírt sem, mely tehetetlenül húzódik meg az egyik oldal sarkában:

HIRTELEN HALÁL A TAMIÉI KOLOSTORBAN

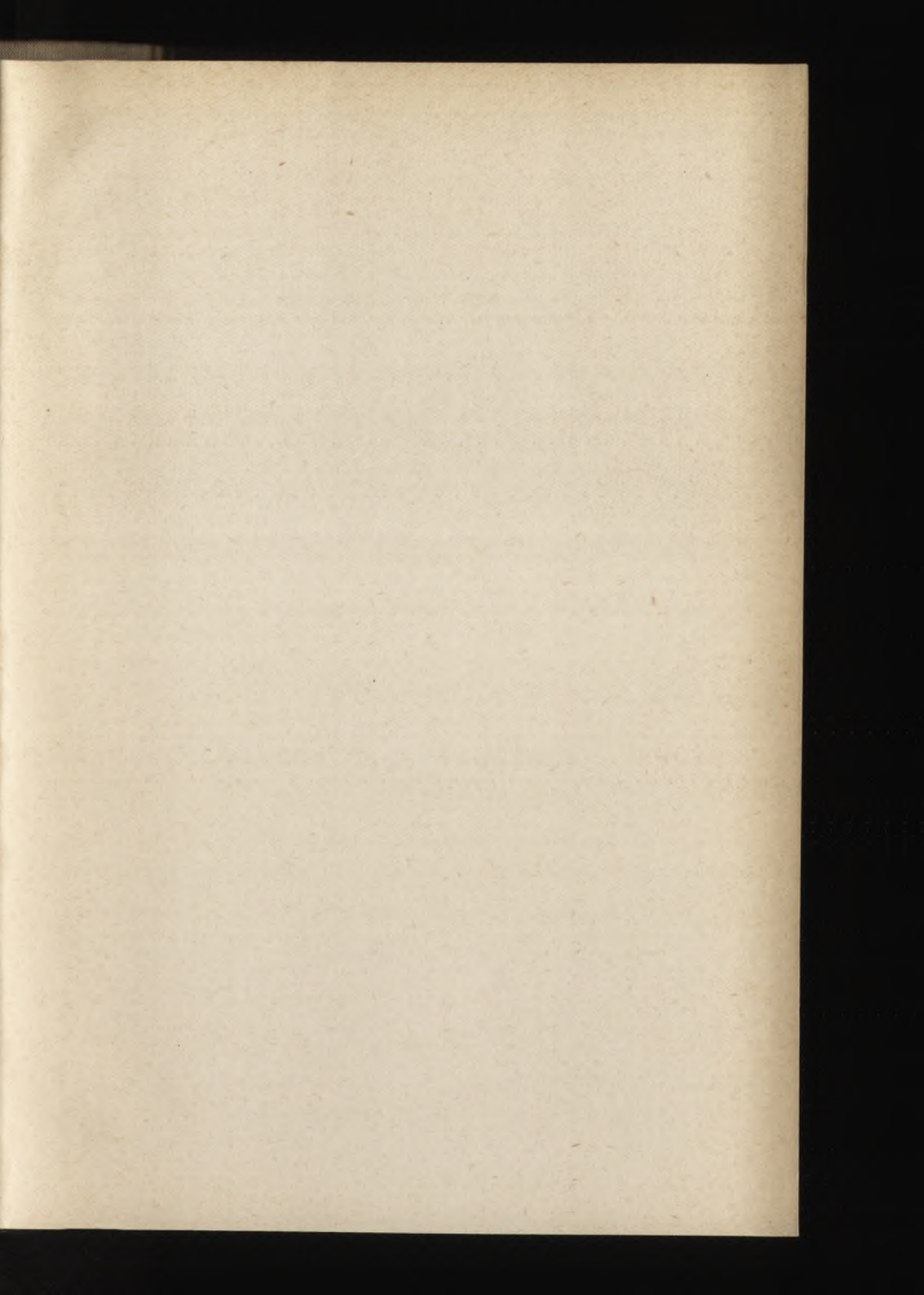
A szombatról vasárnapra virradó éjszakán a tamiéi trappista kolostorban hajnali ima közben az egyik szerzetes, Robert atya, André de Chevron fia, összeesett és néhány perc múlva, a nélkül, hogy magához tért volna, meghalt. A javerges-i orvos mindenben megerősítette a kolostor orvosának, Guerric atyának diagnózisát: a fiatal szerzetest szívszélhűdés ölte meg. Táviratilag értesítették a Chevron-család valamennyi tagját. Temetése augusztus 28-án lesz Tamiében, az engesztelő mise-áldozat bemutatása után.

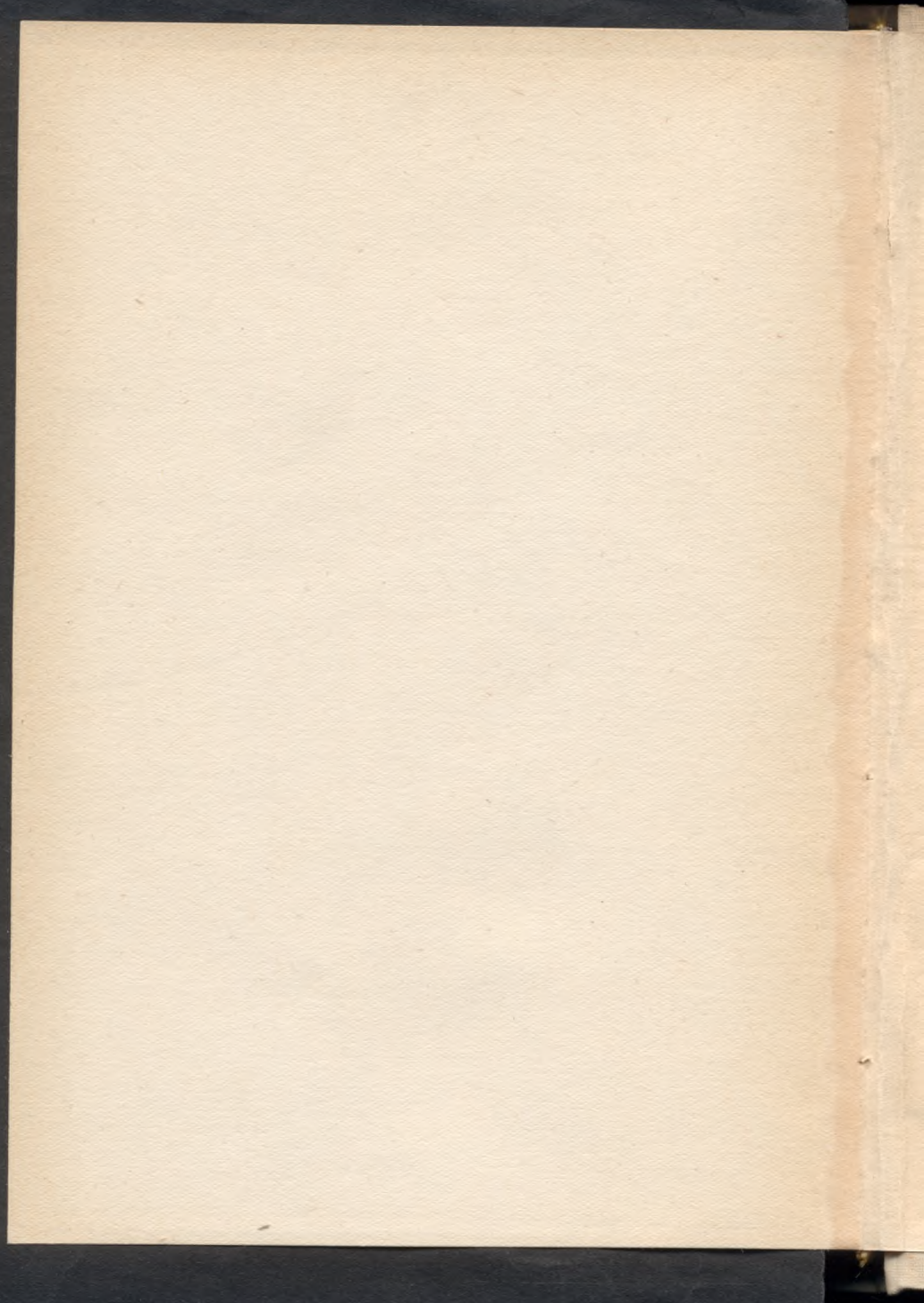

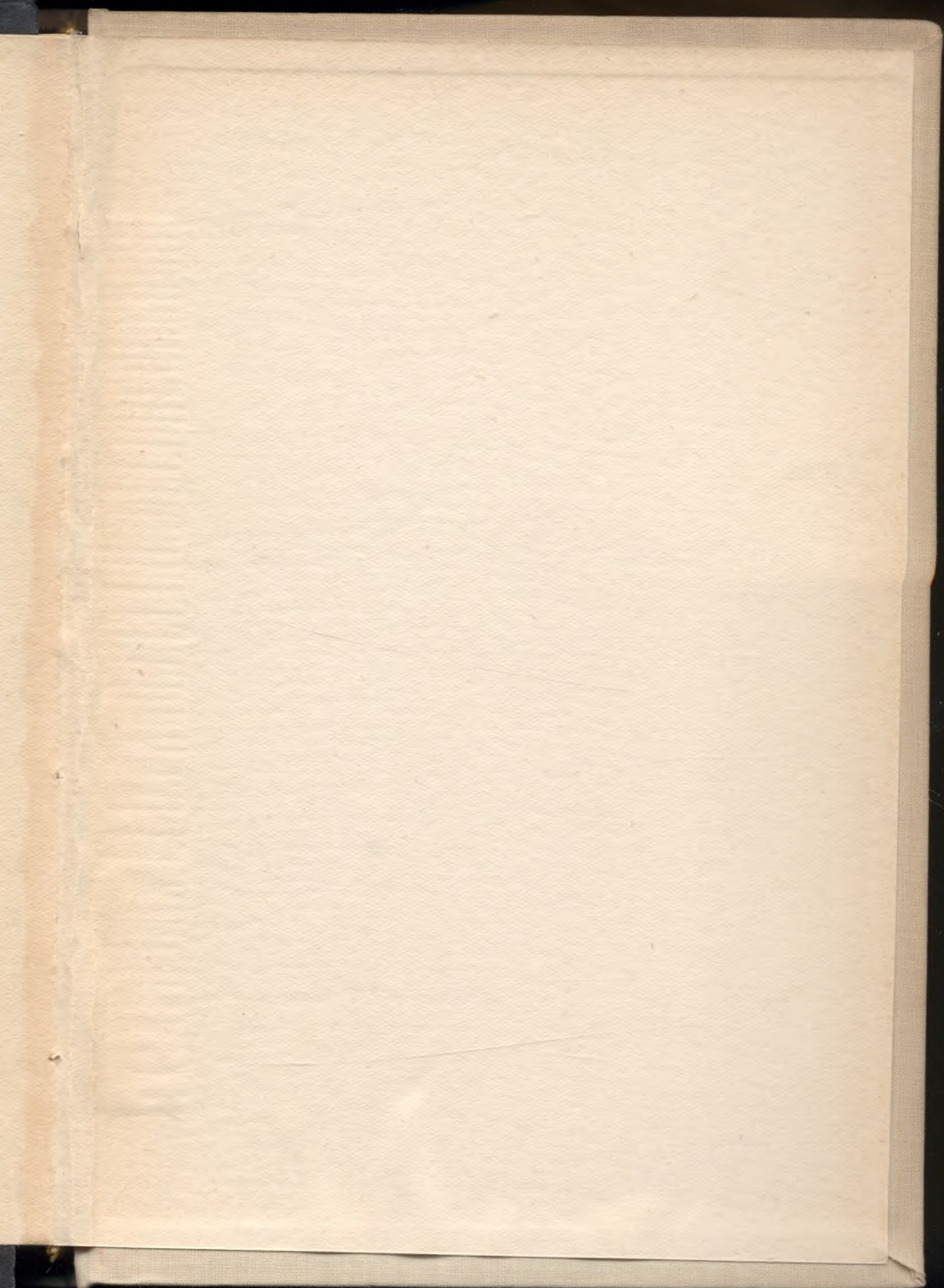
TARTALOM

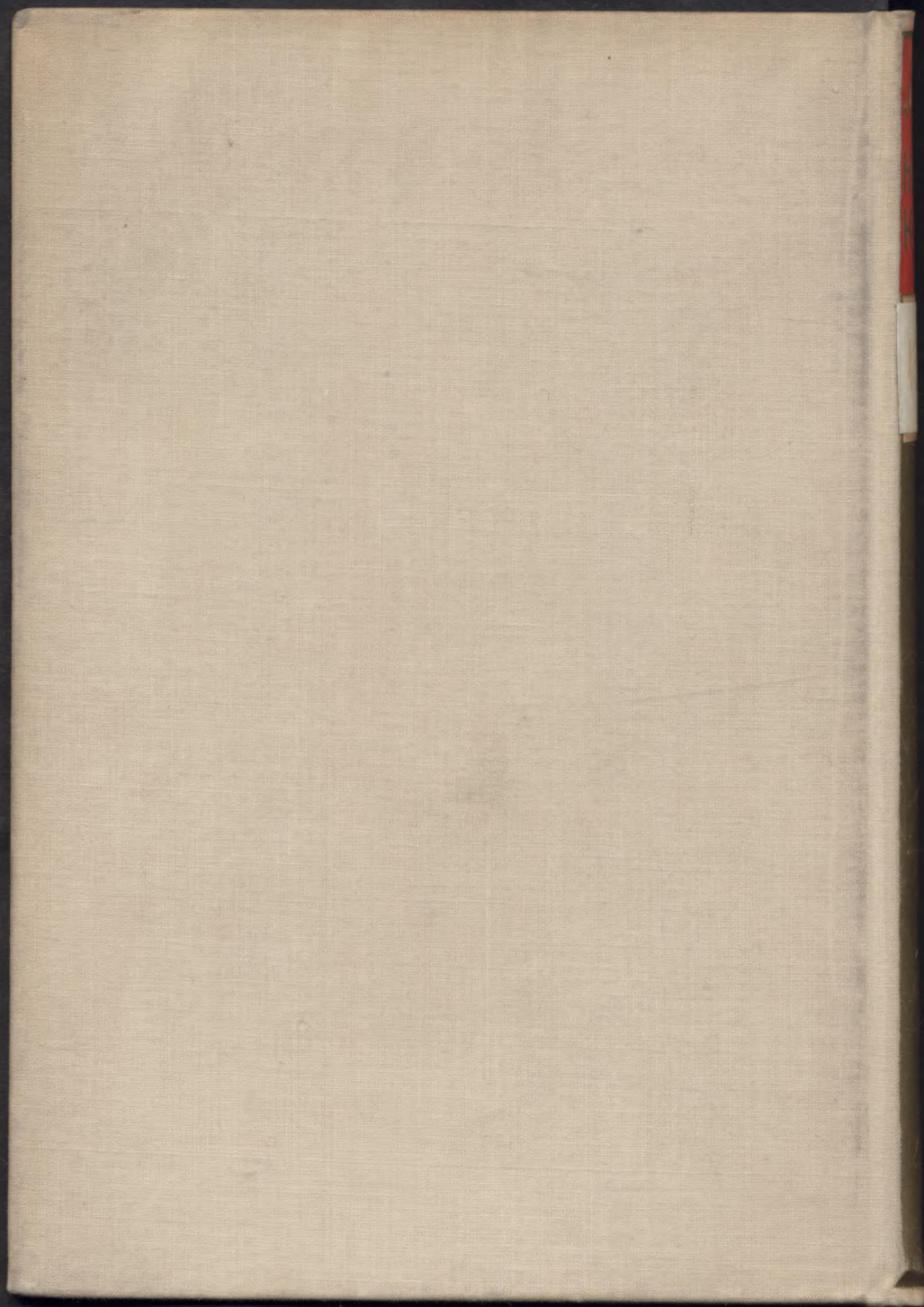
	Oldal
Első rész:	
<i>A kolostor</i>	5
Második rész:	
<i>A tengerpart</i>	139

JUSTBÉLA

HAJNALI

KETTŐ

13.723/
8a

